

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ՎԱՐԴԱՆ ՂԱՆԴԻԼՅԱՆ
ՊԵՏՐՈՍ ԶՈՎՋԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՎԱՐԴԱՆ ՎՐԴ. ՆԱՎԱՍԱՐԴՅԱՆ
ՇԱՀԵ ՎՐԴ. ԱՆԱՆՅԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Հանրակրթական ավագ դպրոցի
10-րդ դասարանի դասագիրք

Երաշխավորված է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության կողմից

ԵՐԵՎԱՆ

2013

ՀՏԴ 373.167.1:27(479.25) (075.3)

ԳՄԴ 86.37 ց7

Հ 282

Դասագիրքը պատրաստվել է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի և ՀՀ ԿԳ նախարարության կողմից:

Դասագրքի խմբագրական և հեղինակային կազմ՝

Պ. Հովհաննիսյան. *պատմ. գիտ. թեկնածու, պրոֆեսոր*

Վ. Ղանդիլյան. *պատմաբան*

Վարդան վարդապետ Նավասարդյան

Շահե վարդապետ Անանյան

Հ. Հ. Քյոսեյան. *պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ*

Վ. Ս. Ղանդիլյան. *պատմաբան*

Ղևոնդ քահանա Մայիլյան. *Գևորգյան հոգևոր ճեմարանի դասախոս*

Վ. Ռ. Պարսամյան. *պատմաբան*

Ա. Վ. Գյուլբուդադյան. *պատմաբան*

Ս. Վ. Պետրոսյան. *արվեստաբան*

Հ 282 Հայոց եկեղեցու պատմություն: Հանրակրթ. դպր. 10-րդ դաս. դասագիրք / Վ. Ղանդիլյան և ուրիշներ - Եր., Տիգրան Մեծ, 2013: - 136 էջ:

ՀՏԴ 373.167.1:27(479.25) (075.3)

ԳՄԴ 86.37 ց7

ISBN 978-99941-0-546-5

© Հեղինակային կազմ, 2013

© Տիգրան Մեծ, 2013

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Սիրելի՛ բարեկամ

Քրիստոնեական բարոյագիտությունը քրիստոնեության, ուստի նաև Հայ առաքելական եկեղեցու կողմից ուսուցանվող կենսակերպի հիմքն է: Իր հիմնադրման ժամանակաշրջանից սկսած՝ Քրիստոսի ուսմունքը լայն տարածում գտավ աշխարհով մեկ, որովհետև մարդու միտքն ու հոգին ազնվացնելով՝ քարոզում է ապրելակերպի բարոյական վեհ արժեքների ամբողջական մի համակարգ:

Յուրաքանչյուր քրիստոնյայի, այդ թվում և հայ մարդու ազգային-հոգևոր նկարագրի կարևոր բաղադրիչ է, նրա բարոյական դիմագիծը: Ազգային-հոգևոր նկարագիրն ու բարոյական արժեքների համակարգը ներհասարակական հարաբերությունները կարգավորող չափանիշներ են, որոնք ապահովում են տվյալ հասարակության համակեցությունը, ուղղորդում, դաս-

Հ Ա Յ Ո Ց Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ո Ւ Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

տիարակում են սերունդներին, դառնում հիմք ինչպես յուրաքանչյուր անհատի վարվելակերպի (չգրված օրենքներ), այնպես էլ պետականորեն ընդունած որոշումների ու օրենքների համար:

Եվ վերջապես, քրիստոնեական բարոյական արժեքները համաճարդկային նշանակություն ունեն: Այդ արժեքներն են ընկած նաև արդի հումանիստական շարժումների ու գաղափարների հիմքում:

Այսօր էլ՝ տեխնիկական աննախադեպ զարգացման մեր դարում, մարդ արարածն առաջվա պես հարցադրումներ ունի բարոյական նկարագրի, հոգու և խղճի, կյանքի ու մահվան վերաբերյալ: Հարցերը շատ են, և դու էլ, սիրելի՛ բարեկամ, մի օր տալու ես այդ հարցերն ինքդ քեզ: Եվ փորձելու ես գտնել դրանց պատասխանները: Փորձելու ես գտնել բարին, ազնիվն ու վսեմը, ճշմարիտն ու առաքինին:

Որոնումների այդ դժվարին ճանապարհին քեզ աջակից կլինի նաև այս դասընթացը:

Աշխատանքային խումբ

2. Բարոյականության սերտերյալ դաստիարակությունները սրբազանության և սրբազանության

Բարոյականություն հասկացության մասին

Վաղնջական ժամանակներից սկսած՝ մարդկանց մշտապես մտահոգել են բազմաթիվ հարցեր. ի՞նչ է սերը, ազնվությունը, արդարությունն ու բարությունը, ինչպես նաև նախանձը, ստորությունը, չարությունն ու ատելությունը և այլն: Տարբեր ժամանակներում ստեղծված և սերնդեսերունդ փոխանցվող առակներում, ասացվածքներում ու հեքիաթներում ժողովուրդը գովերգել է բարին ու արդարը և պախարակել չարն ու մերժելին: Մանուկ հասակից բոլորս էլ լսել ենք մեր ծնողներից կամ կարդացել գրքերում ժողովրդական իմաստուն խոսքեր, ինչպես, օրինակ՝ «Պտղատու ծառի ճյուղերը խոնարհ են լինում», «Շիտակ պատը չի փլվի», «Լավ է գիտունին գերի լինել, քան անգետին՝ սիրելի», «Դու քեզ մի գովիր, թող ուրիշը գովի», «Մեկ կա՝ հազար արժե, հազար կա՝ մեկ չարժե» և այլն: Հայ մատենագրությունը և գեղարվեստական գրականությունը լի են այդօրինակ ասացվածքներով:

Բարությունը, արդարամտությունը, համեստությունը, ճշմարտասիրությունը բարոյական հատկանիշներ են: Ուշագրավ է, որ դեռևս քաղաքակրթության հնագույն կենտրոններից մեկում՝ **Շումերում**, գտնում էին, որ մարդկային բարոյական բարձր հատկանիշներն ու առաքինություն-

Բարությունը, արդարամտությունը, համեստությունը, ճշմարտասիրությունը բարոյական հատկանիշներ են:

Հնագույն ժամանակներից սկսած՝ մարդկային հարաբերությունները որոշակի թույլատրելի սահմաններում պահելու խնդրում կարևոր դեր ունեին բարոյականության վերաբերյալ ժամանակի պատկերացումները, կրոնական ծեսերն ու արարողությունները:

ները աստվածային պարզևներ են: Կավե սալիկների վրա պահպանված և ավելի քան չորս հազար տարվա հեռավորությունից մեզ հասած գրվածքների համաձայն՝ շումերները բարձր էին գնահատում բարությունն ու ճշմարտությունը, օրենքն ու կարգուկանոնը, արդարությունն ու ազատությունը, պարզությունն ու գթասրտությունը: Շումերական քաղաք-պետությունների կառավարիչներն ու արքաներն իրենց իսկ հրամանով ստեղծված գրավոր տեքստերում հպարտությամբ արձանագրում էին, որ օրինականություն ու կարգուկանոն են հաստատել իրենց երկրում, վերջ են տվել չարիքին ու բռնությանը, դաժան և անհագուրդ պաշտոնյաների կամայականություններից պաշտպանել են թույլերին ու աղքատներին, որբերին ու այրիներին:

Մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում բարոյականության վերաբերյալ ձևավորված հայացքները մաև վաղ քաղաքակրթության մեկ ուրիշ կենտրոնում՝ **Հին Եգիպտոսում**: Այդ հայացքների ու պատկերացումների մասին մեզ տեղեկացնում են Ք. ա. III-II հազարամյակներում ստեղծված գրավոր հուշարձանները: Դրանք խրատաբանություններ են, օրհներգեր, սիրային բանաստեղծություններ, հեքիաթներ, առակներ ու ասացվածքներ, որոնցում գովերգվում են համեստությունը, չափավորությունն ու հեզությունը, հավատարմությունն ընկերոջն ու հարազատին:

Այսպիսով, հնագույն ժամանակներից սկսած՝ մարդկային հարաբերությունները որոշակի թույլատրելի սահմաններում պահելու խնդրում կարևոր

դեր ունեին բարոյականության վերաբերյալ ժամանակի պատկերացումները, կրոնական ծեսերն ու արարողությունները, առաջնորդի, քրմապետի կողմից ձևակերպված **պատվիրաններն** ու **օրենքները**: Բարոյականության պահանջը հին աշխարհում ձևակերպվել է որպես **արգելք** (օտար բառով՝ տաբու), այսինքն՝ չի կարելի անել այս կամ այն բանը. չի կարելի ուտել առաջնորդի կերակուրը, չի կարելի սպանել այն կենդանուն, որին սրբազան դեր է վերապահված, չի կարելի ամուսնանալ եղբոր, քրոջ և այլ մերձավոր ազգականների հետ և այլն: Երբ այս արգելքը դառնում է հանրային (ցեղի, տոհմի, ազգի) գիտակցության մաս, այն ձևավորվում և ձևակերպվում է որպես անժխտելի **կանոն**:

Բարոյականության վերաբերյալ ամենավաղ պատկերացումներում իսկ արդեն ներկա է կրոնականության տարրը՝ հավատալիքը, ըստ որի բարձր հատկանիշներն ու առաքինությունները ոչ սովորական, այլ աստվածային պարզևներ են:

Հայերի հեթանոսական պատկերացումներում ու առասպելներում ևս բարոյականությանը վերաբերող խնդիրներին կարևոր տեղ է հատկացվել: Դրվատվել են հատկապես այնպիսի առաքինություններ ու բարոյական արժեքներ, ինչպիսիք են **ազատությունն** ու **հայրենասիրությունը** (Հայկ, Արամ, Վահագն), **ամուսնական ու ընտանեկան հավատարմությունը** (Արա Գեղեցիկ, Նվարդ), **ուղղամտությունը**, **աստվածապաշտությունը** (Արտաշես Ա) և այլն:

Բարոյականության վերաբերյալ ամենավաղ պատկերացումներում իսկ արդեն ներկա է կրոնականության տարրը՝ հավատը, ըստ որի բարձր հատկանիշներն ու առաքինությունները ոչ սովորական, այլ աստվածային պարզևներ են:

Երբ արգելքը դառնում է հանրային գիտակցության մաս, այն ձևավորվում և ձևակերպվում է որպես անժխտելի կանոն: Այս դեպքում արդեն առաջնորդի, քրմապետի, մարգարեի խոսքը վերափոխվում և դառնում է պատվիրան, օրենք:

Բարոյական պատկերացումների վերաբերյալ կրոնական-հասարակական պատկերացումների ամբողջությունը Հին աշխարհի երկրներում ամփոփվում է որոշակի ուղղության մեջ, որին այսօր անվանում ենք էթիկա (բարոյագիտություն):

Բարոյականություն և բարոյագիտություն

Բարոյագիտության վերաբերյալ համակարգված տեսություններ մշակելու փորձ արեցին հին հույները: «Մարդը բոլոր իրերի չափանիշն է», այս կարծիքն ունեին հույն փիլիսոփաները: Հին Հունաստանում բարոյականության հարցերն առաջինը հատուկ ուսումնասիրության նյութ դարձրին **սոփեստները** (Ք. ա. V դ.): Նրանք, ինչպես հայտնի է, շրջիկ փիլիսոփաներ էին: Ճանապարհորդելով Հունաստանում և Արևելքի երկրներում՝ սոփեստները պարզեցին, որ լուրջ տարբերություններ կան ոչ միայն այդ երկրների քաղաքական օրենքներում, այլև բարոյական կանոններում: Ուսումնասիրելով սեփական երկրի պատմությունը՝ նրանք համոզվեցին, որ իրենց նախնիների սովորություններն ու օրենքները ևս զգալիորեն տարբեր են եղել: Փորձելով հասկանալ մարդկանց հայացքների, սովորույթների, վարքագծի փոփոխության պատճառները՝ սոփեստները եկան այն եզրակացության, որ մարդիկ պարզապես կողմնորոշվում են օգուտի, շահի շարժառիթներով: Օգտակարության, շահախնդրության սկզբունքը նրանք դրեցին նաև բարոյական հասկացությունների հիմքում: Այսինքն՝ սոփեստները գտնում էին, որ մարդիկ բարի և արդար

են համարում այն, ինչն օգտակար է իրենց անձնապես, իսկ ինչը վնասակար է, ընդհակառակը, չար է և անարդար: Չետևաբար, չի կարող գոյություն ունենալ արդարության մասին միասնական, ընդհանուր հասկացություն: Ուստի արդարությունը, ինչպես և բարոյական բոլոր հասկացությունները անհատական և հարաբերական են:

Բարոյագիտության մասին սոփեստների այսպիսի հոռետեսության դեմ հանդես եկավ հին աշխարհի մեծ մտածողներից մեկը՝ **Սոկրատեսը** (Ք. ա. 469-399): Նա համոզված էր, որ գոյություն ունեն արդարության, ազնվության, չափավորության և բարոյական այլ՝ բոլորի համար ընդհանուր հասկացություններ: Սոկրատեսն առաջին հույն մտածողն էր, որ բարոյականության, մարդու նկարագրի էության հարցերը համարեց փիլիսոփայության ուսումնասիրության հիմնական առարկա՝ իր գործունեության նշանաբանը դարձնելով **Դելփյան տաճարի ճակատին գրված ասույթը՝ «Ճանաչի՛ր ինքդ քեզ»:**

Ինչպես հին հույներից շատերը, Սոկրատեսն էլ գտնում էր, որ կյանքի նպատակը **երջանկությունն** է, բայց դրա համար պետք է ունենալ ինքնատիրապետում և կամքի ազատություն: Կամքի ազատությունը, նրա կարծիքով, պարտադիր պայման է զգայական կրքերի նկատմամբ բանականության, ողջախոհության հաղթանակի համար: Իսկ երջանկությունը, ըստ Սոկրատեսի, արդարության և առաքինի կյանքի նկատմամբ ձգտումն է:

Սոկրատեսի բարոյագիտական տեսության շարունակողն ու զարգացնողը նրա աշակերտն էր՝

Սոկրատես
Ք.ա. V-IV դդ.

Մարդիկ, ըստ Սոկրատեսի, չարիք են գործում չիմացության հետևանքով: Չանրահայտ է սոկրատեսյան բանաձևը՝ «ես գիտեմ, որ ոչինչ չգիտեմ»: Բայց այստեղ շեշտվում է ոչ թե ամեն ինչի, այլ մարդկայինի, մարդու ներաշխարհի, սեփական անձի չիմացությունը: Սոկրատեսը գտնում էր, որ առաքինությունն առաջին հերթին որոշակի իմացություն է նշանակում. իմաստությունը՝ թե ինչպես պահպանել օրենքները, արիությունը՝ ինչպես հաղթահարել վտանգը, չափավորությունը՝ ինչպես զսպել սեփական կրքերը:

Պլատոն
Ք.ա. V-IV դդ.

Ըստ Պլատոնի՝ մարմինը մահկանացու է, իսկ հոգին՝ անմահ:

Պլատոնը (Ք. ա. 428-348): Եթե Սոկրատեսի կարծիքով ճշմարիտ գիտելիքը բարոյական օրենքների ճանաչողությունն է, ապա Պլատոնի կարծիքով՝ իրական աշխարհը օրենքների, սկզբունքների և կանոնների աշխարհն է, միաժամանակ, մարդը պետք է ձգտի գեղեցկության, բարու և ճշմարտության իդեալական աշխարհին: Գոյություն ունեցող ամեն ինչի գերագույն ու վերջնական նպատակը, բարձրագույն իդեալը **բարիքն է**: Բարիքն իր մեջ ունի գիտելիքը, կատարյալը և գեղեցիկը: Հատկապես վերջինը նորամուծություն էր անտիկ բարոյագիտության մեջ: Դրանով իսկ **բարոյականը համարվում էր գեղեցիկ, իսկ գեղեցիկը՝ բարոյական**:

Քանի որ մարդն ապրում է հասարակության մեջ, ուստի, Պլատոնի կարծիքով, անհատական բարիքը և երջանկությունը չեն կարող նրա համար վերջնանպատակ լինել: Բարիքն ընդհանրական է, հետևաբար՝ մարդն իր անհատական բարիքը պետք է ենթարկի ընդհանուր բարիքին:

Դրա համար անհրաժեշտ են այնպիսի հասարակական պայմաններ և կառավարման այնպիսի ձև, որոնց նպատակը լինի ոչ թե առանձին մարդկանց կամ առանձին խմբերի մասնավոր բարիքի ապահովումը, այլ հասարակության բոլոր անդամների բարեկեցությունը: Այս պատճառով Պլատոնը անհատական բարոյագիտությունը լրացնում է սոցիալական բարոյագիտությամբ կամ քաղաքագիտությամբ:

Բարոյականության խնդիրներին մեծ ուշադրություն է հատկացրել նաև անտիկ աշխարհի ականավոր մտածող **Արիստոտելը** (թ. ա. 384-322):

Մարդը, Արիստոտելի կարծիքով, հասարակական էակ է և կարող է բարոյական կյանք վարել միայն հասարակության մեջ: Հետևաբար՝ արդարությունը, սերը և բարոյական մյուս առաքինությունները հասարակական բնույթ ունեն:

Բարոյագիտությունը, ըստ Արիստոտելի, գործնական գիտություն է և սերտորեն կապված է քաղաքագիտության հետ: Անհնար է, գտնում էր նա, գործել հասարակական կյանքում՝ չլինելով որոշակի բարոյական հատկությունների կրող, արժանի մարդ: Լինել արժանի մարդ նշանակում է օժտված լինել բարոյական առաքինություններով: Նա, ով ուզում է մասնակից լինել հասարակական-քաղաքական կյանքին, պետք է լինի առաքինի վարքի տեր մարդ:

Արիստոտելը բարոյագիտությունը սահմանում է որպես այնպիսի գիտություն, որը վերաբերում է մարդու կյանքի իմաստին ու նպատակին, գիտություն այն մասին, թե մարդ ինչպես կարող է հասնել բարձրագույն բարիքին՝ երջանկությանը կամ երանությանը:

Բարոյական առաքինություններից ամենակատարյալը, ըստ Արիստոտելի, **արդարությունն է:** Դա առաջին հերթին այն է, ինչ համապատասխանում է օրենքներին: Արդարությունը ենթադրում է նաև համաչափ բաշխում: Առավելություն պետք է ստանան նրանք, ովքեր գերազանցում են մյուսներին իրենց ծառայությամբ և արժանիքներով:

Արիստոտելը Պլատոնի աշակերտն էր և Ալեքսանդր Մակեդոնացու ուսուցիչը: Հետագայում մեծ զորավարը Արիստոտելի մասին ասել է. «Նրան պատվում են հորս հավասար, որովհետև հորս պարտական են իմ կյանքի, իսկ Արիստոտելին՝ այն ամենի համար, ինչը կյանքին արժեք է տալիս»:

Արիստոտել
թ.ա. 384 -322

Հանրային միասնության հասնելու համար պետք է դաստիարակել առաքինի քաղաքացիներ:

Արիստոտել

Արիստոտելը բարոյագիտությունը սահմանում է որպես այնպիսի գիտություն, որը վերաբերում է մարդու կյանքի իմաստին ու նպատակին, գիտություն այն մասին, թե մարդ ինչպես կարող է հասնել բարձրագույն բարիքին՝ երջանկությանը կամ երանությանը:

Մի բան է իմանալ, թե ինչ է բարին, մի այլ բան՝ բարիք գործելը:

Արիստոտել

Արդարությունն, ի վերջո, սեփական շահերի հավասարեցումն է ուրիշների շահերին: Մարդը երջանկության է հասնում, եթե ապրում է և՛ իր, և՛ իր ընտանիքի, և՛ իր համաքաղաքացիների* համար: Արդարությունը, ինչպես և մյուս առաքինությունները մարդկային համատեղ կյանքի բարոյական հիմքն են: Ոչ միայն հին հույները, այլև ընդհանրապես անտիկ աշխարհի մտածողներն անվերջ որոնումների ընթացքում հիմնում էին նորանոր դպրոցներ, որոնցից ամեն մեկը դառնում էր մի նոր ուսմունքի սկիզբ: Նորը հաճախ ստեղծվում էր նախորդ ուսմունքների ժխտման ճանապարհով:

Անտիկ աշխարհի ճգնաժամը ներառել էր նաև հասարակության հոգևոր-բարոյական բնագավառները: Դրա անխոս վկայությունն էր այն, որ մարդիկ իրենց ազգային հնավանդ աստվածներին զուգահեռ պաշտամունքի առարկա էին դարձնում նաև օտարամուտ աստվածների:

Սակայն այս որոնումները՝ կրոնական, փիլիսոփայական, կանոնադրական և այլն, ամբողջական պատասխան չէին տալիս մարդուն հուզող տիեզերքի, բնության, հոգևոր աշխարհի, հասարակության, մարդու և ընդհանրապես հոգևոր-բարոյական արժեքների վերաբերյալ հարցերին:

Թերևս բոլոր բնագավառներում տիրապետող դարձած անորոշությունը, հուսահատությունը ծնունդ տվեցին մի նոր աստծու գաղափարի, որն ամփոփում էր մարդու համար ամենայն անհասանելին ու անհասկանալին: Որոշ կրոնական համակարգերում այդ աստծուն անվանեցին **Անժամոք աստված**: Ժամանակի ընթացքում մարդու հոգևոր փնտրտուքը պսակվեց Աստծու կողմից ժամանակ առ ժամանակ տրվող օրենքներով և պատվիրան-

ներով, որոնք սովորաբար անվանում են աստվածային հայտնություն:

Տ ա ս ը պ ա տ վ ի թ ա ն ն եր ը

Մարդկային հասարակության բարոյական սկզբունքների, կանոնների ավելի կատարելագործված համակարգ էին ներկայացնում Տասը պատվիրանները, որոնց մեջ արտացոլված և արտահայտված է Աստծու կամքն ու ձգտումը՝ առաջնորդելու մարդկանց հավատքի ճանապարհով և նրանց միջև հաստատելու արդար ու ազնիվ փոխհարաբերություններ:

Տասը պատվիրաններից (Տասնաբանյա) առաջին չորսի մեջ բացատրվում են մարդու պարտականությունները և անելիքները Աստծու հանդեպ, իսկ մնացած վեցում՝ մերձավորների: Տասը պատվիրանները, որ հայտնի է որպես Հին Կտակարանի օրենք, անհրաժեշտ էին, որպեսզի մարդիկ նախօրոք պատրաստվեին ընդունելու Հիսուս Քրիստոսի պատվիրանները կամ այլ կերպ ասած՝ Քրիստոսի կատարյալ օրենքը:

*«Ես եմ քո Տեր Աստվածը ...
Ինձանից բացի այլ աստված-
ներ չպիտի լինեն քեզ համար»:*

Կուռքեր չունենաս:

Աստծու անունը զուր չտաս:

*Պատվիր քո հորն ու քո մորը,
որպեսզի բարիք գտնես, եր-
կար ապրես բարեբեր այն հո-
ղի վրա, որ Տեր Աստված
տալու է քեզ:*

Մի՛ սպանիր:

Մի՛ շնացիր:

Մի՛ գողացիր:

Մի՛ ստիր:

*Քո մերձավորի ունեցածի
վրա աչք մի՛ ունեցիր...*

Առաջադրանք

ՄՈՎՍԵՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻՆ ՏԻԳՐԱՆ ԵՐՎԱՆԴՅԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ներկայացվող հատվածը բերված է Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմությունից»:

Որոշ ուսումնասիրողներ ցույց են տվել, որ Պատմահայրն այստեղ միավորել է Հայոց պատմության հին շրջանի երկու մեծ գործիչների կերպարները՝ Տիգրան Երվանդյանի, որը Կյուրոս Մեծի ժամանակակիցն էր (Ք. ա. VI դար) և Տիգրան II Մեծ Արտաշեսյան արքայի (Ք. ա. 95-55):

Կարդալով տեքստը՝

ա. Թվարկե՛ք այն հատկանիշները, որոնք Խորենացին բնութագրական է համարում իր սիրելի հերոսի համար, որոնց շնորհիվ նա **ճախանձելի եղավ իր ժամանակակիցներին, իսկ մեզ՝ հետո եկողներին՝ ցանկալի:**

բ. Քննարկե՛ք և հայոց արքայի կերպարում փորձեք առանձնացնել այն, ինչ, ձեր կարծիքով, անհրաժեշտ ու կարևոր է երկրի ղեկավարի համար:

Անցնենք այսուհետև գրելու Տիգրանի և նրա գործերի մասին: Որովհետև սա մեր թագավորներից ամենահզորն ու ամենախոհեմն էր և նրանցից բոլորից քաջ:

... Շատ բաներ բերեց մեր աշխարհին այս խարտյաչ և մագերի ծայրը զանգուր Երվանդյան Տիգրանը, գունեղ երեսով, քաղցր նայվածքով, ուժեղ սրունքներով, գեղեցիկ ոտներով, վայելչակազմ և թիկնավետ, կերակուրների և ընպելիքների մեջ պարկեշտ, ուրախությունների մեջ օրինավոր, որի մասին մեր հները... ասում էին, թե մարմնի ցանկությունների մեջ էլ չափավոր է եղել, մեծիմաստ և պերճախոս և լի բոլոր հատկություններով, որ պիտանի են մարդուն... Նա ամեն բանի մեջ արդարադատ և հավասարասեր կշեռք ունենալով՝ ամեն մեկի կյանքը կշռում էր իր ստքի լծակով. չէր ճախանձում լավագույններին, չէր արհամարհում նվաստներին, այլ աշխատում էր ընդհանրապես ամենքի վրա տարածել իր խնամքի զգեստը:

Հարցեր

1. Ինչպիսի՞ պատկերացումներ կային բարոյականության վերաբերյալ հին աշխարհում: Մարդկային ո՞ր որակներն էին համարվում բարձր ու զնահատելի:
2. Հինարևելյան շատ երկրներում բարոյական արժեքներն աստվածային պարզ էին համարվում: Փորձեք մեկնաբանել այդ դրույթը:
3. Բարոյականության պահանջն սկզբում ձևակերպվել է որպես արգելք: Բարոյական ի՞նչ արգելքներ կարող եք թվարկել: Հետագայում ինչպիսի՞ ձևակերպում են դրանք ստանում: Հասարակական մտքի ո՞ր ուղղության ձևավորմանը հանգեցրին դրանք:
4. Հին աշխարհում ովքե՞ր առաջինը բարոյականության հարցերը հատուկ ուսումնասիրության առարկա դարձրին: Ի՞նչ եզրակացության եկան այդ առումով սոփեստները՝ ուսումնասիրելով սեփական երկրի պատմությունն ու այլ ժողովուրդների սովորություններն ու օրենքները:
5. Բարոյագիտական ինչպիսի՞ տեսակետ ուներ Սոկրատեսը: Դելփյան տաճարի ճակատին գրված ո՞ր ասույթն էր դարձել նրա գործունեության նշանաբանը: Մեկնաբանե՞ք ասույթը:
6. Սոկրատեսի տեսության շարունակողն ու զարգացնողը Պլատոնն էր: Համառոտ ներկայացրե՞ք նրա բարոյագիտական ուսմունքը: Ի՞նչն էր Պլատոնի կարծիքով բարձրագույն իդեալը: Այդ առումով ինչպիսի՞ նորամուծություն կար տեսության մեջ: Ի՞նչ կարծիք ուներ նա անհատական և հանրային բարիքի վերաբերյալ:
7. Ի՞նչ տեսակետներ ուներ Արիստոտելը բարոյագիտության վերաբերյալ: Ըստ նրա, ինչպիսի՞ բնույթ ունեն մարդկային առաքինությունները:
8. Ինչպե՞ս առաջացավ «Անժանոթ Աստծու» գաղափարը:
9. Ո՞րն էր Տասը պատվիրանների նպատակը: Սովորե՞ք անգիր թվարկել Տասը պատվիրաններից այս դասի համար լուսանցքում նշվածները:

Քննարկում

- Ըստ սովեստների՝ *մարդիկ բարի և արդար համարում են այն, ինչ օգտակար է իրենց, իսկ ինչ վնասակար է, ընդհակառակը, չար է և անարդար*: Խմբային քննարկման արդյունքում պարզեք ձեր դիրքորոշումն այդ առումով:
- *Ես գիտեմ, որ ոչինչ չգիտեմ*: Ի՞նչ նկատի ունեք Սոկրատեսը: Ձեր կարծիքով՝ ճանաչելի՞ է արդյոք մարդու հոգեկան աշխարհը: Ինչպե՞ս:
- *Քարոյական առաքինություններից ամենակատարյալը արդարությունն է*: Մեկնաբանե՛ք Արիստոտելի այս միտքը: Ձեր կարծիքով՝ արդարության ձգտումը հասանելի՞ է մարդկանց համար, թե՞ ոչ: Հիմնավորե՛ք ձեր տեսակետը:

Բացատրել բառը, արտահայտությունը

տարու, էթիկա, սովեստ, կոսմոպոլիտ, «ճանաչիր ինքդ քեզ ...»

Բառարան

Համաքաղաքացիներ – Հին Հունաստանում «համաքաղաքացի» ասելով առաջին հերթին նկատի ունեին միևնույն քաղաք-պետության մեջ ապրող մարդկանց:

Կոսմոպոլիտիզմ, աշխարհաքաղաքացիություն – համընդհանուր գաղափարներով տարվածություն, ինչը հանգեցնում է անտարբերության սեփական երկրի շահերի նկատմամբ:

3. Քրիստոնեական բարոյագիտություն

Անցյալի մասին խոսելիս հաճախ օգտագործում ենք «Քրիստոսից առաջ կամ Քրիստոսի ծննդից հետո» արտահայտությունը: Շուրջ մեկուկես հազար տարի առաջ քրիստոնյաները, ապա նաև մարդկության մեծ մասը ժամանակն սկսեցին հաշվել այդպես՝ Քրիստոսի ծնունդը համարելով 1 թվական: Եվ դա պատահական չէ. Իր գործունեությանը և ուսմունքով, մահվամբ և հարությամբ **Հիսուս Քրիստոս** ոչ միայն քրիստոնեության և եկեղեցու հիմքերը դրեց, այլև դարձավ ընդհանրապես մարդկության պատմության մի նոր ժամանակաշրջանի սկզբնավորողը: Ընդ որում, դա արեց ոչ թե զենքով ու զորքով, այլ իր կյանքի օրինակով, խոսքով, քարոզչությամբ, պարզ, բոլորին հասկանալի առակներով, ասույթներով ու պատմություններով:

Քրիստոնեությունը և նախորդ շրջանի բարոյագիտությունը

Քրիստոնեությունն արմատական փոփոխության սկիզբ դարձավ հատկապես մարդկանց բարոյագիտական պատկերացումների բնագավառում: Բարոյականության ճշմարիտ պատկերացումներն ու վեհ գաղափարները պետք է ծնվեին նախևառաջ մարդկանց հոգիներում, նրանց մտքերում: Դա իհարկե չէր նշանակում հրաժարում մինչ այդ եղած և Հին Կտակարանում ամփոփված պատվիրաններից և օրենքներից: «Ես չեմ եկել

Աստված սեր է:

Նոր Կտակարան

Քրիստոնեությունն արմատական փոփոխության սկիզբ դարձավ հատկապես մարդկանց բարոյագիտական պատկերացումների բնագավառում:

Հիսուս Քրիստոսը ոչ միայն քրիստոնեության և եկեղեցու հիմքերը դրեց, այլև դարձավ ընդհանրապես մարդկության պատմության մի նոր ժամանակաշրջանի սկզբնավորողը:

Ես չեմ եկել վերացնելու օրենքը կամ մարգարեներին, այլ՝ լրացնելու:

վերացնելու օրենքը* կամ մարգարեներին, այլ՝ լրացնելու», - ասում էր Հիսուսը: Նա օրենքը լրացրեց խոսքով և գործով: **Քրիստոնեական բարոյական իդեալին հասնելը դարձավ մարդու համար նպատակ, այդ իդեալներով առաջնորդվելը՝ ապրելաձև:**

Չրեական հասարակության մեջ օրենքի պաշտպան համարվող փարիսեցիները բառացի էին հասկանում օրենքներն ու բարոյականության կանոնները, դրա համար էլ դատապարտում էին շաբաթ օրը անգամ բարի գործեր անելը (շաբաթը եբրայական հանգստի օրն է, և որևէ աշխատանք այդ օրն արգելվում է): Նրանց հայեցակետն **օրինականության** ձևապաշտական ընկալումն էր: Քրիստոսի տեսակետը բոլորովին այլ էր. օրենքը կատարել՝ նրա ոգուն և էությանը համապատասխան: Նրա հայեցակետը **բարոյականությունն էր:** Ի տարբերություն փարիսեցիների և օրենքի մյուս ձևապաշտ հետևորդների՝ Հիսուսը ճիշտ և բարոյական էր համարում նաև շաբաթ օրը անդամալույծին բժշկելը և այլ բարի գործեր անելը:

Վերջապես, համայն մարդկության համար, նախընթաց ողջ ժամանակաշրջանում բարոյական նորմերն ու կանոնները մարդու կյանքը կարգավորում էին հիմնականում **բացասող, արգելող** միջոցներով (մի՛ սպանիր, մի՛ գողացիր և այլն): Հիսուսի, նրա աշակերտների ու հետևորդների համար գլխավոր սկզբունքը **դրական, պատճառական** բնույթ ունեւոր, այսինքն՝ արեք այն, ինչ կամենում եք, որ ձե՛զ անեն:

Բարոյագիտության քրիստոնեական ուսմունքը

Բարոյականության վերաբերյալ քրիստոնեական տեսությունը նոր մոտեցում և սկզբունք էր առաջադրում:

Մարդուն, մարդկայինին վերաբերող այդ նոր մոտեցման հիմքում ամենից առաջ **սերն է** դրված: «Աստված սեր է», - ասվում է Նոր Կտակարանում: Սեր Աստծո և մարդկանց նկատմամբ, գուցեև առաջին հայացքից տարօրինակ ու անհավատալի թվացող սեր: Եվ այդ սիրո ճանապարհը բարությանն է, ներողամտությունը դեպի մերձավորը: Աստծու համար, ըստ քրիստոնեության, ընտրյալ մարդիկ և առավել ևս ընտրյալ ժողովուրդներ չկան: Բոլորը հավասարապես Աստծո արարածներ են: Յուրաքանչյուրը կարող է ազատվել մեղքից նախ մկրտությամբ, իսկ հետո՝ ապաշխարելով, դեպի բարին, ճշմարիտը, կատարյալն իր ամենօրյա ձգտումով, իր գործով, իր ապրած կյանքով:

Իր աշակերտներից Հիսուսը պահանջում էր սիրել ոչ միայն բարեկամներին, որոնք փոխադարձաբար սիրում են. դա դժվար չէ, չէ՞ որ նույնն էին անում նաև մաքսավորներն ու մեղավորները: Դա մի չլսված, աննախադեպ հեղաշրջում էր մարդու ողջ հոգեկան աշխարհում:

Սիրել նշանակում էր հրաժարվել եսակենտրոն (էգոիստական) սիրուց, վեր կանգնել սեփական անձի նեղ շահերից և բարությանը ու սիրով վերաբերվել ուրիշներին, որոնց մեջ շատերը

Հիսուսի, նրա աշակերտների ու հետևորդների համար գլխավոր սկզբունքը դրական բնույթ ուներ, այսինքն՝ արեք այն, ինչ կամենում եք, որ ձեզ անեն:

Մարդուն, մարդկայինին վերաբերող այդ նոր մոտեցման հիմքում ամենից առաջ աստվածային սերն է դրված:

«Սիրիի քո Տեր Աստծուն» և «Սիրեցեք միմյանց» այս պատվիրանները քրիստոնեական բարոյագիտության հիմքն են:

կարող են մեզ համար լինել անգամ տհաճ, չար, անցանկալի: Չէ՞ որ Չիսուս Քրիստոսն իր երկրային կյանքն ավարտեց խաչելությամբ, այսինքն՝ մարդկանց փրկության համար արված ինքնազոհությամբ: Այդ զոհաբերությունը մարդկանց նկատմամբ աստվածային անսահման սիրո արտահայտությունն է: Եվ ինչպես որ Աստված է անսահմանորեն սիրում ու պահպանում իր կողմից արարված ամեն ինչ, այդպես էլ, ըստ քրիստոնեական աշխարհընկալման, մարդը պիտի սիրի իր արարիչ Աստծուն և Նրա արարչագործության արդյունք հանդիսացող աշխարհն ու մարդկանց: «Սիրիի քո Տեր Աստծուն» և «Սիրեցեք միմյանց». այս պատվիրանները քրիստոնեական բարոյախոսության հիմքն են:

Առաջադրանք

Ստորև տրվող հատվածը Հիսուս Քրիստոսի Լեռան քարոզից է: Տեքստը կարդալուց հետո դասարանում կազմակերպեք քննարկում և փորձեք պարզաբանել, թե բարոյական ի՞նչ արժեքների մասին է այստեղ խոսվում:

Երանի հեզերին, որովհետև նրանք երկիրը պիտի ժառանգեն:

Երանի նրանց, որ քաղցն ու ծարավն ունեն արդարության, որովհետև նրանք պիտի հագենան:

Երանի ողորմածներին, որովհետև նրանք ողորմություն պիտի գտնեն:

Երանի նրանց, որ սրտով մաքուր են, որովհետև նրանք Աստծուն պիտի տեսնեն:

Երանի խաղաղարարներին, որովհետև նրանք Աստծու որդիներ պիտի կոչվեն:

Երանի նրանց, որ հալածվում են արդարության համար, որովհետև նրանցն է երկնքի արքայությունը:

Ավետարան ըստ Մատթեոսի

Հարցեր

1. Ինչպիսի՞ թվագրություն ենք մենք կիրառում: Ինչի՞ մասին է վկայում այն:
2. Բարոյագիտական նոր պատկերացումներն ու գաղափարները նշանակո՞ւմ էին արդյոք հրաժարում մինչ այդ եղած պատվիրաններից: Եթե ոչ, ապա Հիսուս Քրիստոսի ո՞ր ասույթն է հիմնավորում դա:
3. Բարոյականության օրենքներն ու կանոններն ինչպե՞ս էին հասկանում փարիսեցիները և նրանց կողմնակիցները: Ինչպիսի՞ն էր Հիսուսի հայեցակետն այդ առումով:
4. Բարոյականության վերաբերյալ քրիստոնեական տեսությունը նոր մոտեցում և սկզբունք էր առաջադրում: Ո՞ր գաղափարն ու պատվիրանն էր դրված այդ մոտեցման հիմքում:
5. Բոլորը հավասարապես Աստծու արարածներ են: Ի՞նչն է, ըստ քրիստոնեության, մարդկանց հավասար դարձնում:

Քննարկում

Սիրեցե՞ք միմյանց: Խմբային քննարկման ընթացքում փորձե՛ք հասկանալ և պարզաբանել քրիստոնեական բարոյախոսության այս կարևորագույն դրույթը:

Բառարան

Օրենք – տվյալ դեպքում դա նշանակում է Հին Կտակարանում մարդկանց համար սահմանված վարքագծի կանոններն ու օրենքները:

4. Քրիստոնեական բոլեւ

Հավատը, հույսը և սերը քրիստոնեական բարոյականության երեք հիմնական դրսևորումներն են:

Հավատ

Անձնական և հասարակական հարաբերություններում հավատալ նշանակում է վստահել:

Հավատն ընդհանրապես կապված է մարդու կամքի հետ և մարդու բարոյական կյանքի դրսևորումն է: Այն կարող է լինել **կրոնական** և **ոչ կրոնական**: Հավատն ինքնին ներկա է մարդկային կեցության ամենատարբեր բնագավառներում. այն երբեմն նույնացնում են ճանաչողության հետ: Սակայն նյութապես առկա, տեսանելի առարկայի առավել կան նվազ ճանաչողությունը կապված է գիտական նվաճումների, ուսումնասիրությունների հետ, ուստի առարկայի ուսումնասիրությունը կարող է լինել ճանաչողության համոզում, բայց ոչ երբեք հավատ: Ճանաչողությունն ինքնին առաքինությունն է, որովհետև այն ականայից կատարվող իրողությունն է, երբ մարդ իբրև դիտող ծանոթանում է արտաքին աշխարհի հետ:

Հավատի ներկայությունը կենսականորեն անհրաժեշտ է կրոնական կյանքում: Կրոնական իմաստով հավատը խարսխված է այն համոզմունքի վրա, թե Աստված մարդկային գիտակցությունից անկախ գոյություն ունեցող բացարձակ ճշմարտությունն է: Եվ դա փիլիսոփայությանը հատուկ վերացական գաղափար է:

«Բայց արդ, մնում են հավատ, հույս, սեր. սրանք երեքը»:

Ճանաչողությունն ինքնին առաքինությունն է, որովհետև այն ականայից կատարվող իրողությունն է, երբ մարդ իբրև դիտող ծանոթանում է արտաքին աշխարհի հետ:

Հավատը համակում է հոգու բոլոր ուժերը, այն բխում է մեր էության խորքերից, ընթացքի մեջ դնում մեր միտքը, կամքը և զգացումը. նրա համար խորթ են տրամաբանական սառը հաշվարկը, մտամարզական ապացույցը կամ թեական ենթադրությունը. նրան բնորոշ է լիակատար համոզումն Աստծու ճշմարտացիության, որով «ապրում ենք, և շարժվում ենք, և կանք»:

Առանց Աստծու նկատմամբ հավատի, չի կարող լինել բարձր բարոյականություն, սրբություն և վեհություն: Երբեմն մարդն ինքնաբավ մեծամտությամբ իրեն հաստատելով ինքն իր մեջ՝ իրեն դարձնում է իր իսկ կյանքի կիզակետը, որի հետևանքով նրա բարոյականությունն անխուսափելիորեն ապականվում և այլասերվում է: Ինքն իր «ես»-ի նկատմամբ կեղծ սեր տածողը կեղծ սեր էլ տածում է աշխարհի, շրջապատի հանդեպ:

Եթե նյութական աշխարհի գոյության վերաբերյալ մեր համոզումը հիմնված է ճանաչողության վրա, ապա անտեսանելի Աստծու վերաբերյալ մեր համոզումը՝ հավատի: Հավատին բնորոշ է նաև սիրո զգացումը, որովհետև կրոնական հավատի առարկան անձն է, անձնավոր Աստված. սիրո առարկա կարող է լինել և պետք է լինի միայն անձը: Ուստի հավատը համակում է հոգու բոլոր ուժերը, այն բխում է մեր էության խորքերից, ընթացքի մեջ դնում մեր միտքը, կամքը և զգացումը: Հավատի համար խորթ են տրամաբանական սառն հաշվարկը, մտամարզական ապացույցը կամ թեական ենթադրությունը. նրան բնորոշ է լիակատար համոզումն Աստծու ճշմարտացիության, որով «ապրում ենք, և շարժվում ենք, և կանք»:

Սակայն որտեղի՞ց է բխում հավատը: Ինչի՞ վրա է հիմնված Աստծու գոյության, հայտնության ճշմարտացիության վերաբերյալ վստահությունը: **Հավատի հիմքը Աստծու և մարդու միջև առկա խորհրդավոր կապի գիտակցումն ու զգացումն է:** Եթե հեթանոսներն այս գիտակցությունն ունեին նյութական աշխարհի արարչության վկայակոչու-

մով, ապա քրիստոնյաները՝ Աստծու Որդու՝ մարմնացած Խոսքի շնորհիվ, որովհետև ինչպես նկատում է նույն ինքը՝ մարմնացած Խոսքը՝ Հիսուս Քրիստոսը, «Ով Աստծուց է, Աստծու խոսքերն է լսում», «Ամեն մարդ ով ճշմարտությունից է, իմ ծայնը լսում է»:

Հավատի մաքրության և հաստատման համար անհրաժեշտ է սթափ գիտակցություն: Առաքյալները քրիստոնյաներին հրահանգում են հավատի մեջ լինել զգաստ, չհրապուրվել ամեն տեսակ ուսմունքներով: Ինքը՝ Քրիստոսը, ամենևին էլ կույր հավատ չէր պահանջում իր նկատմամբ: Իր ուսմունքի հաստատման համար նա մշտապես վկայակոչում էր իր գաղափարների վեհությունն ու ճշմարտությունը, իր կյանքի սրբությունը, հինկտակարանյան մարգարեությունները: Ուստի հավատի զորացման համար անհրաժեշտ է հաղթահարել կյանքի բոլոր վայրիվերումները և ամրանալ բարոյական կյանքում:

Հավատի ամենազոր ուժի մասին է վկայում Քրիստոսն ինքը, երբ անհնարը հնարավոր է համարում հավատացյալների համար. «Ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, եթե մանանեխի հատիկի չափ հավատ ունենաք, այս լեռանը կասեք՝ տեղափոխվիր այստեղից այնտեղ և կտեղափոխվի, և որևէ բան ձեզ համար անհնարին չի լինի»: Ու եթե հավատը մարդուն Աստծու հետ միավորող այսպիսի ուժ է, ապա միանգամայն հասկանալի է այն մեծ կարևորությունը, որ Քրիստոսը և նրա առաքյալները վերապահում էին հավատին: Նրանք շեշտում էին այն բացառիկ դերը, որ կատարում էր

Հավատի հիմքը Աստծու և մարդու միջև առկա խորհրդավոր կապի գիտակցումն է:

Հավատի ամենագոր ուժի մասին է վկայում Քրիստոսն ինքը, երբ որ անհնարը հնարավոր է համարում հավատացյալների համար. «Ճշմարիտ են ասում ձեզ, եթե մանանեխի հատիկի չափ հավատ ունենաք, այս լեռանը կասեք՝ տեղափոխվիր այստեղից այնտեղ, և կտեղափոխվի, և որևէ բան ձեզ համար անհնարին չի լինի»:

հավատը մարդու կյանքում և փրկության մեջ: Ժողովրդի այն հարցին, թե՛ «Ի՞նչ անենք, որ Աստծու ուզած գործերը գործենք», Քրիստոսը պատասխանում է. «Աստծու ուզած գործը այս է, որ հավատաք նրան, ում նա ուղարկեց», որովհետև «Ով հավատում է Որդուն, ընդունում է հավիտենական կյանք»:

Հույս

Հույսը սերտորեն աղերսված է քրիստոնեական հավատի հետ: Աշխարհիկ կյանքում հույսի աղբյուրը ենթադրությունն է, ցանկությունը: Առօրյա կյանքում մենք կարող ենք հուսալ, որ այսպես կլինի կամ չի լինի, տեղի կունենա և կամ տեղի չի ունենա, կհաջողվի և կամ չի հաջողվի: Մարդու և կամ նյութի նկատմամբ հույսն իր մեջ միշտ ունի թեական, հարցական մաս:

Քրիստոնեական իմաստով՝ հույսի աղբյուրը և առարկան, նպատակը Աստված է: Եվ քանի որ հույսի հիմքը հավատն է առ Աստված, ուստի քրիստոնյայի համար կատարյալ հավատն ու հույսը սերտորեն փոխկապակցված են: Եթե հավատը անառարկելի համոզում ու վստահություն է «աներևույթ»-ի, այն է՝ Աստծու նկատմամբ, ապա հույսը «ցանկալիի ու սպասելիի», այն է՝ աշխարհի արարչության և մարդու փրկության իրականանալիության համոզումն ու վստահությունն է: Հույսը, մասնավորապես քրիստոնեական հույսը, միտված է ապագային, բայց քանի որ բարոյական կատարելագործման կարելի է հասնել նաև այս կյան-

քում, ուստի այն միտված է նաև այս կյանքին: Քրիստոնեական հույսի նպատակակետը ոչ միայն բարոյական և հոգևոր բարիքն է, այլև՝ նյութական, մարմնավոր (առողջություն, ունեցվածք և այլն), եթե վերջիններս օգտագործվում են հոգևոր բարիք ձեռք բերելու համար: Պատահական չէ, որ Քրիստոսն ինքը սովորեցնում է աղոթել «հանապազօրյա հացի» համար:

Այսպիսով, **քրիստոնեական հույսի մեջ մեկտեղված են ներկան և ապագան:** Ով առաջնորդվում է այդ հույսով, նա երբեք չի խոտորվի աստվածահաճո ճանապարհից: Հույսը ճշմարիտ ու կենդանի չէ, եթե լոկ սպասում կամ ակնկալություն է, եթե նրա նպատակն ու առարկան անորոշ և մշուշոտ ապագայում է: Բայց քանի որ հույսի վերջնական հանգրվանը Քրիստոսի անձն է, ապա մարդը փրկվում է հույսով: Սակայն, այդուհանդերձ, մարդու հոգևոր և բարոյական վերելքի ճանապարհին հավատը և հույսը, լինելով կարևոր հանգրվաններ, դեպ գագաթ առաջնորդող միջոցներ են միայն:

Քրիստոս ամենկին էլ կույր հավատ չէր պահանջում իր նկատմամբ: Իր ուսմունքի հաստատման համար նա մշտապես վկայակոչում էր իր գաղափարների վեհությունն ու ճշմարտությունը, իր կյանքի սրբությունը, հինկտակարանյան մարգարեությունները:

Հավատը լեռ կշարժի:

Ի տարբերություն աշխարհային կամ կենցաղային հույսի, քրիստոնեական հույսը իրական և շոշափելի է, քանի որ «Հույսը երբեք չի ամաչեցնում»:

Սեր

Բարոյական արժեհամակարգի գագաթը Աստծու հանդեպ **սերն** է: Սերը, քրիստոնեական հասկացողությամբ, տարբեր է, այն անձնական սեր չէ (երբ մեկը սիրահարվում կամ սիրում է ուրիշ մեկին): Քրիստոնեական սերը **«անանձնական»** է, վեր է զգացմունքային սիրուց: Հավատի ու հույսի միջոցով ճանաչելով ամեն ինչում կատարյալ ու արարիչ Աստծուն՝ մարդը սիրում է արարչին, ձգտում է դեպի այդ կատարելությունը: Դեպի Աստված տանող սիրո այդ ճանապարհին մարդը նախ ճանաչում, գիտակցում է Աստծու արարչագործության կատարելությունն ու գեղեցկությունը, առանձնակի սիրով է լցվում բնության, կենդանական աշխարհի, մեր մոլորակի ու ողջ տիեզերքի հանդեպ: Եվ իմանալով, որ այդ ամենի մեջ մարդն է միայն, որ ունի **Աստծու պատկերը**, այսինքն՝ **բանականություն**, **ազատ կամք**, **գիտակցություն** և այլն, սիրում է այդ ամբողջ արարչագործության թագն ու պսակը հանդիսացող մարդուն: Եվ գիտակցելով, որ իրենից վեր Աստվածն է, որ կատարյալ է, մարդը ձգտում է դեպի իր արարիչը: Ուստի քրիստոնյայի սերը Աստծուն միավորվելու բոցավառ, անձնուրաց փափագ է:

«Ով սիրո մեջ է ապրում, - ասում է Հովհաննես առաքյալը,- բնակվում է Աստծու մեջ, և Աստված բնակվում է նրա մեջ»: Սիրո շնորհիվ Աստծու և մարդու միջև հաստատվում է հոր և որդու հարաբերություն, ինչը բացում է հավատացյալի սիրտը Աստծու առջև՝ ընդունելու համար աստվածային շնորհները: Աստծու և մարդու այսօրինակ հարաբերությունը նմանեցվում է բարեկամների հարաբերությանը, որի մասին Քրիստոս ասում է. «Այլևս ձեզ ծառաներ չեմ կոչում, որովհետև ծառան չգիտե, թե Տերն ինչ է անում, այլ ձեզ բարեկամներ կոչեցի, որովհետև այն բոլորը, ինչ իմ հորից լսեցի, հայտնեցի ձեզ»: Սակայն ինչպես հավատը և հույսը, այնպես էլ սերը դառնում է բարոյական արժեք և առաքինություն, երբ այն ներթափանցված է լինում պարտքի գիտակցությամբ: Առաջին հայացքից սերը և պարտքը անհամատեղելի են թվում. մի՞թե կարելի է կարգադրությամբ սիրել: Այս առումով Աստվածաշունչ մատյանում կա Աստծու հանդեպ սիրո մասին մասնավոր պատվիրան. «Պիտի սիրես քո Տեր Աստծուն քո ամբողջ սրտով, քո ամբողջ հոգով ու քո ամբողջ մտքով: Այս է մեծ և առաջին պատվիրանը»:

Բայց կարող է միանգամայն օրինաչափ հարց առաջանալ. մի՞թե հնարավոր է սիրել անտեսանելի Աստծուն և եթե հնարավոր է, ապա՝ ինչպե՞ս: Այս պատճառով Հովհաննես առաքյալն ասում է. «Ով չի սիրում իր եղբորը, որին տեսնում է, ինչպե՞ս կարող է սիրել Աստծուն, որին չի տեսել»: Ուստի Աստծու հանդեպ սերը պետք է նախ դրսևորվի մարդկանց միջև եղած փոխադարձ սիրո մեջ:

Քրիստոնյայի սերը Աստծուն միավորվելու բողոքառ, անձնուրաց փափագ է: Սաղմոսներգում այդ փափագն արտահայտում է հետևյալ բառերով. «Ինչպես եղջերուն ջրի ակունքներին է փափագում, այնպես էլ ես քեզ եմ փափագում, ո՛վ Աստված, հոգիս ծաղավ է քեզ, Աստված հզոր և կենդանի»:

«Ով սիրո մեջ է ապրում, - ասում է Հովհաննես առաքյալը,- բնակվում է Աստծու մեջ, և Աստված բնակվում է նրա մեջ»:

Հովհաննես առաքյալն ասում է. «Ով չի սիրում իր եղբորը, որին տեսնում է, ինչպե՞ս կարող է սիրել Աստծուն, որին չի տեսել»:

Հիսուս Քրիստոսը լոկ անցյալին պատկանող պատմական անձ չէ, որ կատարելով սխրալի գործեր՝ հեռացել է աշխարհից: Նա կենդանի, հավիտենական Աստված է, որ այսօր էլ աներևութապես ներկա է մարդկանց մեջ, և Սուրբ Հոգու ներգործությամբ մեզանում սեր է բորբոքում Աստծու և մարդկանց նկատմամբ:

Եվ մենք՝ աղանորդիներս, սովորում ենք սիրել Աստծուն՝ նախ սիրելով մարդուն, որ Աստծու պատկերն ու նմանությունն է, ապա պատասխանելով Աստծուն՝ արարչագործության և հատկապես մարդու հանդեպ ցուցաբերած սիրո համար: Սուրբ Գիրքը սովորեցնում է սիրել Աստծուն մարմնացած ու մարդացած Աստծու Որդու՝ Հիսուս Քրիստոսի միջոցով և օրինակով, որն իր մեջ խտացրել է Աստվածությանը հատուկ բացարձակ բարիքն ու սերը, որի կատարելագույն դրսևորումն ինքնագոհաբերումն է: Սակայն Հիսուս Քրիստոսը լոկ անցյալին պատկանող պատմական անձ չէ, որ կատարելով սխրալի գործեր՝ հեռացել է աշխարհից: Նա կենդանի, հավիտենական Աստված է, որ այսօր էլ աներևութապես ներկա է մարդկանց մեջ և Սուրբ Հոգու ներգործությամբ մեզանում սեր է բորբոքում Աստծու և մարդկանց նկատմամբ:

Բնական է, որ Աստծու հանդեպ սերը չի կարող քողարկված մնալ. այն ունի իր դրսևորման կերպերը: Ինչպես երեխան իր հորը մոտենում է ակնածանքով ու որդիական երկյուղածությամբ, այնպես էլ քրիստոնյան երկնավոր Հոր հանդեպ իր սերը պետք է արտահայտի այդ զգացումներով: Աստծու նկատմամբ երկյուղը պայմանավորված է նրա՝ որպես երկնավոր սիրելի ծնողի հանդեպ որևէ վատ, վիրավորական արարք չգործելու անհրաժեշտությամբ: Այսօրինակ երկյուղածությունը ոչ միայն չի հակասում սիրուն, այլև նույնիսկ պահանջվում է վերջինիս կողմից և համերաշխ է նրան: Եվ իրոք, անկեղծորեն սիրելով մեկին՝ մենք ամեն կերպ զգուշանում ենք չվիրավորել նրան: Որքան բարձր

է սիրելի էակը, այնքան մեծ է պատկառանքն ու երկյուղածությունը նրա նկատմամբ: Հետևաբար՝ հասկանալի և օրինաչափ է այն երկյուղած սերը, որ պետք է մարդը տածի բացարձակ Սիրո՝ Աստծու հանդեպ: Այդ պատճառով էլ Աստվածաշնչում Աստծու նկատմամբ երկյուղը համարվում է իմաստության սկիզբը: **Բայց կա նաև ստրկական վախ, որ անհամատեղելի է սիրո հետ:** Այդ վայել չէ ճշմարիտ քրիստոնյային: Նկատի ունենալով այդպիսի վախը՝ Հովհաննես առաքյալը գրում է. **«Սիրո մեջ երկյուղ չկա և կատարյալ սերը հեռու է վանում երկյուղը, որովհետև երկյուղը տանջանքի ենթակա է, և ով երկնչում է, կատարյալ չէ սիրո մեջ»:** Բանի դեռ մարդու գործունեության մղիչ ուժին խառնվում է ստրկական երկյուղը, այսինքն՝ պատժվելու վախը, տագնապը, խղճի խայթը, անհանգստությունը, նա գտնվում է բարոյական զարգացման ցածր մակարդակում: Բայց որքան քրիստոնյան կատարելագործվում է բարոյական կյանքում, զորանում սիրով և այդ սիրով միավորվում Աստծու հետ, այդքան ստրկական վախը նահանջում է՝ իր տեղը զիջելով սիրո հետ շաղախված որդիական երկյուղին, որը մարդկային հոգու մեջ խաղաղություն է հաստատում:

Աստծու և մարդկանց հանդեպ տածվող սերերը ոչ միայն ներդաշնակ են, այլև պահանջում ու պայմանավորում են իրար: Սիրելով Աստծուն՝ մարդը պարտավոր է սիրել նաև բովանդակ աստվածային արարչությունը:

Աստծու հանդեպ սերը պետք է վկայվի երախտագիտությամբ, որը մարդու շնորհակալության

Սիրո մեջ երկյուղ չկա և կատարյալ սերը հեռու է վանում երկյուղը, որովհետև երկյուղը տանջանքի ենթակա է, և ով երկնչում է, կատարյալ չէ սիրո մեջ»:

Աստծու և մարդկանց հանդեպ տածվող սերերը ոչ միայն ներդաշնակ են, այլև պահանջում ու պայմանավորում են իրար: Սիրելով Աստծուն՝ մարդը պարտավոր է սիրել և բովանդակ աստվածային արարչությունը:

Քրիստոնեական իղեալը հոգևոր բարոյական արժեքների այն ամբողջությունն է, որ մեզ ավանդված է այդ արժեքները մարմնավորող Հիսուս Քրիստոսի կողմից ու մեր մեջ հաստատված ներքին փորձառությամբ, այն է՝ Աստծու հետ տևական կենդանի հաղորդակցությամբ: Այդ հաղորդակցության մեջ է հայելանում այն լավագույնը, որի խտացումը քրիստոնեական իղեալն է՝ իր երեք կարևորագույն բաղադրամասերով՝ հավատ, հույս, սեր:

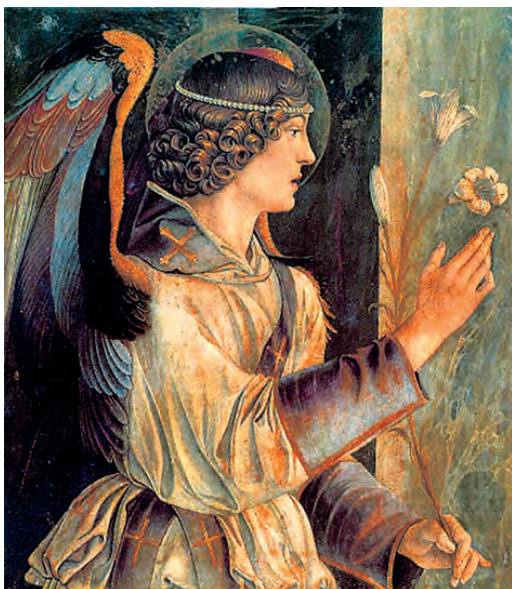
դրսևորումն է ի վերուստ տրված շնորհների համար: Երախտագետ քրիստոնյան իր փոքրիկ, առտնին հաջողությունների մեջ իսկ տեսնում է Աստծու օրհնությունը: Աստծու նկատմամբ երախտագիտությունն արտահայտվում է աղոթքով, նվիրաբերությամբ, ողորմածությամբ: Վերջին պարագայում երախտագետ անձը հիշատակում է Քրիստոսի խոսքը. «Ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, քանի որ իմ այս փոքր եղբայրներից մեկին արեցիք այդ՝ ինձ համար արեցիք»:

Ինչպես զավակը, սիրելով իր ծնողին, մեծարում է նրան և նախանձախնդիր է նրա պատվին, ճիշտ այդպես էլ աղանդողին, սիրելով Աստծուն՝ մեծարում է Նրան: Մեծարել Աստծուն նշանակում է բովանդակ վարք ու բարքով և դրա համար սահմանված եղանակներով սիրահոժար խոստովանել Աստծու վեհությունն ու փառքը:

Եվ, վերջապես, Աստծու հանդեպ սերը դրսևորվում է նաև այն ժամանակ, երբ մարդիկ հիշում են Նրան ու Նրա պատկերը սրբորեն պահում իրենց սրտերում: Սա նշանակում է զերծ մնալ քրիստոնյային անվայել ցոփ ու շվայտ կենցաղավարությունից, հաճախ միտքը կենտրոնացնել Աստծու վրա և խորհել հավիտենական արժեքների մասին: Սրա շնորհիվ Աստված, ներկա գտնվելով մարդկանց մեջ՝ կառավարում է նրանց և առաջնորդում արդարության, լույսի ճանապարհով դեպ հավիտենական կյանք:

Այսպիսով, քրիստոնեական իղեալը հոգևոր բարոյական արժեքների այն ամբողջությունն է, որ մեզ ավանդված է այդ արժեքները մարմնավորող

Հիսուս Քրիստոսի կողմից ու մեր մեջ հաստատված ներքին փորձառությամբ, այն է՝ Աստծու հետ տևական կենդանի հաղորդակցությամբ: Այդ հաղորդակցության մեջ է հայելանում այն լավագույնը, որի խտացումը քրիստոնեական իդեալն է՝ իր երեք կարևորագույն բաղադրամասերով՝ հավատ, հույս, սեր:

Ինչպես զավակը, սիրելով իր ծնողին, մեծարում է նրան և նախանձախնդիր է նրա պատվին, ճիշտ այդպես էլ աղանորդին, սիրելով Աստծուն, մեծարում է Նրան: Մեծարել Աստծուն նշանակում է բովանդակ վարք ու բարքով և դրա համար սահմանված եղանակներով սիրահոժար խոստովանել Աստծու վեհությունն ու փառքը:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Որո՞նք են քրիստոնեական հավատի հիմնական դրսևորումները:
2. Ներկայացրե՛ք հավատի և ճանաչողության տարբերությունը:
3. Ո՞րն է ճշմարիտ սիրուն հասնելու ճանապարհը:
4. Ո՞րն է հավատի հիմքը:
5. Ո՞վ է հույսի աղբյուրը քրիստոնեական իմաստով և ի՞նչն է հույսի հիմքը:
6. Ո՞րն է հույսի նպատակը: Ինչո՞ւ է Քրիստոսն ինքը մեզ սովորեցնում աղոթել հանապազօրյա հացի համար:
7. Ինչպիսի՞ զգացումներով քրիստոնյան պետք է իր սերն արտահայտի Աստծու նկատմամբ: Ինչպե՞ս է մարդկային հոգում հաստատվում խաղաղությունը:

Քննարկե՛ք

1. Մեկնաբանե՛ք «Ով Աստծուց է, Աստծու խոսքերն է լսում», «Ամեն մարդ, ով ճշմարտությունից է, իմ ձայնը լսում է» Քրիստոսի խոսքերը:
2. Քննարկե՛ք, ինչպիսի՞ նշանակություն ունի հույսը մարդու համար:
3. Բաժանվե՛ք խմբերի և դասարանին ներկայացրե՛ք ձեր խմբի կարծիքը Աստվածաշունչ մատյանի հետևյալ պատվիրանի վերաբերյալ. «Պիտի սիրես քո Տեր Աստծուն քո ամբողջ սրտով, քո ամբողջ հոգով ու քո ամբողջ մտքով: Այս է մեծ և առաջին պատվիրանը»:
4. Կատարե՛ք «Մտքերի տարափ» վարժությունը՝ որպես վերնագիր ընտրելով «Քրիստոնեական իդեալ» հասկացությունը:

5. Մարդ - անասի դերը և առաքելությունը

Մեզ շրջապատող աշխարհը բազմազան է, հրապուրիչ, անսահման գեղեցիկ, հրաշքներով լեցուն: Կենդանական աշխարհն իր բյուրավոր տեսակներով ողջ տիեզերքին կենսականություն է հաղորդում: Եվ զարմանահրաշ այս աշխարհում ամեն ինչ, անգամ ամենափոքր բանն ունի իր նպատակն ու առաքելությունը: Մի պահ մտածենք, թե ի՞նչ իմաստ կունենար այդ ամենը, արեգակի ամենօրյա ծագելն ու մայր մտնելը, եթե այս ամենի մեջ բացակայեր բանական միակ արարածը՝ մարդը:

Ողջ տիեզերքում բանականություն ունեցող միակ արարածը մարդն է: Այսինքն՝ մարդն այս հրաշալի համակարգում եզակի է, միայն նա կարողություն ունի մտածելու, խորհելու, գնահատելու, արժևորելու, ուսումնասիրելու անհայտը և նման շատ ու շատ բաներ:

Այս համատեքստում՝ ո՞վ է մարդը: Ո՞րն է նրա կոչումը: Ո՞րն է կյանքի իմաստը: Եվ վերջապես, ո՞վ եմ ես:

Մենք տեսնում ենք, որ այս աշխարհում ամեն ինչ փոխվում է ժամանակի ընթացքում, գալիս գնում են սերունդները, քաղաքակրթությունները, պետությունները և, բնականաբար, հարց է ծագում. մի՞թե չկան արժեքներ, որ մնայուն են, արժեքներ, որոնք պետք է սրբությամբ պահել, որոնք չեն փոխվում ոչ ժամանակի մեջ, ոչ էլ տարածության:

Ո՞վ է մարդը: Ո՞րն է նրա կոչումը: Ո՞րն է կյանքի իմաստը:

Ողջ տիեզերքում բանականություն ունեցող միակ արարածը մարդն է: Այսինքն՝ մարդն այս հրաշալի համակարգում եզակի է, միայն նա կարողություն ունի մտածելու, խորհելու, գնահատելու, արժևորելու, ուսումնասիրելու անհայտը և նման շատ ու շատ բաներ:

Իսկ եթե կան նման արժեքներ, արժեքային համակարգեր, առանց որոնց դժվար, եթե ոչ անհնար է պատկերացնել մարդուն և մարդկային հասարակության գոյությունը, ապա հենց դրանց վրա պետք է հենվել: Այդպիսի արժեքները և արժեքային համակարգերը կոչվում են **բացարձակ արժեքներ**: Մարդու համար այդ արժեքները հոգևոր, բարոյական առաքինություններն են՝ **հավատը, հույսը, սերը, բարիք գործելը, հավատարմությունը, պատասխանատվությունը, հայրենասիրությունը** և այլն:

Կյանքի իմաստը

Վերևում թվարկված բացարձակ արժեքները, թեև խիստ անհատական բնույթ ունեն և կարևոր են անհատ մարդու համար, բայց և այդ արժեքներով է պայմանավորված հավաքական - հասարակական կյանքը՝ ընտանիք, համայնք, հասարակություն, ժողովուրդ, պետություն և այլն: Հասկանալի է, որ ամեն մարդ իր կարողությունների, մտածողության ու պատկերացումների սահմաններում պիտի ձևավորի բացարձակ արժեքների իր համակարգը, իրեն հուզող հարցերի պատասխանը: Ընտանիքը, հասարակությունը, կրթությունն ու դաստիարակությունը, գիտելիքներն օգնում են անհատին բացարձակ արժեքների ճանաչողության հարցում:

Երկու տեսակետ

1. XIX դարում որոշ փիլիսոփաներ (օրինակ՝ գերմանացի փիլիսոփա Ֆ. Նիցշեն) առաջ քաշեցին մի տեսակետ, համաձայն որի՝ մինչև այժմ արժևորված ամեն ինչ անիմաստ է, և ժխտական դիրք բռնեցին բացարձակ արժեքների նմանատիպ ընկալման հանդեպ: Այդ ուսմունքն այդպես էլ անվանվեց՝ **Նիհիլիզմ***, լատիներեն nihil՝ (ոչինչ) բառից:

2. Սրան հակառակ է մարդու՝ կյանքում նպատակների և գաղափարների ձգտելը, այդ գաղափարների բացարձակությունը, որոնք բարձր ու վեհ արժեք են ներկայացնում, և այնպիսի արժեք, որ մարդն իր անձնական շահի ձգտումները պիտի ստորադասի դրանց:

Առանց այս վերջին արժեքային համակարգի մարդը կորցնում է իր աստվածային կերպարը և նմանությունը:

Այդ արժեքներն անհրաժեշտ պայման են մարդու բարոյական կյանքի համար, և որոնք ինչպես տվյալ անհատի, այնպես էլ հասարակության ու մարդկության իդեալն են, նպատակը:

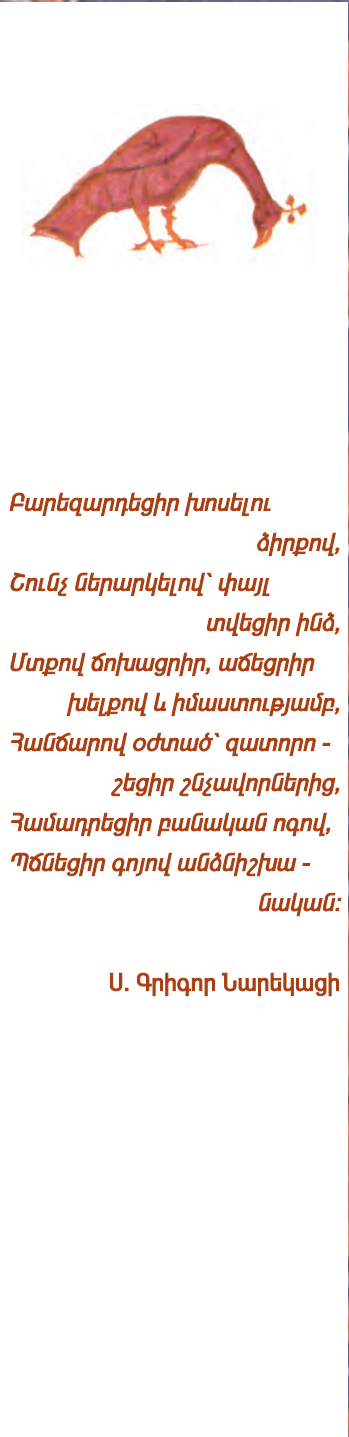
Այդպիսին է մարդը. նա չի կարող չմտածել, չի կարող չխորհել, առաքինությունների ճանապարհով վեր չբարձրանալ, է՛լ ավելի կատարյալ չլինել, որովհետև հակառակ դեպքում կկորցնի բարոյական կերպարը: Բարոյական կերպարը կորցրած մարդը հայտնվում է ամեն ինչ մերժելու ճանապարհին:

Բացարձակ արժեքներին ձգտելը, այդ արժեքներով ապրելը կյանքի նպատակներից է, բանականության հաղթանակն է և Աստծու կողմից մարդուն տրված նպատակը:

Այդպիսին է մարդը. նա չի կարող չմտածել, չի կարող չխորհել, առաքինությունների ճանապարհով վեր չբարձրանալ, է՛լ ավելի կատարյալ չլինել, որովհետև հակառակ դեպքում կկորցնի բարոյական կերպարը և ավելի վատ կացության մեջ կհայտնվի:

*Բարեգարդեցի խոսելու
ծիրքով,
Շունչ ներարկելով՝ փայլ
տվեցիր ինձ,
Մտքով ճոխացրիր, աճեցրիր
խելքով և իմաստությամբ,
Համճարով օժտած՝ զատորո -
շեցիր շնչավորներից,
Համադրեցիր բանական ոգով,
Պճնեցիր գոյով անձնիշխա -
նական:*

Ս. Գրիգոր Նարեկացի

Ո՞վ է մարդը

Մարդուն հասկանալու, այդ խորհուրդը գտնելու ճանապարհ է ցույց տվել հույն իմաստասերներից Թալեսը, որի հայտնի խոսքը փորագրված է եղել Դելփի Ապոլոնյան տաճարի մուտքի վրա:

ԾԱՆԻՐ ՋՔԵԶ
Ճանաչիր ինքդ քեզ (լատիներեն՝ nosce et ipsum) և կիմանաս, թե ով է մարդը:

Արդի հասարակական գիտությունները (սոցիոլոգիա, հոգեբանություն) փորձել են այդ հարցին որոշակի պատասխան տալ: Սակայն մարդու մեջ բարոյական արժեքների համակարգի գոյության փաստը հնարավոր չէ նկարագրել հավաքական ընդհանրացումների ու վիճակագրական տվյալների վերլուծությամբ, որովհետև յուրաքանչյուր մարդ ինքնուրույն է և եզակի իր հոգեկերտվածքով, բարոյական արժեքներին ձգտելու և հասնելու իր գիտակցությամբ և այլն:

Քրիստոնեական բարոյագիտությունը «Ո՞վ է մարդը» հարցին պատասխան է տալիս համաձայն Աստվածաշունչ մատյանի.

Մարդն արարչության պսակն է:

Քանի որ մարդն Աստծո պատկերով և նմանությամբ է ստեղծված, այսինքն՝ նա նաև կարողություն ունի փոխելու իրեն շրջապատող աշխարհը, ավելին, տիրելու այն (հիշեք Աստվածաշնչի Ծնն-

դոց գրքի առաջին գլուխը), անհրաժեշտ է, որ մարդն օժտված լինի բարոյական արժեքների բացարձակ համակարգով: Այս անհրաժեշտության բացակայությունն աշխարհը կվերածեր քաոսի:

Մարդու առաքելությունը

Չնայած մարդն իր ներքին կարողությամբ հնարավորություն ունի իրեն կոփելու ու կատարելագործելու, բայց, այնուամենայնիվ, կարիք ունեցավ ըստ արտաքին պատվիրանների և օրենսդրական դրույթների իր արարքներն ուղղելու ու ճիշտ ճանապարհով քայլելու: **Միայն մարդն է, որ ունի հնարավորություն ու կարողություն կրելու բարոյական արժեքներ, իր կյանքի ընթացքում դրանցով առաջնորդվելու և իրեն հաջորդող սերունդներին փոխանցելու:**

Արդեն մեզ հայտնի են Ծննդոց գրքի 3-րդ գլխում նկարագրված դեպքերը, Ադամի ու Եվայի մեղանջման պատմությունը: Թվում է, թե արգելված պտղից չօգտվելու պատվիրանը, որ տրվել էր նրանց, բռնադատում էր նրանց ազատությունը, բայց իրականում հակառակն էր. առաջին պատվիրանը Աստվածային սիրո մեջ մնալու, Աստծու հետ անմիջական հաղորդակցություն ունենալու և նրանց չարից պաշտպանելու համար էր:

Այս առունով էլ բարոյական բացարձակ արժեքներին հասնելու մի ամբողջական համակարգ են ներկայացնում Տասը պատվիրանները: Մարդու բարոյական զարգացման, արժեքային համակարգում բարին չարից զանազանելու, արարքների

Բացարձակ արժեքներին ձգտելը, այդ արժեքներով ապրելը կյանքի հմաստն է, բանականության հաղթանակը, մարդու՝ Աստվածային նպատակը:

Մարդու գոյության խնդիրը մարդուն որպես մարդ արժեվորումն է:

համար պատասխանատվության զգացում ունենալու համար է տրվել Տաքը պատվիրանների համակարգը:

Բարոյական չափանիշների համեմատ կատարելագործվելը և այդ ճանապարհով բարձրանալը մարդու մեծագույն առաքելությունն է այս արեգակի տակ: Դրանից կախված է ոչ միայն իր, այլ նաև հասարակության, ժողովրդի, պետության ապագան:

Ուստի անսահման եսակենտրոնությունը* (էգոցենտրիզմ) ըստ քրիստոնեական բարոյագիտության պետք է զսպվի պատվիրանների թելադրանքով, և հանրության բոլոր անդամները պետք է գտնվեն իրավահավասար հարթության մեջ:

Սովորենք նոր դարձվածքներ

Ես այն գիտեմ, որ ոչինչ գիտեմ:
Սիգիփոսյան աշխատանք:
Ծանիր զքեզ:
Մարդն արարչության պսակն է:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը նոր բառերով

Նիհիլիզմ, եսակենտրոնություն:

Հարցեր

1. Ինչո՞վ է տարբերվում մարդը մյուս արարածներից:
2. Ի՞նչ է նշանակում «բացարձակ արժեքներ», բերե՞ք օրինակներ:
3. Կյանքի իմաստի վերաբերյալ ի՞նչ տեսակետներ գիտեք:
4. Ի՞նչ է նշանակում «սիգիփոսյան աշխատանք» արտահայտությունը:
5. Ո՞րն է մարդու գոյության խնդիրը:
6. Ինչո՞ւ հեթանոսական քաղաքակրթությունները չհարատևեցին:

Առաջադրանք

2-3 էջի սահմանում փորձեք պատասխանել հետևյալ հարցերից որևէ մեկին.
Ո՞վ է մարդը: Ո՞րն է նրա կոչումը: Ո՞րն է կյանքի իմաստը: Ո՞վ եմ ես:
Քննարկեք՝ ինչո՞ւ է բացարձակ արժեքների մերժումը, նիհիլիզմը կորստա-
բեր անհատի համար:

6. ԱճԱՏ ԿԱՏՐ և ԲԱՆԱԿԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

«ԴՈՒՔ ազատության կոչված եք»

Անհատը պատասխանատու է իր արարքների համար միայն այն դեպքում, երբ նա այդ արարքը կատարում է.

ա. գիտակից վիճակում կամ գիտակցորեն,

բ. երբ նա այդ արարքը կատարելու ազատություն ունի, այսինքն՝ ինքն ազատ է՝ կատարելու կամ չկատարելու, և անձամբ է ընտրություն կատարում, առանց արտաքին միջամտության:

Շատ հաճախ այս կամ այն արարքը գործելիս հարկ է լսել խղճի ձայնին կամ խղճի թելադրանքին: Սակայն միշտ չէ, որ խղճի թելադրանքով առաջնորդվելը ճիշտ ճանապարհ է ցույց տալիս: Հաճախ առկա են գործոններ, իրավիճակներ, որոնք կախված չեն մեզանից: Պարզ է, որ անհատը պատասխանատու է իր արարքների համար միայն այն դեպքում, երբ նա այդ արարքը կատարում է.

ա. գիտակից վիճակում կամ գիտակցորեն,

բ. երբ նա այդ արարքը կատարելու ազատություն ունի, այսինքն՝ ինքն ազատ է՝ կատարելու կամ չկատարելու, և անձամբ է ընտրություն կատարում, առանց արտաքին միջամտության:

Հետևաբար, միայն այս երկու պայմանների առկայության դեպքում կարելի է ճիշտ կամ դատապարտելի համարել կատարած արարքը: Երբ չեն բավարարվում այդ երկու պայմանները, արարքը կատարողը կատարածի համար պատասխանատվություն չի կրում:

I-IV դդ. հռոմեական կայսրության սահմաններում, քրիստոնյաների հալածանքների ժամանակ, նրանց ափի մեջ խուճկ էին դնում ու ստիպում ձեռքը պարզել հեթանոսական զոհասեղանի կրակին: Հալածողները կարծում էին, որ քրիստոնյաները չէին դիմանա կրակի բոցերին և այդպիսով ձեռքի միջի խուճկը կթափվեր կրակի վրա ու դրանով նրանք կխնկարկեին հեթանոսական զոհասեղաններին,

այսինքն՝ կուրանային քրիստոնեական հիմնական սկզբունքները: Բնական է, որ եղան շատ նահատակներ, որոնք այրեցին իրենց ձեռքերը, բայց «չխնկարկեցին» զոհասեղանների կրակին: Եղան և այնպիսիներ, որ չդիմացան կրակի բոցերին, և խունկը նրանց ձեռքից թափվեց այդ կրակի վրա: Բայց մի՞թե կարելի է այդ դեպքում պնդել, թե նրանք այդպիսով խունկ են մատուցել հեթանոսական կուռքերին: Իհարկե՝ ո՛չ:

Երկու տեսակետ

Վերջին ժամանակներում բարոյագիտության մեջ մեծ տարածում է գտել մի ուղղություն, որը կոչվում է **դետերմինիզմ** (լատիներեն՝ *determinare* - որոշել, սահմանել բառից): Համաձայն դետերմինիստական ուսմունքի՝ մարդը կամքի ազատություն չունի, ամեն մի արարք նա կատարում է արտաքին ազդակների ճնշման տակ, որոնք կախված չեն իրենից:

Դետերմինիստներն ասում են. «Մեզ թվում է, թե մենք ազատ ենք մեր գործերում»: Եվ այդ ցույց տալու համար նրանք բերում են փիլիսոփա Սպինոզայի նետած քարի հայտնի օրինակը:

Եթե անկյան տակ նետած քարը լեզու ունենար, ապա կասեր, թե ինքն ազատ է, ազատ կամք ունի և ազատորեն թռչում է և ընկնելու է այնտեղ, որտեղ որ ինքն է կամենում: Մինչդեռ նա թռչում է, քանի որ ինչ-որ մեկն իրեն նետել է, և ընկնելու է ձգողության ուժի ազդեցության պատճառով:

Համաձայն դետերմինիստական ուսմունքի՝ մարդը կամքի ազատություն չունի, ամեն մի արարք նա կատարում է արտաքին ազդակների ճնշման տակ, որոնք կախված չեն իրենից:

Մարդն ինքն է ընտրում իր ճանապարհը, և այդ ընտրելու ազատությունն է տրված մարդուն, որով և նա՝ մարդը, համարվում է ազատ:

Մարդն օժտված է ազատությամբ, որը մարդուն տրված մեծ շնորհ է:

Դեռետերմինիզմին հակառակ ուսմունքը կոչվում է ինդետերմինիզմ:

Ինդետերմինիզմը սովորեցնում է, որ չնայած մարդու վրա ազդում են արտաքին ազդակները, այնուամենայնիվ, մարդն ինքն է ընտրում իր ճանապարհը, և այդ ընտրելու ազատությունն է տրված մարդուն, որով նա՝ մարդը, համարվում է ազատ:

Ինդետերմինիզմը կարելի է ներկայացնել նաև մեկ այլ՝ ծայրահեղ տեսանկյունից, մասնավորապես՝ անձի բացարձակ ազատության տեսանկյունից, այն իմաստով, որ անհատը կարող է անել այն, ինչ ցանկանում է: Բայց այս դեպքում բարոյական համակարգը կվերածվի քաոսի: Ազատությունն ամենևին էլ այն չէ, որ մարդն անի այն, ինչ ցանկանում է, քանի որ դրա իրավունքը չունի: Այդ բացարձակ ինդետերմինիզմը կեղծ ուսմունք է և վատ մեներո*:

Նետած քարի օրինակի բացատրությունը

Հիմա կարող ենք բացատրություն տալ Սպինոզայի բերած օրինակին:

Մարդն ունի կամքի ազատություն այս կամ այն արարքը կատարելու համար: Եվ եթե մարդու արարքը համենատվում է նետած քարի հետ, ապա այդ համենատությունը չի համապատասխանում իրական վիճակին, քանի որ բերված օրինակում քարը չունի այն ազատությունը, ինչ ունի մարդը, այսինքն՝ քարն ազատ չէ՝ թռչելու կամ չթռչելու, ընկնելու կամ չընկնելու:

Դեւերմիհիզմի մերժումը

Դեւերմիհիզմի ջատագովների տեսանկյունից՝ չի կարելի դատապարտել ո՛չ գողությունը, ո՛չ սպանությունը և ոչ էլ որևէ հանցանք, քանի որ անհատը գործել է ոչ ազատորեն, այլ հարկադրաբար՝ արտաքին ազդակների պարտադրանքով: Այսինքն՝ համաձայն դեւերմիհիզմի, մարդը նման է ստրուկի, չունի իր սեփական կամքը:

Բայց գիտենք արդեն, որ մարդն օժտված է ազատությամբ, որը մարդուն տրված աստվածային մեծ շնորհ է: Այն կյանքում դառնում է իրական, քրիստոնեական արժեք, եթե անհրաժեշտաբար ընկալվում է Աստծո կամքի համաձայն:

Իսկ դրանում համոզվում է մեզանից ամեն մեկը, երբ որևէ սխալ արարք է կատարում: Նրան այդ դեպքում սկսում է մտահոգել կատարած արարքն իր հետևանքներով: Նա սկսում է քննել, վերլուծել, զղջալ կատարածի համար, մտովի տեղափոխում է իրեն մինչ սխալը կատարելու պահը ու հաստատական որոշում, որ նման դեպքերի ընթացքի կրկնության դեպքում նա չի ընտրի նույն սխալ ճանապարհը: Եվ այդ ամենը նշանակում է, որ մարդն ունի ազատ ընտրելու հնարավորություն, հակառակ դեպքում զղջման զգացում չէր առաջանա մարդու մոտ:

Նորոգվեցե՛ք ձեր մտքի նորոգությամբ, որպեսզի դուք քննեք լավը և թե ինչ է Աստծու կամքը՝ բարին և հաճելին և կատարյալը:

Եզրակացություն

1. Մարդու ազատությունը նշանակում է, որ մարդն ունի ազատ ընտրելու իրավունք և ինքն է որոշումներ կայացնում:

2. Բարոյական արժեք են ներկայացնում միայն այն արարքները, որոնք կատարվում են գիտակցորեն և ազատորեն:

Հետևաբար՝

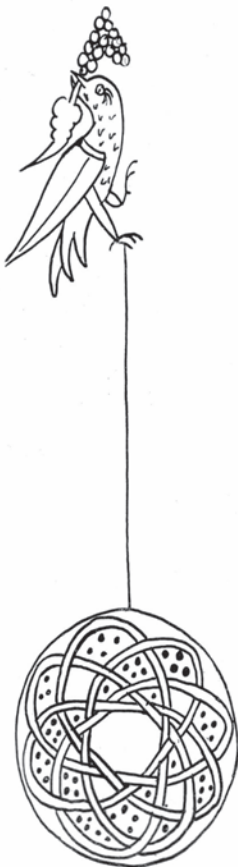
Արարիչը պահանջում է բանականության լույսի ներկայություն:

Քրիստոնեական վարդապետությունը լուսավորում է մարդու բանականությունը

Ինչպես ասացինք, մարդու արարքները պետք է լինեն գիտակցված: Մարդն իր բանականությամբ քննում, վճռում, իր կամքի համաձայն որոշում է ու նոր այս կամ այն արարքը կատարում: Առանց բանականության լույսի քննության ու կամքի հավանության մարդու զգայական վիճակից բխող որոշումները գրեթե միշտ սխալ խորհրդատուի դեր են կատարում:

Այդ պատճառով է, որ ավետարանական ուսուցումները հատուկ ուշադրություն են դարձնում մտքի լուսավորությանը. **«Նորոգվեցեք ձեր մտքի նորոգությամբ, որպեսզի դուք քննեք լավը և թե՛ ինչ է Աստծու կամքը, բարին և հաճելին ու կատարյալը»:**

Այդ խորխորատներից մարդկանց փրկելու համար էլ Քրիստոս աշխարհ եկավ ու լուսավորեց մարդկանց բանականությունն ու միտքն իր Աստվածային լույսով:

Ուրեմն մեր կյանքը պետք է մտքի լույսով լուսավորել՝ այն երջանիկ դարձնելու համար, իսկ մեր մտքի՝ բանականության լույսն էլ անհրաժեշտ է լուսավորել քրիստոնեական լույսով, առանց որի մարդ չի կարող առաջնորդվել դեպի գերագույն երջանկություն:

Հեռուություններ

1. Կատարելապես **ազատ ենք**, երբ գիտակցում ենք մեր կատարածը և հավանություն ենք տալիս այդ արարքին՝ Աստծո պատվիրանի հույսի ներքո:

2. **Ազատ չենք**, երբ կատարում ենք արարքներ անգիտակցաբար և հակառակ մեր կամքին, արտաքին ազդակների ճնշման տակ:

Մարդու բանականության ու կամքի ներկայությունն արարքների մեջ խիստ կենսական պայման է:

Ադամի օրինակը

Համաձայն Սուրբ Գրքի, առաջին մարդը՝ Ադամը ազատ է ստեղծվել: Նա կարող էր ազատ ապրել, անել այն ամենը, ինչ ուզում էր՝ ըստ իր կամքի ընտրության: Նա ինքնիշխան էր, իր վիճակի տերն էր: Իսկ այն պատվիրանը, որ տրվել էր նրան՝ թե **«Դրախտում ամեն ծառի պտուղներից կարող եք ուտել, բայց բարու ու չարության գիտության ծառից մի՛ կերեք»**, ամենևին էլ չէր սահմանափակում նրա ազատությունը: Ընդհակառակը, սովորեցնում էր հեռու մնալ չարից, հնազանդվել Աստծուն՝ բարության և ճշմարտության աղբյուրին:

Բարոյական արժեք են ներկայացնում միայն այն արարքները, որոնք կատարվում են գիտակցորեն և ազատորեն՝ ելնելով վեհ նպատակներից:

Ադամին տրված պատվիրանն ուներ պահպանիչ հատկություն, այն պետք է նրան ետ պահեր չարից ու չէր սահմանափակում ազատությունը:

Հարց է ծագում. ինչո՞ւ է Աստված ընդհանրապես ազատ ստեղծել մարդուն: Եթե Ադամն ինքն է իր կամքի ու մտքի համաձայն ընտրում, մի՞թե Աստված չէր կարող նրան այնպես ստեղծել, որ նա միշտ բարին ընտրեր:

Այդ դեպքում Ադամը կմնանվեր խամաճիկի, որը չունի կամքի ազատություն, ընտրելու ազատություն, բանականության ու ստեղծագործության կարողություն: Այսինքն՝ նա չէր ունենա Աստծու պատկերն ու նմանությունը:

Հարցեր

1. Ի՞նչ պայմանների առկայության դեպքում է մարդ պատասխանատվություն կրում կատարածի համար:
2. Ինչո՞ւ է բացարձակ ինդետերմինիզմը կեղծ ուսմունք և վատ մենտոր համարվում: Բերեք օրինակներ ձեր առօրյա կյանքից:
3. Ինչո՞ւ է Ադամը ազատ ստեղծվել: Ինչո՞ւ և ինչպե՞ս նա կորցրեց իր ազատությունը և ընկավ մեղքի իշխանության տակ:

Առաջադրանք

- ա) Փորձե՛ք բացատրել դետերմինիզմ, ինդետերմինիզմ, մենտոր բառերի իմաստը:
- բ) Փոքր ենթախմբերում քննարկե՛ք հետևյալ հարցը.
- Ավելի լավ չէ՞ր լինի արդյոք, որ Ադամը (մարդը) չունենար ազատ կամք, մեղք չգործեր և չվտարվեր դրախտից:

Բառարան

Մենտոր – Իթակե կղզու թագավոր Ողիսսի դեպի Տրովադա արշավանքի մեկնելուց հետո նրա որդին՝ Տելեմաքոսը մնաց պալատում առանց օգնականների ու դաստիարակի: Իսկ պալատում բազում վտանգներ էին սպառնում նրան: Այդ պատճառով Աթենասը՝ գիտության հովանավորը, գթաց Տելեմաքոսին և ընդունեց Ողիսսի ընկերոջ՝ Մենտորի կերպարանքը նրան օգնելու համար: Նա ոչ միայն զբաղվեց նրա կրթությամբ, այլ նաև հոգ տարավ նրան իմաստուն խրատներով ցույց տալով իր հոր՝ Ողիսսսին գտնելու ճանապարհը: Այնտեղից էլ՝ մենտոր փոխաբերական նշանակում է խորհրդական, հովանավոր, դաստիարակ:

(Հոմերոս, Ողիսական, գլուխ 2)

7. ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԱՆՀԱՄԱՆՈՒՄ

Մեզանից ամեն մեկը գիտի, թե որ արարքներն են լավ կամ բարի, և որոնք՝ վատ կամ չար: Այստեղ չափանիշները, բնական է, պետք է լինեն բացարձակ, այսինքն՝ անկախ այս կամ այն անհատի տեսակետից, քանի որ չափանիշները բարոյականության օրենքներն են:

Մարդն օժտված է բանականությամբ, ունի միտք, դատողություն, իրերն ու երևույթները գանազանելու, գնահատելու կարողություն: Ունենալով աստվածատուր այս հատուկ շնորհները՝ մարդն ինքնին բարոյական արժեք է և իր էության մեջ ունի բարոյական արժեքների ու զգացմունքների մի ամբողջ համակարգ, հաղորդ է հազարամյակների ընթացքում ձևավորված բարոյական արժեքներին և առանց դրանց չի կարող ապրել:

Խախտելով բարոյական օրենքները՝ մարդն ընկնում է մեղքի մեջ, որն էլ մարդու կերպարը աղավաղում է, խեղաթյուրում: Մեղքն ախտահարում է մարդու բնությունը.

- միտքը,
- զգացումները (սիրտը),
- կամքը:

Դեռ հնուց գիտեին, որ մարդը սխալական է, կարող է հեշտությամբ սխալվել իր գործողություններում: Հիշենք հայտնի լատինական դարձվածքը.

errare humanum est

Սխալը բնորոշ է մարդուն:

Սա նշանակում է, որ մարդու միտքը հակված է մոլորվելու, և նա կարող է սխալվել իր գործունեության մեջ թե՛ գիտության բնագավառում, թե՛ փիլիսոփայության և թե՛ իր գործնական կյանքում:

Մարդը վնասվում, սխալվում, մեղք է գործում և՛ ուրախության, և՛ վշտի մեջ՝ ենթարկվելով իր ներքին խռովքին, զգացմունքներին, ապրումներին: Մեղքը պարուրում է մեզ, և մենք կորցնում ենք մաքուրը, բարձրն ու վեհն ընկալելու ընդունակություները, կորցնում ենք մեր սրտի, մեր հոգու կատարյալ ուրախությունն ու երջանկությունը, մտքի ազատությունը, մերձավորին սիրելու զգացումը:

Նոր Կտակարանում զգուշացվում է:

Ամեն ոք, ով մեղք է գործում, մեղքի ծառա է:

Մեզանից ամեն մեկը գիտի, թե որ արարքներն են լավ կամ բարի, և որոնք՝ վատ կամ չար: Այստեղ չափանիշները, բնական է, պետք է լինեն բացարձակ, այսինքն՝ անկախ այս կամ այն անհատի տեսակետից, քանի որ չափանիշները բարոյականության օրենքներ են:

Քրիստոնեական բարոյագիտությունը քրիստոնեական սկզբունքների վրա հիմնված մարդկային վարքի, ապրելակերպի և արարքների մասին գիտություն է:

Բարոյական կատարելության ճանապարհը պարտադիր է ամեն մարդու համար, ով ձգտում է ներքին խաղաղության, ուրախությամբ ու խնդությանը լեցուն կյանքի՝ մաքուր խղճով, պատրաստ բարի գործերի: Հավատարմությունն ավետարանական պատգամներին ու պատվիրաններին այն թթիվորն է, որ ընդարձակվելով գրավում է մարդու ողջ կյանքը, տանում կատարելության ճանապարհով:

Քրիստոնեական բարոյագիտությունը քրիստոնեական սկզբունքների վրա հիմնված մարդկային արարքների մասին գիտություն է:

Հիշենք եզնիկ Կողբացու խրատներից.

**Ով լավ է ներքուստ, նաև զվարթ է երևում արտաքուստ:
Սերն ու երկյուղը քեզ բնավորություն դարձրու, որ
խաբեությամբ չտանջվես:
Եթե մեկը քեզանից խնդրում է և տալիս ես, շնորհակալ
եղիր Աստծուն, որովհետև դու ավելին չահեցիր, քան նա՝
խնդրողը:**

Մարդը պարտավոր է իր կյանքն ուղղել առաքինությունների ճանապարհով: Դրա համար ինքը նախ պետք է բարիք գործի ուրիշներին և աշխատի՝ ազատվել իր թերություններից և արատներից՝ իր մեջ զորացնելով բարին ու առաքինի արժեքները:

Բարոյական ազատություն

Մարդն օժտված է ազատությամբ և իր զարգացման ընթացքը ենթակա է իր իշխանությանն ու կամքին: Իր բարոյական արարքների ուղղությունը մարդն ինքն է որոշում:

Իր ազատությամբ մարդն ընտրում է իր առաջ բացված բազմաթիվ հնարավորություններից այն, ինչ ինքը նպատակահարմար է գտնում՝ համաձայն ստեղծված վիճակի և այլ պատճառների: Նա կարող է ընտրել ճիշտն ու բարին՝ էլ ավելի բարձրանալով կատարելության ճանապարհով, և կամ մեղքն ու արատավորը: Այդ երկու ճանապարհները մարդն ընտրում է ազատորեն, առանց արտաքին միջամտության: Այդ ընտրության համար կողմնորոշիչներ են հանդիսանում.

- ա. բարոյական բնական օրենքը,**
- բ. բարոյական զգացումները և գիտակցությունը:**

ա. Բարոյական բնական օրենք: Դա այն բնական օրենքն է, որ համակարգում է մարդկային հարաբերությունները բարոյականության ոլորտում: Ամեն մի մարդ, ո՞ր **ազգի** ներկայացուցիչ էլ լինի, *a priori** գիտե, որ, օրինակ, սպանելը, վիրավորելը, գողանալը մեղք է, և այդ արարքներն անօրինություններ են:

Բնական բարոյական օրենքն ընդհանուր է բոլոր մարդկանց համար, այն գրված է մեր ներքին բնության մեջ, մեր «սրտի տախտակների» վրա: Բայց այդ դեռ բավարար չէ կատարելության, քրիստոնեական բարոյական չափանիշներին հասնելու համար:

բ. Բարոյական զգացմունքներ և գիտակցություն: Բարոյական օրենքի հետ սերտորեն կապված են բարոյական զգացումները, ինչպիսիք են **ամոթը, խիղճը, պարտքը կամ պարտականությունը, պատասխանատվությունը, ձգտումը բարու:**

Ամոթի զգացում. մարդը բնականից այնպիսին է, որ երբ վատ արարք է գործում, անմիջապես ապրումների մեջ է ընկնում, ամոթի զգացում է առաջանում իր մեջ: Իր անձը վիրավորված է համարում այդ վատ արարքի պատճառով: Սկսում է ճանապարհներ որոնել այն քողարկելու համար և չստացվելու դեպքում՝ փախուստի դիմում կամ մեկուսանում արտաքին աշխարհից: Սակայն մեկուսացումը, բնականաբար, անհատին չի ազատում մեղքի գիտակցումից, ամոթի, թերաբժեքության զգացումից, խղճի ձայնից:

Մարդն օժտված է ազատությամբ և իր իշխանությանն ու կամքին է ենթակա իր զարգացման ընթացքը: Իր բարոյական արարքների ուղղությունը մարդն ինքն է որոշում:

Մարդը չպիտի մտածե աշխարհից բան տանելու մասին, այլ աշխարհում բան թողնելու մասին: Մնացածը ունայնություն է:

Ավետիք Իսահակյան

Խիղճը այն ներքին, հոգեկան ապրումն է, որը թույլ է տալիս մարդուն զանազանել արարքները, դասակարգել դրանք, որոշել արարքի դրական կամ բացասական, ճիշտ կամ սխալ լինելը: Խիղճը խիստ անհատական ապրում է, ուստի այն հաճախ նույնացվում է մարդու ներքին ձայնի հետ՝ համեմատելով կամ հավասարեցնելով այն **սրտի** հետ: Այս առումով է, որ հնում, նաև այսօր այն անվանում են Աստծու ձայն կամ օրենքը՝ մեր մեջ:

Խիղճը, նույնացվելով ներքին մարդու հետ, նույնացվում է նաև մարդու՝ խիղճը կրողի հետ, քանի որ այն չի սահմանափակվում միայն մարդու արարքները դրականի և բացասականի դասակարգելով: Այն նաև արդարացնում կամ դատապարտում է, մղում ուղղվելու, բարի գործեր կատարելու:

Մարդն իր խիղճն է, քանի որ այն մարդու ներքին կյանքի կենտրոնն է:

Խիղճը ճշմարիտ կյանքի հիմքն է, քանի որ այն անսխալ է որոշում, թե որ արարքն է բարի, որը՝ չար:

Խիղճը մարդու բարոյահոգեբանական գործունեության արտահայտությունն է և ոչ թե նրա մեկուսացված մի հատկանիշը:

Առանձին անհատների մոտ խիղճը տարբեր մակարդակներում է գտնվում և կարող է սխալ դաստիարակության կամ տարբեր դժվարությունների, փորձությունների պատճառով վնասվել, արատավորվել՝ դառնալով անզգա արարքների, մեղքի

հանդեպ: Ամենաամխիղճ մարդն անգամ կարող է սթափվել, դարձի գալ, ուղղվել և վերստին վերականգնել իր կորցրած մարդկային դեմքը:

Պարտքի զգացումը առաջանում և ձևավորվում է մարդու ամենօրյա կյանքում: Պարտական լինել որևէ մեկին՝ ներքին պահանջ է մարդու համար, երբ այդ մեկը ինչ-որ ձևով արձագանքել է անհատին՝ նրան օգտակար լինելով: **Պարտքը վճարել** նշանակում է փոխհատուցել այն բարի գործերով: Մարդն իր կյանքում բարոյական, քաղաքացիական, հասարակական տարբեր պարտականություններ ունի իր ծնողների, իր ժողովրդի, իր պետության, իր եկեղեցու հանդեպ:

Խուսափել պարտքը վճարելուց կամ պարտականությունները կատարելուց հավասարազոր է խաբեության, փախուստի, և հնարավոր չէ այն արդարացնել:

Պատասխանատվության զգացումը բարոյական հաշվետվությունն է կատարած արարքի համար: Ամեն մարդ պատասխանատու է իր խղճի առաջ, իր մերձավորների առաջ՝ բարոյական օրենքը խախտելու պատճառով: Մարդուն պատասխանատվությունից ազատելու համար որոշ հոգեբաններ (Ֆրոյդ) փորձում են այն հիմնավորել բնական հակումներով: Սակայն քրիստոնեական բարոյագիտությունը մերժում է այդ տեսակետը: Այսպիսով, մարդը՝ ազատ ստեղծված լինելով, ի վիճակի է հաղթահարել իր արատները, և ոչ մի բան նրան չի ազատում կատարած արարքների պատասխանատվությունից:

Բնական բարոյական օրենքը ընդհանուր է բոլոր մարդկանց համար, այն գրված է մեր ներքին բնության մեջ, մեր «սրտի տախտակների» վրա: Բայց այդ դեռ բավարար չէ կատարելության, քրիստոնեական բարոյական չափանիշներին հասնելու համար:

Խիղճը հնում, նաև այսօր անվանում են Աստծու ծայն կամ օրենքը՝ մեր մեջ:

Խիղճը, նույնացվելով ներքին մարդու հետ, նույնացվում է նաև մարդու՝ խիղճը կրողի հետ, քանի որ այն չի սահմանափակվում միայն մարդու արարքները դրականի և բացասականի դասակարգելով: Այն նաև արդարացնում կամ դատապարտում է, մղում ուղղվելու, բարի գործեր կատարելու:

Առաքինությունների և բարին գործելու մարդու ձգտումը բարոյական սխրանքն է, որը պետք է դաստիարակվի նրա մեջ՝ կատարելության արահետով բարձրանալու համար: Առաքինությունն արդար ու ճիշտ ապրելու արվեստն է:

Բարոյական գիտակցություն

Բարոյական բնական օրենքները և բարոյական զգացումները միշտ չէ, որ ուղղում և ետ են պահում մարդուն սխալ ճանապարհից: Հետևաբար, մարդու մեջ ներքին օրենքը բավարար չէ ազատելու համար նրան սխալից, մեղքից:

Ուրեմն մարդը կարիք ունի արտաքին միջամտության՝ օրենքների և պատվիրանների մի կուռ համակարգի, որոնք պիտի ուղղորդեն մարդուն՝ զարգացնելով նրա ձգտումը դեպի առաքինություններ և բարոյական բարձր արժանիքներ:

Ի տարբերություն բարոյական բնական օրենքների և բարոյական զգացումների, բարոյական գիտակցությունը ձևավորվում է մարդու հոգևոր, իմացական զարգացման ընթացքում: Բարոյական գիտակցության հիմքում ընկած են կրոնական (կանոններ ու պատվիրաններ), հասարակական (ընկալումներ ու պատկերացումներ), պետականորեն ընդունված և արձանագրված օրենքներն ու որոշումները:

Անհատի բարոյական գիտակցության ձևավորման համար կարևոր է, թե կրոնական ինչ ուղղության է պատկանում և թե որքանով է ծանոթ, որքանով է իր մեջ կրում և կիրառում տվյալ կրոնի կողմից ուսուցանվող կանոններն ու պատվիրանները:

Քրիստոնյայի բարոյական չափանիշները տրված են հիմնականում Աստվածաշնչում, ինչպես նաև Տիեզերական և տեղական եկեղեցական ժողովներում առանձին եկեղեցական գործիչների ուսուցումներում: Աստվածաշնչում տրված բարոյական համակարգված կանոններն ու պատվիրանները տրված են Տասնաբանյա պատվիրաններում, մարգարեություններում և հատկապես Նոր Կտակարանում՝ Հիսուս Քրիստոսի ուսուցումների («Լեռան քարոզը» և այլն), պատվիրանների («Այն ամենը, ինչ որ կամենում եք, որ մարդիկ ձեզ անեն, այսպես և դուք արեք նրանց» և այլն) և Նրա անձնական ապրելակերպի միջոցով: Քրիստոնեական ուսմունքում հիմնական շեշտը դրված է հավատի, մարդու ազատության և բարոյական բարձր արժեքների հասնելու վրա:

Անհատի բարոյական գիտակցության ձևավորման համար կարևոր է նաև տվյալ ժամանակահատվածում այն հասարակության ընկալումներին ու պատկերացումներին քաջածանոթ լինելը, որի անդամն է ինքը: Հասարակության բարոյականության վերաբերյալ որոշ ընկալումներ ու պատկերացումներ, վարվեցողության կանոններ, հասարակական, ընտանեկան հարաբերություններ, տիեզերքի ճանաչում և այլն ժամանակի ընթացքում կարող են փոփոխությունների ենթարկվել: Այս ընկալումներն ու պատկերացումները տվյալ հասարակության կողմից ժամանակի պահանջներին և պատկերացումներին համապատասխան որոշակի սրբագրումների և ձևափոխումների են ենթարկվում: Հասարակության

Խուսափել պարտքը վճարելուց կամ պարտականությունները կատարելուց հավասարազոր է խաբեության, փախուստի, և հնարավոր չէ այն արդարացնել:

Մարդը կարիք ունի արտաքին միջամտության օրենքների և պատվիրանների մի կուռ համակարգի, որոնք պիտի ղեկավարեն մարդուն՝ ուղղելով ու զարգացնելով նրա ձգտումը դեպի առաքինություններ և բարոյական բարձր արժանիքներ:

յուրաքանչյուր անհատ պարտավոր է իմանալ տվյալ հասարակության բարոյական ընկալումներն ու պատկերացումները և իր կողմից առավել կատարելագործել ու զարգացնել դրանք՝ ողջ հասարակության բարոյական բարձրագույն արժեքների հասնելու նպատակով:

Անհատի բարոյական գիտակցության ձևավորման համար կարևոր է նաև պետականորեն ընդունված սահմանադրությունը, օրենքներն ու որոշումներն իմանալն ու դրանք կիրառելը: Տվյալ պետության յուրաքանչյուր քաղաքացի պարտավոր է հարգել և պահպանել իր պետության ընդունած օրենքներն ու որոշումները, ինչպես նաև իր ակտիվ մասնակցությունն ունենալ դրանց մշակման, փոփոխման ու կատարելագործման գործում:

Հարկ է նշել, որ թե՛ կրոնական, թե՛ հասարակական, թե՛ պետական կանոնները, թե՛ ընկալումները և օրենքները փոխկապակցված են և դրանց ներդաշնակ զուգակցումը միայն կարող է ապահովել բարոյական բարձր արժեքների վրա հիմնված հասարակության գոյությունը:

Այսպիսով, քրիստոնյայի բարոյական կերպարը ձևավորվում է բարոյական, բնական օրենքների, բարոյական զգացումների ու բարոյական գիտակցության հիմքի վրա՝ որպես ուղեցույց ունենալով Հիսուս Քրիստոսին:

Նոր դարձվածքներ և քառեր

◆ **errare humanum est**

(Մխալը բնորոշ է մարդուն)

- ◆ Ամեն ոք, ով մեղք է գործում, մեղքի ծառա է:
- ◆ Ով լավ է ներքուստ, նաև զվարթ է երևում արտաքուստ:
- ◆ Եթե մեկը քեզանից խնդրում է և տալիս ես, շնորհակալ եղիր Աստծուն, որովհետև դու ավելին շահեցիր, քան նա՝ խնդրողը:
- ◆ Խիղճը ճշմարիտ կյանքի հիմքն է, քանի որ այն անսխալ է որոշում, թե որ արարքն է բարի, որը՝ չար, մեղքին հավասար:
- ◆ Առաքինությունն արդար ու ճիշտ ապրելու արվեստն է:

Հարցեր

1. Ի՞նչ է նշանակում «մեղքի ծառա»:
2. Տվե՛ք քրիստոնեական բարոյագիտության սահմանումը:
3. Ծի՞շտ է արդյոք միայն խղճի թելադրանքով առաջնորդվելը:
4. Ի՞նչ է բարոյական ազատությունը, և որո՞նք են դրա կողմնորոշիչները:
5. Ի՞նչ է բարոյական գիտակցությունը:

Առաջադրանքներ

ա) Քննարկել շեքսպիրյան Համլետի հայտնի մենախոսությունը.

Լինե՞լ, թե՞ չլինել, այս է խնդիր,
Ո՞րն է հոգեպես ավելի ազնիվ.
Տանել գոռ բախտի պարսաքարերը և սլաքները,
Թե՞ զենք վերցնել ցավ ու վշտերի մի ծովի ընդդեմ,
Եվ դիմադրելով՝ վերջ տալ այդ բոլորին:

բ) Քրիստոնեական բարոյագիտության չափանիշների տեսանկյունից փորձե՞ք մեկնել Համլետի մենախոսությունը:

գ) Արդյոք մի՞շտ է գործում «այս կամ այն արարքը գործելիս հարկավոր է լսել խղճի ձայնը» բանաձևը: Հիմնավորե՞ք ձեր պատասխանները:

դ) Կատարե՞ք «Պրիզմա» վարժությունը՝ որպես հիմնական բառ ընդունելով «Առաքինությունը»:

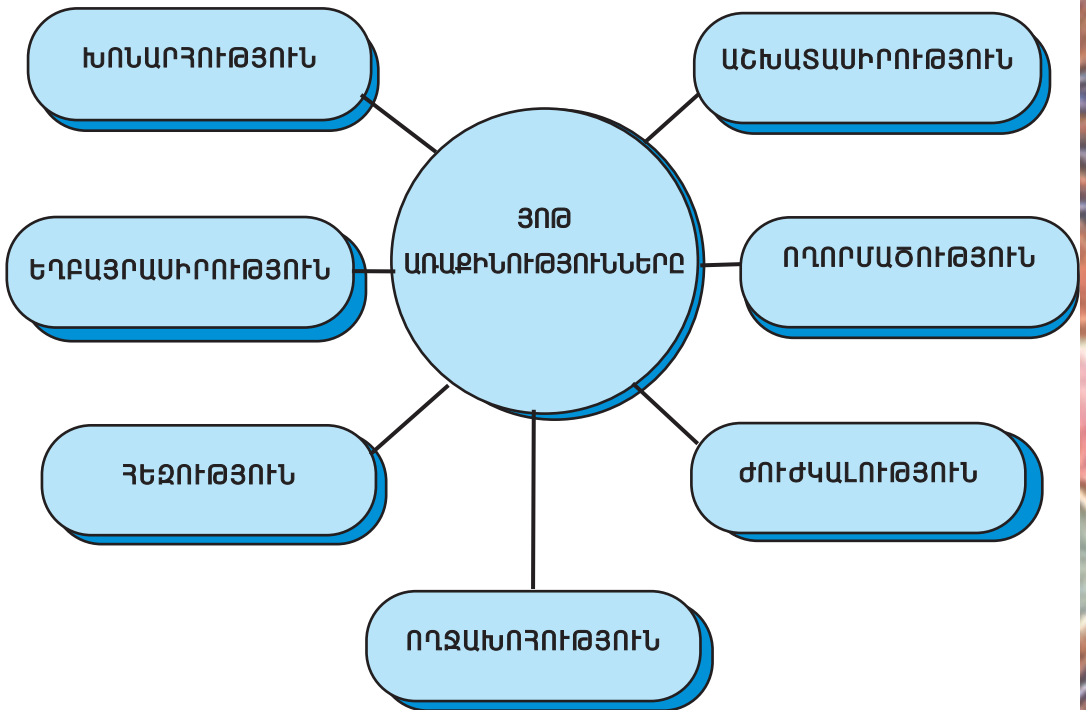
Բառարան

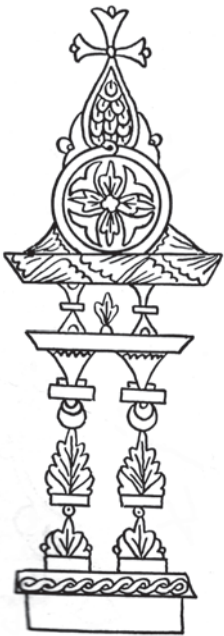
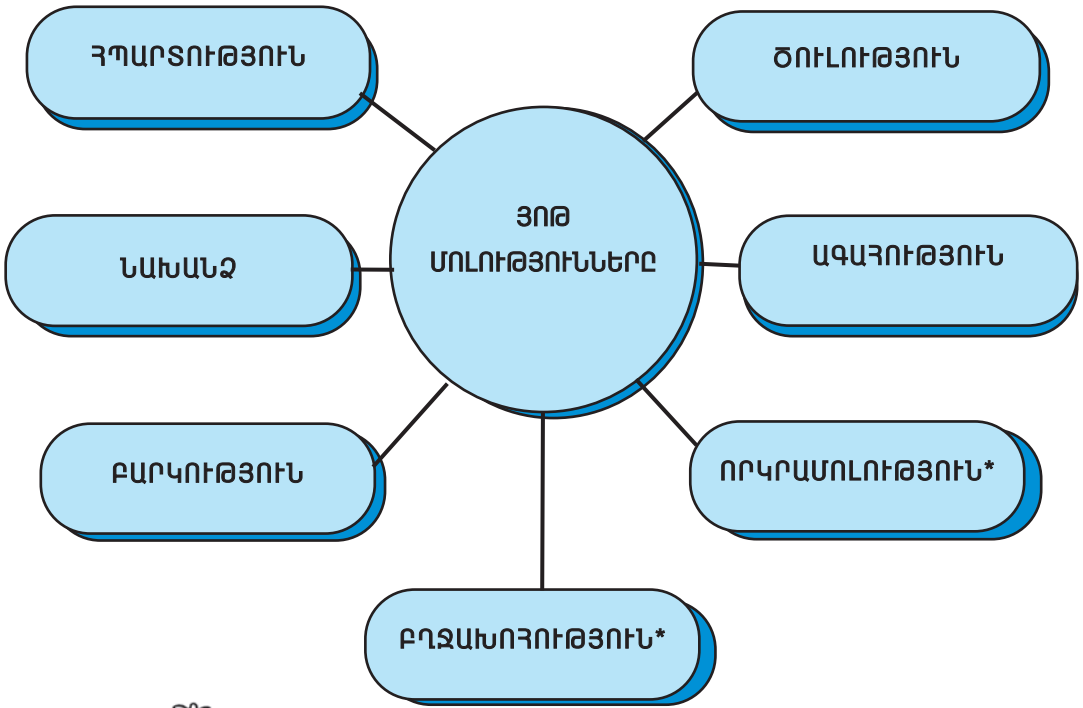
a priori – փորձով ապացուցված:

8. ԽՈՒՆԱՐՀՈՒԹՅՈՒՆ և ՀՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆ

Աստվածաբաններն առանձնացնում են **յոթ առաքինություններ**, որոնք առավել կարևոր և արժեքավոր են մյուս բոլոր մարդկային առաքինություններից և դրանց հակառակ՝ **յոթ մոլություններ** կամ մեղքեր, որոնց հետ այս կամ այն կերպ կապված են մարդկային մյուս բոլոր մեղքերը:

Խոնարհություն

Քրիստոնեական բարոյագիտության մեջ **խոնարհությունը** համարվում է մեծագույն բարիք և բոլոր մարդկային առաքինությունների թանկագին գոհարը, իսկ **հպարտությունը**՝ մեղքերից մեծագույնը:

Հազարամյակների պատմություն ունեցող հայ ժողովրդի ավանդական արժեքային համակարգի հիմքը կազմող բարոյական նորմերում նույնպես կարևոր տեղ է զբաղեցնում խոնարհությունը: Հնուց

ի վեր հայ իրականության մեջ հարգանքի չի արժանանում այն երեխան, որը խոնարհ ու հնազանդ չէ ծնողներին, այն աշակերտը, որը չի հարգում ու լսում ուսուցչին, այն ընտանիքը, ուր չկա փոխհասկացողություն ու ներողամտություն: Բարոյական այս նորմը՝ ծնողներին ու ավագներին խոնարհաբար հարգելն ու հնազանդվելը կարևոր տեղ է զբաղեցնում նաև աշխարհի բազմաթիվ այլ ժողովուրդների կյանքում:

Խոնարհության իմաստը վերհանելու առավել հարմար ուղին նրա դրսևորումների քննարկումն է:

Խոնարհության ամենապարզ դրսևորումը **հնազանդությունն է**: Բայց ո՞ւմ, ե՞րբ և ինչո՞ւ է անհրաժեշտ հնազանդվել: Չէ՞ որ հնազանդվելն ու ենթարկվելը մի դեպքում կարող է համարվել խոնարհություն և առաքինություն, մյուս դեպքում՝ կարգապահություն և օրինապահություն, իսկ մեկ այլ դեպքում՝ վախկոտություն և թուլակամություն:

Որպես քրիստոսավանդ բարոյական արժեք՝ խոնարհությունը նախևառաջ անվերապահ հնազանդություն է Աստծու կամքին և աստվածային պատվիրաններին:

Խոնարհությունը նաև ավանդույթներին և հասարակական կարծիքին ենթարկվելն է, մանավանդ, երբ դրանց հիմքում ընկած բարոյական նորմերը և արժեքները համընկնում են ավետարանական պատգամներին:

Հայրենի պետության օրենքներին ենթարկվելը քաղաքացու սահմանադրական պարտականություններից է: Սակայն օրենքներին և կանոններին ենթարկվելը ոչ թե խոնարհություն, այլ օրինա-

խոնարհության ամենապարզ դրսևորումը հնազանդությունն է: Բայց ո՞ւմ, ե՞րբ և ինչո՞ւ է անհրաժեշտ հնազանդվել: Չէ՞ որ հնազանդվելն ու ենթարկվելը մի դեպքում կարող է համարվել խոնարհություն և առաքինություն, մյուս դեպքում՝ կարգապահություն և օրինապահություն, իսկ մեկ այլ դեպքում՝ վախկոտություն և թուլակամություն:

Քրիստոնյաները, ինչպես նաև ողջ մարդկությունը պարտավոր են անզիջում պայքար մղել անբարոյականության, ստի, դավաճանության, կաշառակերության, հանցավորության և այլ վտանգավոր արատների դեմ:

պահություն և կարգապահություն է:

Ուժեղների կամքին հնազանդվելով՝ ճշմարիտ ուղուց շեղվելը, հարկադրանքի ենթարկվելով և կամ անձնական շահադիտական նպատակներով հայրենիքին ու մերձավորին դավաճանելը խոնարհություն չէ, այլ վախկոտություն և թուլականություն:

Խոնարհության մյուս դրսևորումը **զիջելու** պատրաստականությունն է: Այսպես, երբեմն օգնության, քաջալերանքի, հուսահատման, սխալ ճանապարհից ետ պահելու համար անհրաժեշտ ենք գտնում մեր իրավունքը կամ ունեցվածքը զիջել առավել թույլին ու կարիքավորին, մեզ նեղություն տալով ծառայել մեր ազգակցին, մեր հավատակցին և պարզապես օգնության կարիք ունեցող մարդկանց:

Սակայն պետք չէ ենթադրել, թե անհրաժեշտ է զիջել միշտ և ցանկացած հարցում: Քրիստոնյաները, ինչպես նաև ողջ մարդկությունը պարտավոր են անզիջում պայքար մղել անբարոյականության, ստի, դավաճանության, կաշառակերության, հանցավորության և այլ վտանգավոր արատների դեմ, այլապես հասարակությունը երբեք չի կարող ազատվել դրանցից:

Խոնարհությունը դրսևորվում է նաև **համեստությամբ**: Որքան շատ առաքինություններով ու շնորհներով է օժտված լինում մարդը, այնքան ավելի խոնարհ ու համեստ է դառնում, ինչպես պտղատու ծառի ճյուղը, որը որքան շատ պտուղ է ունենում, այնքան ավելի է խոնարհվում:

Ուրեմն խոնարհ են այն մարդիկ, ովքեր ազգային ու համամարդկային բարոյական արժեքների պահպան են և ջատագով: Ինչպես նաև նրանք,

ովքեր հնազանդ են, զիջող, ներողամիտ, համեստ, իրենց չեն փառաբանում և իրենց ոչ մեկից չեն գերադասում:

Խոնարհությունը միևնույն ժամանակ այն առաքինությունն է, որը մարդուն հեռու է պահում այնպիսի վատ արարքներից, ինչպիսիք են զայրանալը, հայիոյելը, վատաբանելը, ուրիշի վրա ծիծաղելը և այլն:

Խոնարհության լավագույն օրինակը ինքը՝ Հիսուս Քրիստոսն է: Ցույց տալու համար, թե մեծը ինչպես պետք է խոնարհեցնի իր անձը և ծառայի փոքրին, Հիսուսը, իբրև ծառա, լվաց աշակերտների ոտքերը: **Նա, ով Տերն ու Փրկիչն է աշխարհի, ում հողմերն ու ծովերն են ենթարկվում, իր անձը խոնարհեցրեց՝ մինչև անգամ իրեն մատնող մեղավորի՝ Հուդայի ոտքերը լվանալու:** Հիսուսն ասաց իր աշակերտներին. «Ով իր անձը բարձրացնում է՝ կխոնարհվի, և ով խոնարհեցնում է իր անձը՝ կբարձրանա»:

Ոմանք երբեմն խոնարհությունն անգործություն, թուլություն են համարում: Սակայն իրականում այն ոգու քաջության, իմաստության և կամքի ուժի արտահայտություն է:

Երբ մարդը չի ներում իրեն վատություն անողին և վրեժխնդիր է լինում, նշանակում է ուժ չունի մեծահոգի ու բարի լինելու: **Վրեժխնդիր լինելու ցանկությունը բնազդային է և դրսևորվում է ակամայից, իսկ ահա ներել հնարավոր է միայն բանականորեն և կամքի ուժով:** Բնավ քաջություն չէ, երբ որևէ մեկը չի ընդունում իր կատարած սխալներն ու ներողություն խնդրելու փոխարեն

Ով իր անձը բարձրացնում է, կխոնարհվի, և ով խոնարհեցնում է իր անձը, կբարձրանա:

Չկա ավելի մեծ քաջություն, քան խոնարհաբար հնազանդվելով հայրենիքի կոչին՝ պատրաստ լինել անգամ կյանքը զոհաբերել հանուն ազգակիցների և հավատակիցների:

Անհրաժեշտ է տարբերել եսակենտրոն հպարտությունն ինքնահարգանք կամ արժանապատվության գիտակցում արտահայտող հպարտությունից:

ստուն է ու կեղծ արդարացումներ հորինում:

Չկա ավելի մեծ քաջություն, քան խոնարհաբար հնազանդվելով հայրենիքի կոչին՝ պատրաստ լինել անգամ կյանքը զոհաբերելու հանուն ազգակիցների և հավատակիցների: Ո՞ր ազգը չի սրբացնում և հիացնունքով ու երախտագիտությամբ չի հիշում հանուն հայրենիքի և հանուն հավատի զոհված իր խոնարհ հերոսներին:

Խոնարհ մարդիկ առավել մեծ ուշադրություն են դարձնում ոչ թե իրենց ունեցած արժանիքներին ու առավելություններին, այլ՝ թերություններին, դրանք հայտնաբերելու և վերացնելու համար:

Հպարտություն

Քրիստոնեական բարոյագիտության մեջ հպարտությունը համարվում է յոթ մահացու մեղքերից գլխավորը, որը պատճառն է մյուս բոլոր մոլությունների ու մեղքերի: Սակայն ժամանակակից աշխարհում այս բառը հաճախ օգտագործվում է արտահայտելու համար բարոյական բարձր արժանիքները գիտակցելու կեցվածքը: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է տարբերել եսակենտրոն հպարտությունն ինքնահարգանք կամ արժանապատվության գիտակցում արտահայտող հպարտությունից:

Պատահական չէ, որ աստվածաբան մեկնիչներն այդ բառին զուգահեռ օգտագործում են անբարտավանություն, գոռոզություն, փառասիրություն և այլ հոմանիշներ:

Հպարտության պատճառով է մարդը զանց առնում Աստծու պատվիրանները և հեռանում ճիշտ ուղուց:

Եսակենտրոն, հպարտությամբ տարված մարդը վերից է նայում բոլորին, միշտ աշխատում է ցույց տալ, թե ինքը ճիշտ է ու անսխալական, դառնում է անբարտավան ու գոռոզամիտ: Այդ ճանապարհը կորստաբեր է հենց իր՝ եսակենտրոն հպարտությամբ տարված մարդու համար: Կորստաբեր է, որովհետև, օրինակ, եթե գողություն անողը գիտի, որ շեղվում է արդարությունից, ապա անբարտավանը չգիտի, որ հպարտությունը մեղք է, այլ կարծում է, թե առաքիություն է:

Եվ ինչպես Ս. Գրիգոր Տաթևացին բացատրում է Աստվածաշնչյան խոսքը՝ «Տերը հակառակ է անբարտավանին»:

Ս. Գրիգոր Տաթևացի

*Մի՛ երագիր թագ ու ամրոց,
Մի հղվանա աշխարհում,
Լավ իմացիր՝ փոքր աղբյուրից
Մարդ հանգիստ է ջուր խմում:*

Հովհ. Շիրազ

*Մի փոքր կռանալուց մի վա-
խենա, հետո ավելի ուղիղ
կկանգնես:*

Ճապոնական ասացվածք

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Որո՞նք են յոթ մարդկային առաքինությունները:
2. Որո՞նք են յոթ մոլությունները:
3. Որո՞նք են առաքինություններից և մոլություններից մեծագույնները:
4. Ի՞նչ դրսևորումներ ունի խոնարհությունը:
5. Հնազանդության ո՞ր տեսակն է համարվում խոնարհություն:
6. Խոնարհության ի՞նչ օրինակ ցույց տվեց Հիսուս Քրիստոսը:
7. Ինչո՞ւ է հպարտությունը համարվում առավել մեծ մեղք:
8. Ինչո՞ւ է հպարտությունը վտանգավոր մեղք:

Զննարկեմք

1. Ի՞նչ դեր է ունեցել խոնարհությունը հայ ժողովրդի կյանքում:
2. Ի՞նչն է մարդուն դարձնում համեստ: Ձեր կարծիքով՝ համեստությունը բնածին, թե՞ ձեռքբերովի հատկություն է:

Բացատրեմք

Հիսուս Քրիստոսի՝ աշակերտների ոտքերը լվալու օրինակը ինչպե՞ս է կիրառվում Հայոց եկեղեցում: Փորձեք բացատրել դրա իմաստն ու նշանակությունը:

Բառարան

Ժուժկալություն – զսպվածություն, չափավորություն, սակավապետություն:

Որկրամոլություն – շատակերություն, որովայնամոլություն:

Բղջախոհություն – ցանկասիրություն, վավաշտություն, մարմնական ցանկություններից անձնատուր լինելու բուռն ձգտում:

9. ԳԹԱՍՐՏՈՒԹՅՈՒՆ (ՈՂՈՐԱՆԾՈՒԹՅՈՒՆ) և ԱԳԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Ալեքսանդր Մանթաշյան, Գալուստ Գյուլբենկյան, Ալեք Մանուկյան. այս և հայ մեծանուն այլ բարեգործների անունները կարելի է երկար թվարկել: Վստահ կարելի է ասել, որ յուրաքանչյուր հայ մարդու համար այս անունները թանկ են և հոգեհարազատ: Ինչո՞ւ են մարդիկ բարեգործություն անում կամ գթասիրտ են միմյանց նկատմամբ: Ի՞նչ պտուղներ կարող է տալ բարեգործությունը: Ինչո՞ւ պետք է մարդն առհասարակ ողորմած լինի:

Գթասրտություն

Քրիստոնեական վարդապետության համաձայն՝ նեղության մեջ գտնվողին ձեռք մեկնելը կարևոր և գնահատելի առաքինություններից է: Միմյանց կարեկցելը, հիվանդին խնամելը և ողորմածության ցանկացած այլ ձև համարվում է առ Աստված ունեցած սիրո դրսևորում: *Նոր Կտակարանում Քրիստոս ասում է. «Քանի որ իմ այս փոքր եղբայրներից մեկին արեցիք այդ՝ ինձ համար արեցիք»:*

Առաքյալների գործունեության ժամանակաշրջանում աղքատների հանդեպ հոգատարությունն այնքան մեծ կարևորություն ուներ, որ նրանք ողորմության գործերը նույնքան կարևոր էին համարում, որքան քրիստոնեություն քարոզելը: Քրիստոնեական եկեղեցու անդամների միջև միմյանց նկատմամբ հոգատարությունը ոչ թե հորդոր

Նոր Կտակարանում Քրիստոս ասում է. «Քանի որ իմ այս փոքր եղբայրներից մեկին արեցիք այդ՝ ինձ համար արեցիք»:

Քրիստոնեական համայնքներում տիրող սիրո ու փոխօգնության այս մթնոլորտն էր նաև նպաստում այդ համայնքների անդամների թվի աճին և քրիստոնեության տարածմանը:

է, այլ պահանջ, քանի որ. «**Երբ մարմնի որևէ անդամ ցավ է զգում, նրա հետ ցավ են զգում բոլոր անդամները**»: Հետևելով քրիստոնեական այս վարդապետությանը՝ առաջին եկեղեցական համայնքները բարեգործությունն ու գթասրտությունը դարձրին համայնական կյանքի կարևոր մասը: Այդ գործի համար առանձնացվում էին հատուկ ծառայողներ, որոնք այցելում էին հիվանդներին, բանտարկյալներին, գթության արժանի այրիներին: Եպիսկոպոսների անմիջական հսկողության ներքո սարկավազների կողմից խնամվում և դաստիարակվում էին որբերը: Այստեղ նրանք նաև մի որևէ արհեստ էին սովորում, որպեսզի հետագայում կարողանային ինքնուրույն հոգալ հանապազօրյա հացը:

Մի շարք ականավոր եկեղեցական հայրեր իրենց վարք ու բարքով բարեգործության ուսանելի օրինակ դարձան: Ս. Բարսեղ Կեսարացին իր ողջ կարողությունը նվիրեց Կեսարիայի մոտ հիմնած աղքատանոցին: Ս. Եփրեմ Ասորին բարեգործական հիվանդանոց հիմնեց Եդեսիայում: Հայաստանում Ս. Ներսես Մեծը՝ Արշակ II արքայի աջակցությամբ, կրթական և բարեգործական բազում հաստատություններ ստեղծեց: Ս. Հովհան Ոսկեբերանը հիմնեց երկու աղքատանոց Կ. Պոլսում, ուր 7.700 աղքատ էր խնամվում: Շարունակելով՝ կարելի է բազում օրինակներ բերել:

Քրիստոնեական համայնքներում տիրող սիրո ու փոխօգնության այս մթնոլորտն էր նաև նպաստում այդ համայնքների անդամների թվի աճին և քրիստոնեության տարածմանը:

Ի՞նչ է ողորմածությունը

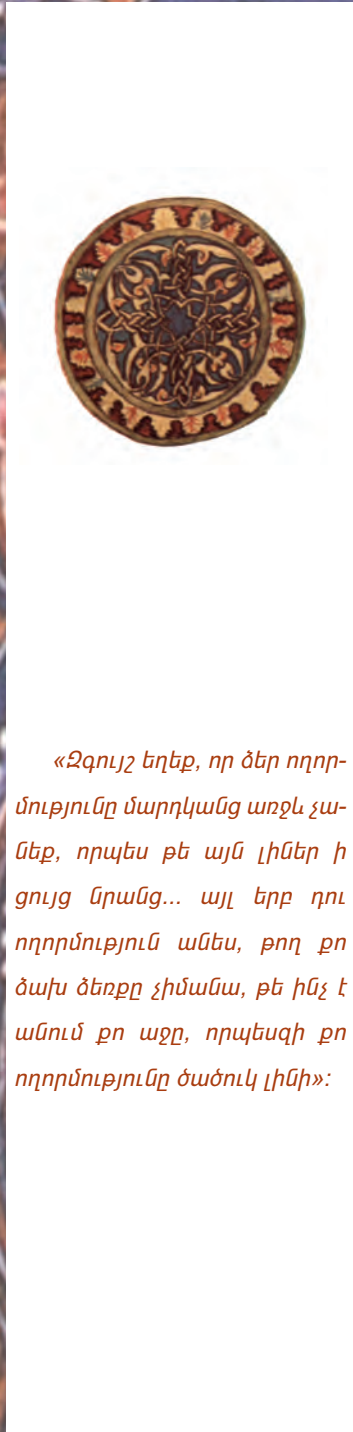
Ողորմածությունը քրիստոնեական բարոյագիտության կանոնակարգած յոթ առաքինություններից է: Ողորմածությունը մարդուն «աստվածանման» է դարձնում:

Ավետարանում նշված է. **«Գանձեր մի՛ դիզեք ձեզ համար երկրի վրա, ուր ցեց և ժանգ ոչնչացնում են, և ուր գողեր պատերն են ծակում ու գողանում, այլ գանձեր դիզե՛ք ձեզ համար երկնքում, որտեղ ո՛չ ցեց և ո՛չ ժանգ չեն ոչնչացնում, և ո՛չ էլ գողերը պատերն են ծակում ու գողանում. քանի որ ուր ձեր գանձերն են, այնտեղ էլ ձեր սրտերը կլինեն»:**

Քրիստոնեական բարոյագիտության մեջ հատուկ ուշադրություն է դարձվում ողորմություն տալու ձևի, չափի և նպատակի հարցերին:

Քրիստոնեական բարեգործության հետ ոչ մի կապ չունի այն նվիրատվությունը, որը կատարվում է ոչ թե կարեկցանքից, այլ ի ցույց մարդկանց, գովաբանվելու և փառքի արժանանալու համար: **«Զգույշ եղեք, որ ձեր ողորմությունը մարդկանց առջև չանեք, որպես թե այն լիներ ի ցույց նրանց... այլ երբ դու ողորմություն անես, թող քո ձախ ձեռքը չիմանա, թե ինչ է անում քո աջը, որպեսզի քո ողորմությունը ծածուկ լինի»:**

Ոչ մի արժեք չունի նաև այն ողորմությունը, որ մարդ կատարում է պահի ազդեցությամբ, իսկ քիչ անց՝ ավստսում: Յուրաքանչյուր գործ անհրաժեշտ է գնահատել բարոյական ներքին շարժառիթի տեսանկյունից:

«Զգույշ եղեք, որ ձեր ողորմությունը մարդկանց առջև չանեք, որպես թե այն լիներ ի ցույց նրանց... այլ երբ դու ողորմություն անես, թող քո ձախ ձեռքը չիմանա, թե ինչ է անում քո աջը, որպեսզի քո ողորմությունը ծածուկ լինի»:

Քրիստոնեական բարոյագիտության մեջ ողորմություն է համարվում այն նվիրատվությունը, որը կատարվում է արդար վաստակից՝ ըստ կարողության չափի, անտրտունջ, ուրախությամբ և ծածուկ:

Ողորմության համար նաև շատ կարևոր է զոհողության ոգին և ոչ թե քանակը (հիշենք այրի կնոջ լուճայի պատմությունը): Ողորմությունն ընդունելի է, երբ ստացվածի համապատասխան է տրվում: Աղքատի՝ ի սրտե արած ամենափոքր նվերն անգամ հաճելի և ընդունելի է:

Ահա այս պատճառներով էլ քրիստոնեական բարոյագիտության մեջ ողորմություն է համարվում այն նվիրատվությունը, որը կատարվում է **արդար վաստակից՝ ըստ կարողության չափի, անտրտունջ, ուրախությամբ և ծածուկ:**

Ս. Գրիգոր Տաթևացին նշում է, որ ողորմությունը լինում է **մարմնավոր և հոգևոր:** Մարմնավոր ողորմության ձևերն են՝ քաղցածին կերակրելը, մերկին հագցնելը, ծարավածին ջուր տալը, օտարին հյուրընկալելը, գերվածին փրկելը, հիվանդին այցելելը և մահացածին թաղելը: Իսկ հոգևոր են՝ հանցավորին ներելը, մեղավորին դարձի բերելը, ճշմարտություն ուսուցանելը, ուրիշի համար աղոթելը, տրտմածին մխիթարելը, սխալվածին խրատելը:

Ողորմության կամ բարեգործության ձևերից մեկն էլ հայոց մեջ շատ տարածված մատաղի բարեպաշտական արարողությունն է:

Խիստ կարևոր է նաև գիտակցել, որ առ Աստված ունեցած սերը բարեգործության ու ողորմության միակ դրդապատճառը չէ: *Կարեկցելը, մերձավորին օգնելը, ինչ-որ բան զոհաբերելը նաև մարդու և միայն մարդու ներքին էությունից բխող հատկություններ են:* Միայն մարդն է, որ մտահոգվում է այն հասարակության ապագայով, որի անդամն է ինքը:

Ազահություն

Ազահությունը, ժլատությունը, արծաթասիրությունը (դրամասիրությունը) կամ էլ ընչաքաղցությունը այն մոլություններն են, որոնք մարդուն դարձնում են նյութի գերին: Մարդ նյութական բարիքները ստեղծում է կենսական կարիքները բավարարելու, բարեկեցիկ կյանքի համար: Եվ չափազանց վատ է, երբ մարդու կյանքի իմաստը դառնում է հարստություն կուտակելը: Սակայն շատերի մոտ կա այն թյուր կարծիքը, թե քրիստոնեությունն արհամարհում է ոսկին և հարստությունը, քարոզում է կամավոր աղքատ և ճգնավոր կյանք վարել: Այդպես հասկանալ նշանակում է չթափանցել Ավետարանի սկզբունքների մեջ, դրանք ընկալել սոսկ տառի սահմաններում:

Կրոնական, բարոյական, հոգեբանական, ընտանեկան և սոցիալական բոլոր խնդիրները խորությամբ քննության առած քրիստոնեական վարդապետությունը չէր կարող բոլորովին անտեսել նյութական միջոցների կարևոր դերը մարդու կյանքում: Ավետարանում գործնականորեն շեշտված է դրամի դերը, քանի որ Հիսուսի աշակերտները նույնպես ունեին գանձանակ, որտեղ դրամ էին պահում իրենց կարիքները հոգալու համար:

Քրիստոնեական բարոյագիտությունը մերժում է ազահությունը և ոչ թե դրամն ու հարստությունը:

Քրիստոնեությունը բնավ դեմ չէ արդար քրտինքով ստեղծված հարստությանը: Սակայն պետք չէ բոլոր ուժերը նյութականին և միայն նյութականին ծառայեցնել: **Չարիքը ոչ թե նյութի մեջ է, այլ նյութին ստրկանալու, ոչ թե հարստության, այլ դրան**

Ազահ մարդն ազատ չէ, այլ գերին է ոսկու և հարստության:

Սուրբ հայրերն ասում են. «Ում կյանքում ոսկին ու արծաթն են իշխում, այնտեղ հոգու հավատի աղբյուրը ցամաքում է, մտքի մեջ հույսի հուրն է մարում և սրտի մեջ սիրո բոցն է խավարում»:

գերի դառնալու մեջ:

Քրիստոնեությունը սովորեցնում է հրաժարվել այդ ստրկությունից, հարստության կապանքներից և ոչ թե հարստությունից: «Ոչ ոք չի կարող երկու տիրոջ ծառայել. կամ մեկին կատի և մյուսին կսիրի, կամ մեկին կմեծարի և մյուսին կարհամարհի. չեք կարող ծառայել Աստծուն և մամոնային*»:

Ավետարանական պատմություններում Հիսուսն անվարան պախարակում է այն հարուստների ազահությունը, ում մոտ հավատի, հույսի ու սիրո կյանք չկա:

Բարոյագետները ճիշտ են նկատել, որ ազահ մարդն ազատ չէ, այլ գերին է ոսկու և հարստության: Նա նույնիսկ իր կամքի տերը չէ, այլ կույր հպատակն իր ունեցվածքի, որն իր հարստության «ազնիվ ու հավատարիմ տնտեսը» լինելուց վերածվում է սոսկ նրա պահապանի:

Իր հերթին հարստությունն ունեցվածքի առատության մեջ չէ: Հոգեբանորեն իրեն ավելի հարուստ է զգում նա, ով բավարարված է իր ունեցած հարստությամբ, վայելում է այն և առատորեն բաժին հանում մյուսներին, քան այն մարդը, ով շատ ավելին ունի, բայց տառապում է չունեցած բաները ձեռք բերելու ցանկությունից:

Եկեղեցական հայտնի գործիչներից մեկն այսպես է բնութագրում այդ երևույթը. «Ազահության փստը կրճատում է կյանքը. որովհետև ազահը մտքով տանջվում է, թե ինչպես ձեռք բերի չունեցածը, ինչպես պահպանի ունեցածը և սրանով միշտ հյուժվում և մաշվում է, որովհետև դրան ձեռք բերելն աշխատանքով է, պահելը՝ երկյուղով, և կորցնելը՝ ցավերով»:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Ինչո՞ւ է գթասրտությունը համարվում առ Աստված ունեցած սիրո դրսևորում:
2. Ինչո՞ւ են առաքյալները ողորմությունը համարում կարևոր:
3. Ինչպե՞ս էր դրսևորվում գթասրտությունը վաղ քրիստոնեական համայնքներում:
4. Ի՞նչ է նշանակում «Գանձեր դիզե՞ք երկնքում» արտահայտությունը:
5. Ինչպե՞ս և ի՞նչ չափով է անհրաժեշտ ողորմություն տալ:
6. Ըստ Գրիգոր Տաթևացու, որո՞նք են ողորմության տեսակները:
7. Ինչպե՞ս է քրիստոնեական բարոյագիտությունը վերաբերվում դրամին և հարստությանը:
8. Ինչո՞ւ ազահ մարդը ազատ չէ:

Քննարկենք

1. Կարո՞ղ է արդյոք գթասրտությունը ծուլության պատճառ հանդիսանալ:
2. Ձեր կարծիքով, կարո՞ղ է որևէ հասարակություն գոյատևել առանց գթասրտության:

Բացատրենք

Փորձեք բացատրել, թե որո՞նք են մարմնավոր և հոգևոր ողորմության տարբերությունները: Ձեր կարծիքով՝ ո՞րն է ավելի կարևոր:

Բառարան

Մամոնա – չար, սատանա, դրամի աստված:

Մանահինի վանք

10. ԺՈՒԺԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆ և ՈՐԿՐԱՄՈՒԼՈՒԹՅՈՒՆ

ԺՈՒԺԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆ

Քրիստոնեական բոլոր առաքինությունները սերտորեն շաղկապված են միմյանց, ունեն մերժին տրամաբանական և հոգեբանական կապ ու հաճախ պայմանավորված են մեկը մյուսով: Յոթ առաքինություններից է **ժուժկալությունը**: Եթե մարդն իր բնավորությամբ սակավապետ չէ և ձգտում է շքեղության ու զեխության, դժվար թե նա խոնարհ ու համեստ լինի կամ էլ ողջախոհ:

Ժուժկալ նշանակում է սակավապետ, քչով բավարարվող, չափավոր. իր կենսական կարիքների բավարարման հարցում զուսպ անձնավորություն: Քրիստոնեական բարոյագիտության համաձայն՝ մարդը պետք է չափավոր լինի ուտելու, ոգելից խմիչքի օգտագործման, քնելու, հանգստի, մարմնական հաճույքների և կենցաղի հետ կապված հարցերում: Ոչ ոք չի կարող ապրել առանց սնվելու, սակայն չափից շատ ուտելը **որկրամոլություն** է: Խմիչքի չափավոր կիրառությունն օգտակար է, բայց չարաշահելը՝ վնասակար: Անցյալի նշանավոր գործիչներից մեկն ասում է. «Սրտի ցնձություն և հոգու ուրախություն է գինին, երբ այն խմում են չափավոր և ժամանակին: Հոգու դառնություն է գինին, երբ այն խմում են շատ»: Ժուժկալության մասին Աստվածաշնչում համեմատաբար

Լավ է մի պատռա հացը՝ խաղաղությամբ, քան միս ու բարիքով տունը՝ թշնամությամբ:

Եթե մարդն իր բնավորությամբ սակավապետ չէ և ձգտում է շքեղության ու զեխության, դժվար թե նա խոնարհ ու համեստ լինի կամ էլ՝ ողջախոհ:

Ժուժկալությունը քրիստոնյայի համար ոչ միայն առաքինություն է, այլև սկզբունք և ապրելակերպ:

Սակավապետ կենցաղը զարգացնում է ինքնավերահսկողության և սեփական ուժերն իրատեսորեն գնահատելու կարողություն, ինչպես նաև զորացնում է կամքի ուժը:

քիչ է խոսվում, սակայն Հիսուս Քրիստոսի, նրա առաքյալների և բոլոր մարգարեների կյանքը կենդանի քարոզ և օրինակ է չափավոր ու համեստ ապրելակերպի: Նրանց օրինակին հետևելով՝ բազմաթիվ հոգևոր այրեր, խիստ ժուժկալ կենցաղավարությունն ընտրելով, գնում էին անապատներ և վանքեր կյանքի վայելքներից և գայթակղություններից հեռու մնալու համար:

Ժուժկալությունը քրիստոնյայի համար ոչ միայն առաքինություն է, այլև սկզբունք և ապրելակերպ: Քանի որ եկեղեցական տոնացույցի համաձայն տարվա օրերի գրեթե կեսը պահքի օրեր են, ապա յուրաքանչյուր բարեպաշտ և ավանդապահ քրիստոնյա տարվա կեսն արդեն իսկ պարտավոր է ապրել ժուժկալ կյանքով: Չնայած պահքի իմաստն ու նշանակությունը շատ ավելի խորն ու կարևոր է, բայց առաջին հերթին հրաժարվելով կենդանական սննդից և տարբեր հաճույքներից, քրիստոնյան իրեն վարժեցնում է ժուժկալ կյանքի, կոփում իր կամքն ու բնավորությունը պահքի օրերից դուրս նույնպես սակավապետ և չափավոր լինելու համար:

Ժուժկալ և չափավոր ապրելակերպը բավական մեծ ազդեցություն է ունենում անհատի բարոյա-հոգեբանական նկարագրի վրա: Մարդը դառնում է զուսպ և չափավոր նաև խոսքի մեջ, ձեռք է բերում կայուն և հավասարակշռված վարքագիծ: Սակավապետ կենցաղը զարգացնում է ինքնավերահսկողության և սեփական ուժերն իրատեսորեն գնահատելու կարողություն, ինչպես նաև զորացնում է կամքի ուժը:

Որկրամոլություն

Ժուժկալության հակադիր բևեռը **որկրամոլությունն է**: Որկրամոլ նեղ իմաստով նշանակում է շատակեր, անկուշտ, որովայնամոլ: Քրիստոնեական բարոյագիտության մեջ այն ունի ավելի լայն իմաստ և, բացի թվարկվածներից, օգտագործվում է նաև շվայտությունը, ցոփությունը, հարբեցողությունը բնորոշելու համար:

Որկրամոլությունը պախարակելի է համարվում ոչ միայն քրիստոնեության, այլև բազմաթիվ կրոնների կողմից: Այն ոչ միայն աղճատում է մարդու բարոյական և հոգևոր նկարագիրը, այլև հիվանդությունների պատճառ դառնում: Ապացուցված է, որ առատ սննդի հետևանքով մարմինը գիրանում, ձեռք է բերում բազմաթիվ հիվանդություններ և ավելի արագ է ծերանում:

Դրան հակառակ՝ ծոնը և պահքը մաքրում են օրգանիզմն ավելորդ վնասակար նյութերից՝ նպաստելով նրա առողջացմանն ու երիտասարդացմանը: Այնուամենայնիվ, շատերի մոտ հարց է առաջանում, թե շատ ուտելը ի՞նչ կապ ունի մեղքի հետ, ի՞նչ աղերս ունի հոգեկանի և բարոյականի հետ:

Եկեղեցու հայրերը բոլոր մեղքերի պատճառը բացատրում են հոգու բնական կարգավորության խախտումով:

Այդպես է նաև որկրամոլության դեպքում: Ուտելը կամ խմելը մարմնի ցանկություններ են: Երբ բանականությունն է իշխում կամքի և կամքը՝

Ընչասիրությունը զուգակից է կռապաշտության: Եզնիկ Կողբացի

Որկրամոլությունը պախարակելի է համարվում ոչ միայն քրիստոնեության, այլև բազմաթիվ կրոնների կողմից:

*Որկրամուլների աստվածն
իրենց որովայնն է:*

ցանկության վրա, մարդն ուտում և խմում է չափավոր: Իսկ եթե ցանկությունն է իշխում կամքին և կամքն էլ՝ բանականությանը, մարդու մեջ գերիշխում է անասնական բնազդը: Այդպիսի մարդկանց Պողոս առաքյալը համարում է Քրիստոսի թշնամիներ և ասում.

«Նրանց աստվածը իրենց որովայնն է»:

Գեղարդավանք

Հարցեր

1. Ինչպե՞ս է բացատրվում ժուժկալ բառը:
2. Ո՞ր հարցերում պետք է քրիստոնյան լինի չափավոր:
3. Ի՞նչ դեր ունի պահքը քրիստոնյայի կյանքում:
4. Ի՞նչ կարևոր հետևանքներ է ունենում ժուժկալությունը մարդու բարոյական նկարագրի վրա:
5. Ինչպե՞ս է բացատրվում որկրամոլ բառը:

Առաջադրանքներ

ա) Քննարկել.

1. Գործնական ի՞նչ օգուտ կարող է ստանալ մարդը ժուժկալ կենցաղավարության շնորհիվ:
2. Որո՞նք են, ձեր կարծիքով, որկրամոլության բացասական հետևանքները:

բ) Աղյուսակով ներկայացնել.

ժուժկալության օգուտները	Որկրամոլության վնասները

Կարդացեք և բացատրեք հետևյալ խրատների իմաստը

Մարդու մեջ ոչինչ ավելի մեծարված չէ, քան որկորը, բայց նրանից ապերախտ ոչինչ չկա. որովհետև որքան ավելի է պատիվ ստանում, այնքան ավելի անշնորհակալ է դառնում և հանդգնում առավել մեծարանք պահանջել: Եվ այնքան անագորույն է, որ իրեն սիրողին իրեն մշտնջենավոր գերի է դարձնում:

Չովիվը, եթե իր շանը միշտ ոչխարի մսով է կերակրում, նրան գայլ է դարձնում, և ով իր մարմինը սովորաբար պարարտ կերակրով է սնուցանում, այն գազան է դարձնում, մինչև որ ստամբակելով (ապստամբելով) այլևս չի հնազանդվում հոգու կամքին, այլ կամքը բռնադատում է ծառայելու իր հաճույքներին:

Վայ նրան, ով ծառայում ու անվարձ է մնում. բայց էլ ավելի վայ նրան, ով ծառայությունից տուժում է, ինչպիսին է մարմնի ու որկորի ծառան: Ով սանձ չի դնում երիվարի բերանին, բնավ չի հոգում, թե կգահավիժի, և ով ժուժկալությանը չի նվաճում մարմինը, անփույթ է իր գլորման հանդեպ:

11. ՈՊՁԱՆՈՇՈՒՅՈՒՄ և ԲՊՁԱՆՈՇՈՒՅՈՒՄ

Մենք արդեն գիտենք նախորդ դասերից, որ այս կյանքը պատերազմի է նման (հիշե՛ք Եզնիկ Կողբացու խոսքերը), և մենք այդ պատերազմի դաշտում մարտիկներ ենք: Մեկ այլ օրինակով էլ այս կյանքը կարելի է նմանեցնել մի մեծ նավարկության, ուր ծովն այս աշխարհն է ներկայացնում, նավը մարդն է՝ իր գործերով, վարք ու բարքով, ապրումներով, հույզերով, իր էությամբ, իր իմացական ու հոգևոր կարողություններով, իսկ նավապետը՝ մարդու միտքն ու բանականությունը: Այս օրինակի մեջ նավարկելու արվեստը նմանեցվում է բարոյագիտության և գիտելիքների այն համակարգին, որի շնորհիվ ճանաչում ենք բարին ու չարը, զանազանում ենք դրանք և գնահատում կատարած արարքները: Իսկ գնահատականներ տալու չափանիշները միանշանակ են. առաքինությունները գնահատվում են դրական ու դրվատվում, իսկ մոլությունները՝ դատապարտվում:

Ուստի նավը վարելու համար պետք է գերազանց իմանալ այն օրենքները, որոնց ենթակա է նավը, և սովորել նավարկելու գաղտնիքները, հակառակ դեպքում նավապետը նավը կտանի կործանման և չի կարող բարեհաջող ավարտել սկսած ճանապարհորդությունը:

Գնահատականներ տալու չափանիշները միանշանակ են. առաքինությունները գնահատվում են դրական ու դրվատվում, իսկ մոլությունները՝ դատապարտվում:

Նավը վարելու համար պետք է գերազանց իմանալ այն օրենքները, որոնց ենթակա է նավը, և սովորել նավարկելու գաղտնիքները, հակառակ դեպքում նավապետը նավը կտանի կործանման և չի կարող բարեհաջող ավարտել սկսած ճանապարհորդությունը:

Ինչպե՞ս դառնալ լավ նավապետ

Ո՞ր քարտեզն ու կողմնացույցը պետք է լինեն այն **մենտորները**, որոնք ուղեցույց են հանդիսանալու նավապետի համար, ազատելու են ամենազանազան փորձություններից և սովորեցնելու են ճիշտ վարել նավը:

Առաջին հերթին անհատը ինքն անձամբ պիտի սովորի ճիշտ գնահատել իր գործած արարքները և իրեն վարժեցնի բարուն ձգտելու, վատն արհամարհելու ու մերժելու արվեստին:

Մենք արդեն գիտենք նաև, որ անհատն իր գործած արարքների համար պատասխանատու է և պատասխանատվություն է կրում:

- ա. Աստծու և իր խղճի առաջ,**
- բ. մարդկանց առաջ,**
- գ. Հայրենիքի առաջ:**

ա. Աստծո և իր խղճի առաջ

Երբ մարդը հանցանք է գործում կամ վատ արարք կատարում, նրան առաջին հերթին սկսում է հանդիմանել իր խիղճը: Եկեղեցու նշանավոր հայրերից Հովհան Ոսկեբերանն այս կապակցությամբ նկատում է, թե Աստված խիղճը մարդու վրա կարգել է իբրև դատավոր: Նա չի կարող չարձագանքել իր խղճի ծայնին և հանգիստ մնալ վատ արարք կատարելուց հետո:

բ. Մարդկանց առաջ

Ի վերջո մեր արարքներին գնահատականներ են տալիս նաև մեզ շրջապատող ընկերները, մեր-ծավորները, հարևանները: Այդ նրանք են առաջինն արձագանքում մեր արարքներին և մեր մասին հանրային կարծիք են ձևավորում: Այդ կարծիքը արհամարհել չի կարելի և պետք է հաշվի նստել այդ գնահատականի հետ:

գ. Հայրենիքի հանդես

Ամեն անհատ միացած է իր ժողովրդի հետ ամենազանազան կապերով՝ մշակութային, լեզվական, ազգային սովորույթներ և այլն: Սա նշանակում է, որ անհատը սերտորեն կապված է այն շրջապատի հետ, որը ծնել է իրեն, սնել, կրթել, դաստիարակել և մեծացրել: Այդ միաձուլությունը ստիպում է յուրովի մտածել և յուրովի պատկերացնել սեփական դերը հասարակության մեջ: Բազմաթիվ թելերով կապված լինելով իր ազգի հետ՝ անհատը հասկանում է, որ իր վատ արարքի դեպքում վնաս են կրում ոչ միայն ինքը, այլև մյուսները:

Չետևաբար, որևէ որոշում կայացնելուց առաջ պետք է առողջ դատել ու նոր միայն որոշում կայացնել, այսինքն՝ լինել ողջախոհ:

Եթե նավապետը զուրկ է ողջախոհությունից, նավը և նավավարը դատապարտված են կործանման:

Բազմաթիվ թելերով կապված լինելով իր ազգի հետ՝ անհատը հասկանում է, որ իր վատ արարքի դեպքում վնաս են կրում ոչ միայն ինքը, այլև մյուսները:

Եթե նավապետը գուրկ է ողջախոհությունից, նավը և նավավարը դատապարտված են կործանման:

Ի՞նչ է ողջախոհությունը

Ողջամտությունը բնորոշ է ազատ ու անկաշկանդ մարդուն: Ողջամիտն իր գործերով ու ապրելակերպով միշտ նպաստում է հոգևոր և նյութական արժեքների ստեղծմանը, իր վրա դրված պարտականությունները կատարում է անշեղորեն և երբեք չի քայլում այնպիսի ճանապարհով, որը հեռացնում է տրամաբանական քայլեր անելուց: Ողջամիտը ուշիմ է, զգոն և առաքինի:

Ուշիմը լսում է ավագներին, հետամուտ լինում իմաստուն և խելացի խորհուրդներին, ձգտում կատարելագործել իր գիտելիքներն իրեն մատչելի բոլոր ոլորտներում:

Ջգոնը զինվորի նման արթուն է և պատրաստ արձագանքելու ցանկացած մարտահրավերի: Ուստի ավելի քան երբևէ այժմեական է հոգևոր արթնության մեջ իմանալու Քրիստոսի կոչը. «Արթուն եղե՛ք, որպեսզի փորձության մեջ չընկնեք»:

Առաքինին միշտ հաղթում է իր մեղավոր ցանկություններին և, ի տարբերություն մոլության հետևողներին, մերժում է այդպիսի ընթացքը: Առաքինի մարդը երբեք չի թողնի հուսահատության ու նեղության մեջ գտնվողին, նա պատրաստ է իր ժամանակն ու շահերը զոհաբերել ընկերոջ, մերձավորի համար անգամ այն դեպքերում, երբ դիմացինն իրեն պատասխանել է չարությամբ:

Բղջախոհությունը ողջախոհության հակառակն է, այսինքն՝ նշանակում է.

1. **ոչ ողջամիտ,**
2. **ոչ ուշիմ,** չարախոհ,
3. **ոչ զգոն,** անպատրաստ զանազան մարտահրավերների,
4. **ոչ առաքինի,** վավաշուտ, չար ցանկությունների գերի:

Մենք արդեն ցույց ենք տվել նախորդ դասերում, որ.

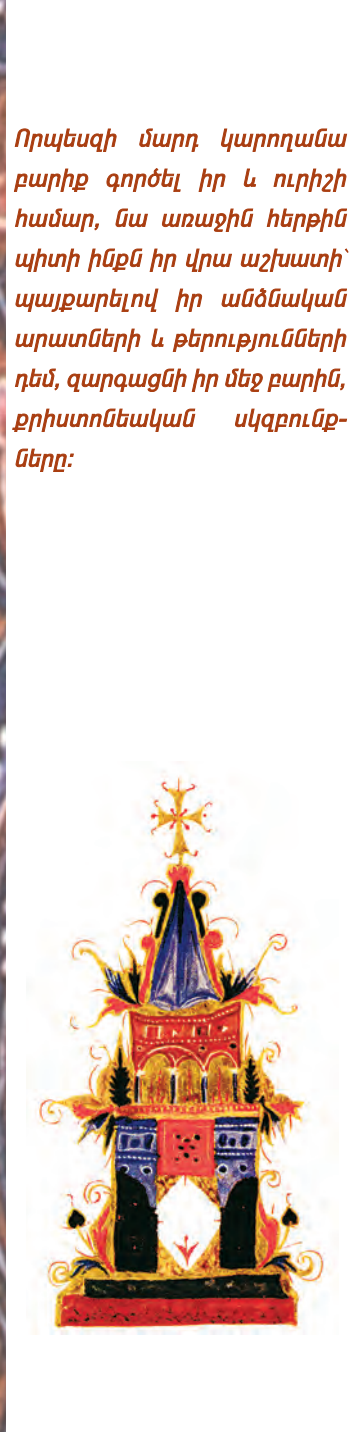
Առաքինության նշույլներ կան բոլոր մարդկանց մեջ, և մարդ պետք է ձգտի վեր հանել հենց այդ, թեկուզ փոքրիկ նշույլները:

Առաքինությունն է զարդարում մարդու կյանքը՝ տալով նրան իրական պատկերացում կյանքի և նրա իմաստի մասին: Իսկ բղջախոհությունն ապականում է մարդու վարքը, նկարագիրը և անգամ այն բարին, որ կատարում է:

Օրինակ, տետրի մաքուր թերթի վրա ինչքան էլ գեղեցիկ ձեռագրով, վայելուչ գրված նյութ լինի, սև բիծն անմիջապես աչքի է ընկնում:

Ամփոփում

Որպեսզի մարդ կարողանա բարիք գործել իր և ուրիշի համար, նա առաջին հերթին պիտի ինքն իր վրա աշխատի՝ պայքարելով իր անձնական արատների և թերությունների դեմ, զարգացնի իր մեջ բարին, քրիստոնեական սկզբունքները:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Բազմաթիվ նշանավոր մարդիկ իրենց կյանքի համար մենտոր են ճանաչել «Աստվածաշունչ» մատյանը: Ո՞րն է քո մենտորը:
2. Ինչպե՞ս պետք է պայքարել անձնական թերությունների դեմ:

Քննարկե՛ք

1. Ընթերցել «Անառակ որդին» պատմությունը:
2. Ի՞նչ մենտոր նրան հեռացրեց հայրական տնից:
3. Ի՞նչ մենտոր նրան ետ բերեց հայրական տուն:

12. Ոսպե Կանու

Մինչև այժմ մենք ծանոթանում էինք մարդու պարտականություններին, որոնք ունեին անձնական բնույթ, այսինքն՝ առնչվում են անհատի անձնական կյանքին, նրա կատարած այն արարքներին, որոնք ուղղակիորեն վերաբերում են իր անձին: Քանի որ մարդն իր բնությամբ ընկերային (սոցիալական) էակ է՝ իր նմանի հետ ապրող, հարաբերվող, ուրեմն բնականորեն անհրաժեշտ է այդ փոխհարաբերությունները կարգավորել օրենքի կամ պատվիրանների համակարգով: Իրոք, մարդ անհատն ապրում է հասարակության մեջ և միշտ իր առօրյա կյանքում շփվում է մերձավորների, հարազատների, շրջապատի մարդկանց հետ: Այս առումով էլ կարևոր է շրջապատի հետ ունեցած հարաբերությունների կարգավորումը:

Իսկ ինչպե՞ս կարգավորել հարաբերությունները շրջապատի մարդկանց՝ հարևանների, մերձավորների, ընկերների հետ: Ի՞նչը պետք է լինի այն մենտորը, որն ազատելու է ամենազանազան փորձություններից և սովորեցնելու է ճիշտ վճիռներ կայացնել:

Շրջապատի հետ մարդու փոխհարաբերություններն առաջին հերթին պետք է լինեն արդարացի, այսինքն՝ օրենքի, օրինականության սահմաններում, որոնք, որպես կանոն, լինում են.

ա. օրինական

բ. բարեկիրթ:

ա. **Օրինական** են համարվում այնպիսի փոխ-

Այն ամենը, ինչ կամենում եք, որ մարդիկ ձեզ անեն, այդպես և դուք արեք:

Քանի որ մարդն իր բնությամբ ընկերային (սոցիալական) էակ է՝ իր նմանի հետ ապրող, հարաբերվող, ուրեմն բնականորեն անհրաժեշտ է այդ փոխհարաբերությունները կարգավորել օրենքի կամ պատվիրանների համակարգով:

Շրջապատի հետ մարդու փոխհարաբերությունները առաջին հերթին պետք է լինեն արդարացի, այսինքն՝ օրենքի, օրինականության սահմաններում:

հարաբերությունները, երբ մարդ հավատարիմ մնալով պատվիրաններին, իր վարքն ու կենցաղը համապատասխանեցնում է այդ կանոններին: Սա արդարացի հարաբերությունների առաջին մակարդակն է, որն ամենատարածվածն է քաղաքացիական և հասարակական կյանքում: Նա իր վրա դրված բոլոր պարտականությունները կատարում է բարեխղճորեն և դրանով էլ սահմանափակվում է ու դրանից ավելիի մասին ո՛չ մտածում է և ո՛չ էլ փորձում է կատարել: Դրանց օրինակների լավագույն նմուշը Ավետարանի պատմություններում հանդիպող փարիսեցիների օրինակներն են:

Պարզ է, որ «օրինական» մարդը, այսինքն՝ օրենքի տառին հետևողը չոր ու քարսիրտ հարաբերությունների կրողն է և, չնահած իր պարտականությունները կատարելուն, այնուամենայնիվ, նրա վարքի մեջ պակասում է ջերմությունը, անկեղծությունը, սերը:

բ. **Բարեկիրք** հարաբերությունները զգալիորեն բարձր ու վեհ են օրինական հարաբերություններից: Բարեկիրքն ընդգրկում է օրինականի ողջ համակարգը և չի սահմանափակվում դրանով: Մարդու մեջ բնականորեն պարտականություններ կան, որոնք պարտադիր չէ, որ գրված լինեն ինչ-որ տեղ: Մարդու համար պարտականությունների այդ դասը զգացվում է խղճի վկայությամբ: Իրոք, մարդն առաջնորդվում է նաև խղճի ու սրտի թելադրանքով ու ոչ միայն օրենքի տառով: Այս դեպքում նա սովորաբար չի բավարարվում արածով ու ավելին է անում՝ օգնելով ուրիշներին: Սակայն ժամանակի

ընթացքում հոգնելով՝ բարեկիրթը կաշխատի խուսափել շրջապատից ու շրջապատող մարդկանցից՝ չլսելու համար ուրիշների կարիքներն ու հոգսերը, որոնք լավ առավել բարձր արժեքներ:

Մարդկային փոխհարաբերությունների մեջ գոյություն ունի մեկ այլ՝ ավելի բարձր ու վեհ հարաբերությունների տեսակ, որ համարվում է գագաթնակետը գոյություն ունեցող բոլոր հարաբերությունների: Սահմանումը հետևյալն է.

Այն ամենը, ինչ կամենում եք, որ մարդիկ ձեզ անեն, այդպես էլ դուք արեք նրանց:

Եվ ոչ թե սուկ՝

Մի արեք ուրիշին այն, ինչ չեք ուզում, որ ձեզ անեն:

Այս կանոնը կրում է «ոսկե» ածականը այն պատճառով, որ բովանդակում է մարդկային փոխհարաբերությունների կարգավորման ամենավեհ սկզբունքը, բացառում է կեղծավորությունը, սուտը, չարությունը, նախանձը: Բացի այդ, այս կանոնն ունի **հրամայական ոճ**, ոչ միայն թելադրում է **չանել չարը**, այլ հակառակը՝ **բարին գործել** սրտի թելադրանքով, անկեղծորեն, սիրով ու գթությամբ:

Ապրելով ու գործելով ոսկե կանոնի համաձայն՝ մարդ երբեք չի սխալվում իր կատարածի գնահատականի մեջ, այն միշտ լավագույնն է:

«Օրինական» մարդը չոր ու քարսիրտ հարաբերությունների կրողն է և, չնահած իր պարտականությունները կատարելուն՝ այնուամենայնիվ, նրավարքի մեջ պակասում է ջերմությունը, անկեղծությունը, սերը:

Ոսկե կանոնն ունի հրամայական ոճ, ոչ միայն թելադրում է չանել չարը, այլ հակառակը՝ բարին գործել սրտի թելադրանքով, անկեղծորեն, սիրով ու գթությամբ:

Թե՛ օրինական և թե՛ բարեկիրթ հարաբերությունների դրսևորման ժամանակ անհատը կարծում է, թե՛ ինքն արել է հնարավորությունների սահմաններում կարելին: Սա նշանակում է, որ թե՛ մեկը և թե՛ մյուսը չեն ձգտում անել այն, ինչ կուզենային, որ իր համար անեն: Սուրբգրային պատվիրաններն ունեն ներքին ուժ, կարողություն, որ անհատին առաջնորդում են անել ավելին, քան նա կարծում է: Օրինակ, եթե մեկը կարծում է, որ իր արարքը մերձավոր բարեկամի կամ ընկերոջ համար բարի կլինի ու չի անում այդ, դա նրան մեղք է համարվում: Քրիստոնեական էթիկան այդ առումով միշտ ունի հրամայական եղանակով պատվիրաններ, այնտեղ չկան անգործության, անտարբերության տանող ուղիներ:

Ով որ գիտե, թե ինչ է բարին ու չի անում, նրա համար այդ մեղք է:

Եզրակացություն

Մենք բոլորս սիրում ենք, որ մեզ հետ վարվեն արդար, օրենքով, սիրով: Ոսկե կանոնն այդ հարցերին տալիս է անհատական լուծում. դու ինքդ սկսիր այդպես վարվել: Եթե ուզում ես, որ քեզ օգնեն հիվանդության ժամանակ կամ նեղության ու փորձության մեջ, ինքդ առաջինը օգնի՛ր այդպիսիներին:

Եթե ուզում ես, որ քեզ սիրեն ու քեզ հետ վարվեն բարությամբ, ինքդ սիրի՛ր ու բարի վարք ցույց տուր:

Եթե ուզում ես, որ քեզ ներեն ու չդատապարտեն, նախ ինքդ ների՛ր և փորձի՛ր օգնել ուրիշներին՝

հաղթահարելու իրենց թերությունները:

Իսկ վերջին մեջ բերած պատվիրանը թելադրում է. անկախ նրանից, թե ինչ գնահատական կտա քո ընկերը, դու պարտավոր ես անել այն, ինչ համարում ես բարի. հակառակ դեպքում այդ քեզ համար մեղք կլինի:

Այս է քրիստոնեական բարոյականության շարժիչ ուժը:

Անբարոյական կնոջ օրինակը

Համաձայն մովսիսական օրենքի՝ անբարոյական կնոջը պետք էր քարկոծել, որպեսզի այդ երևույթն իսպառ վերանար ժողովրդի միջից:

Օրենսգետներն ու փարիսեցիները Քրիստոսի մոտ բերեցին այդպիսի մի կնոջ և ասացին, որ օրենքի համաձայն այդ կնոջը պետք է քարկոծել, և ուզեցին իմանալ Քրիստոսի կարծիքը: Հիսուսը պատասխանեց նրանց. **«Ձեր միջից անմեղը նախ թող առաջինը քար գցի նրա վրա»:** Այս լսելով՝ նրանք մեկ առ մեկ թողեցին ու հեռացան:

Այս օրինակում օրենսգետներն ու փարիսեցիները ներկայացնում էին օրինականության դասի ներկայացուցիչներին, որոնց որոշումները միայն դատապարտում էին հանցավորներին (բերված օրինակում՝ կնոջը):

Եթե ուզում ես, որ քեզ սիրեն ու քեզ հետ վարվեն բարությամբ, ինքդ սիրի՛ր ու բարի վարք ցույց տուր:

«Ձեր միջից անմեղը նախ թող առաջինը քար գցի նրա վրա»: Այս լսելով՝ նրանք մեկ առ մեկ թողեցին ու հեռացան:

**Ով առաքինություն է ցանում,
փառք է հնձում:**

Լեոնարդո դա Վինչի

Հիսուս չարդարացրեց կնոջը, այլ խորհուրդ տվեց զոջալ և ապրել բարոյական կյանքով, իսկ դատապարտողներից էլ պահանջեց մեղավորին դատապարտելուց առաջ անձնապես լինել մաքուր և անմեղ:

Ավետարան ըստ Հովհաննոս

*«Գնա՛ և այսուհետ մեղք մի՛ գործիր», - ահա այսպես
Հիսուս ներեց այն կնոջը, որին կամենում էին քարկոծել:*

Հարցեր

1. Որո՞նք են օրինական և բարեկիրթ փոխհարաբերությունները:
2. Ինչո՞ւ այդ երկուսն էլ բավարար չեն քրիստոնեական տեսակետից:
3. Ինչո՞ւ պետք է ամեն բան սիրով անել և ոչ թե պարտադրանքով:
4. Ինչո՞ւ է Ավետարանը պատվիրում ուրիշի աչքի միջի շյուղը տեսնելու փոխարեն սեփական աչքի միջի գերանը հանել:

Առաջադրանք

Կատարե՛ք «Պրիզմա» վարժությունը՝ հիմք ընդունելով «Ոսկե» ածականը:

Քննարկե՛ք

ա) Բաժանվե՛ք խմբերի և կազմակերպե՛ք քննարկում «Ոսկե կանոնը» թեմայով:

*Բարին երբեք չի մահանում:
Եթե մահանար, աշխարհում
մարդիկ գոյություն չէին ունե-
նա, ոչ մի տեղ կյանք չէր լինի:
Վիլյամ Սարոյան*

13. ՀԱՄԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Բարոյագիտության վերաբերյալ տեսակետներ

Բարոյագիտության վերաբերյալ կան բազմապիսի տեսակետներ, որոնք տարբեր կերպ են ներկայացնում կամ բացատրում անհատի կյանքի, բարոյական կերտվածքի ու աշխարհայացքի սկզբունքները: Այդ հարցում կան նաև ծայրահեղ դիրքորոշում ունեցողներ: Օրինակ, մեզ արդեն ծանոթ նիհիլիզմի ներկայացուցիչները մերժում են ամեն ինչ, ժխտում են դրական արժեք ներկայացնող բարոյական սկզբունքները, մշակութային համակարգերը, հասարակական կյանքին բնորոշ չափանիշները: Նիհիլիստները հանգում են այն եզրակացության, որ ամեն ինչ աննպատակ է, ու նպատակ փնտրել ամեն ինչում՝ նույնպես աննպատակ է ու անիմաստ:

Պարզ է, որ այս համակարգը քրիստոնեական բարոյագիտության տեսակետից մերժելի է հենց այն իմաստով, որ աննպատակ ու անիմաստ ոչինչ չկա, և քրիստոնեական էթիկան ամեն ինչի մեջ հստակ նպատակ է տեսնում ու այդ նպատակին հասնելու համար ճանապարհներ ցույց տալիս:

Կան նաև այլ ուղղություններ, որոնք փորձում են իրենց սկզբունքների համաձայն բացատրել մարդու կյանքի իմաստը, սահմանել ու գնահատել զանազան արժեքներ և նշել այդ արժեքներին հասնելու ճանապարհներ:

Թվենք մի քանիսը:

Հեղոնիզմը կյանքի իմաստը տեսնում է հաճույքի ու վայելքների մեջ: Այդ անվանումը առաջացել է հունարեն hedone՝ հաճույք բառից: Համաձայն այդ ուսմունքի՝ մարդու բարոյական նկարագիրը որոշվում է հաճույքների բավարարումից: Այս համակարգում բարի է համարվում այն, ինչ հաճույք է բերում, իսկ չար է այն, ինչ տառապանք է բերում: Հաճույք կամ վայելք ասելով նրանք հասկանում են և՛ նյութական վայելքները, և՛ հոգևոր արժեքների մեջ բավարարում գտնելը, ինչպես, օրինակ՝ արվեստում, երաժշտության, գրականության կամ գիտության մեջ:

Հին աշխարհում հեղոնիզմի լավագույն օրինակն է հռոմեացիների հետևյալ ասացվածքը.

Eide, bide, lude
Կե՛ր, խմ՛իր, քե՛Ֆ արա:

Այսպիսով, այս ուսմունքը մարդկանց մղում է էթիկայի տեսակետից խիստ պարզունակ ապրելակերպի, ուստի անընդունելի է:

Հեղոնիզմի բարոյականությունն իր զարգացումը գտավ հույն իմաստասեր Էպիկուրի ուսմունքում, որը կոչվում է **Էպիեմոնիզմ**:

Էպիեմոնիզմը որպես մարդու բարոյականության հիմք ընդունում է երջանկության ձգտումը:

*Մեղք է և հեշտ՝ գործել
չարիք,
Վարձք և դժվար՝ գործել
բարիք:
Նաղաշ Հովնաթան*

*Բարի, գեղեցիկ, առաքինի
ընկերը մարդու,
Փայլեցնում է արևի պես
պատկերը մարդու:
Զիվանի*

Մենք այն բանի համար չենք դատողություններ անում, որ իմանանք, թե ինչ է առաքինությունը, այլ նրա համար, որ դառնանք լավ մարդ:

Առաքինությունից ավելի հարուստ ժառանգություն չկա: Վիլյամ Շեքսպիր

Երջանկություն ասելով էվդեմոնիզմը հասկանում է հաճույքի և բավարարվածության ձգտումը, որն էլ մարդու կյանքը երջանիկ է դարձնում: Այն երկու ճյուղ ունի՝ անհատական երջանկություն և սոցիալական՝ հասարակական երջանկություն:

Այս համակարգում անհասկանալի է դառնում, թե ի՞նչ հաճույքների պիտի ձգտել երջանիկ լինելու համար: Ոմանց կարծիքով, այն կարող է լինել զգացական, զգացմունքային պահանջների բավարարումը, ոմանք էլ կարծում են, թե այդ հաճույքները պետք է լինեն ոչ նյութական բնույթի՝ ինչպես մշեցիներ վերևում (արվեստ, մշակույթ, գիտություն և այլն):

Քրիստոնեական բարոյագիտության տեսանկյունից՝ հեղոնիզմի և էվդեմոնիզմի սկզբունքները չեն կարող բարոյականության հիմք համարվել:

Բարոյականության հիմնական հարցը բարու ու չարի զանազանումն է, որն անհատի ցանկությունից կախված չէ: Սրան հակառակ, էվդեմոնիզմում բարին և չարը սահմանվում են որպես անհատի համար հաճելին կամ տհաճը, այսինքն՝ կախված են անձից, հետևաբար, ընդունելի չեն քրիստոնեական էթիկայի կողմից: Հասկանալի է, որ էվդեմոնիզմի հետևորդը միշտ պիտի ձգտի իր անձն առաջ տանելու, այսինքն՝ էությանը նա անձնակենտրոն է, եսակենտրոն՝ **էգոիստ**: Հիշենք քրիստոնեական բարոյականության հիմք հանդիսացող պատվիրանները անձնուրացության, նեղ ճանապարհով գնալու մասին և Ոսկե կանոնը, որը տրամագծորեն հակառակ է էվդեմոնիզմին:

Այս համակարգերում բացակայում է այն հիմ-

նական անկյունաքարը, որի վրա կանգնած է բարոյականությունն ընդհանրապես: Դա **սերն է**: Սերն է ստիպում ու առաջնորդում մեզ այնպիսի առաքինությունների, որոնք իմաստ ու ուղեցույց են հանդիսանում անհատի համար՝ ճիշտ գործելու, սխալ արարք չկատարելու: Այդ առաքինություններից են **համբերությունը և հույսը**, որոնց գոյությունը վերը թվարկած համակարգերում անհամատեղելի է:

Համբերություն

Համբերությունը ներքին որակ է հաղորդում անհատին իր արարքները ճիշտ գնահատելու համար: Եթե հնարավոր լիներ կատարած արարքները կրկնել, բնական է, որ չէին լինի նախորդ արարքում թույլ տրված սխալները: Բայց ժամանակն իր ընթացքի մեջ անկրկնելի է և այն անհնար է ետ բերել գործած սխալն ուղղելու համար:

Այս առումով պետք է անընդհատ կրթել միտքը, սիրտը, որպեսզի արարքների մեջ գերիշխողը լինի խոհեմությունը և ոչ թե զգացմունքը, որը կարող է սխալ լինել: **Համբերությունը**, որպես առաքինություն, հենց այդ կարգի սխալներն է կանխում:

Համբերությունն ունի երկու երես: Նախ այն ունի **անհատական բնույթ** և վերաբերում է անհատի ներքին կյանքին, նրա անձնական հատկանիշներին ու բնավորության գծերին, խառնվածքին, սովորություններին: Երկրորդ կողմը վերաբերում է **մերձավորների, մտերիմների, շրջապատի մարդկանց** միջև տեղի ունեցող հարաբերություններին:

Սկզբում բարի բարքեր, նոր միայն իմաստություն, որովհետև առանց առաջինի չի կարող լինել երկրորդը:

Սենեկա

Բարոյական լինելու համար միայն խելամտությունը շատ քիչ է:

Իմանուիլ Կանտ

Սերն է ստիպում ու առաջնորդում մեզ այնպիսի առաքինությունների, որոնք իմաստ ու ուղեցույց են հանդիսանում անհատի համար ծիշտ գործելու, սխալ արարք չկատարելու:

Երկու դեպքում էլ համբերությունը սովորեցնում է.

ա. **համբերելով** հաղթել մեր իսկ զգացմունքներին խոհեմությամբ վարվելու համար:

բ. **համբերելով** երբեք թշնամաբար ու վրեժխնդրորեն չպատասխանել մերձավորներին նրանց կատարած արարքների համար, այլ քրիստոնեական սիրո արտահայտությամբ վարվել՝ բարիով հաղթելով չարին:

Այստեղ, բնականաբար, հարց կառաջանա, թե ինչո՞ւ պետք է համբերենք կամ հանուն ինչի՞ պետք է ներել մեր հանդեպ սխալ գործողներին:

Ինչո՞ւ պետք է համբերել, կամ հույսի սահմանումը

Թե ինչի ենք ձգտում կամ թե ինչո՞ւ ենք համբերում, պարզ կդառնա հույսի սահմանումից:

Հույսը այն առաքինությունն է, որը մեզ մղում է ձգտելու, ակնկալելու բարին՝ որպես մեր սպասումի ավարտ ու վերջաբան: Համբերության պսակը հույսն է, որն ստիպում է մեզ նոր եռանդով ու համբերությամբ շարունակել մեր բարի գործերն ու անձնական ինքնակրթությունը՝ ինքնադաստիարակությունը:

Հույսը մարդուն երբեք մենակ չի թողնում ոչ վտանգի ժամանակ, ոչ փորձության և վերացնում է անհատի հուսալքման ցանկացած դրսևորում, պարտվողական-հաշտվողական կեցվածք:

Հիշենք հայտնի բանաձևը.

Հույսն ամոթով չի թողնում:

Հույսով ապրող անհատի կյանքում գոյություն չունի անելանելի վիճակ:

Հույսը ուղեկցում է մարդուն մինչև իր կյանքի վերջը՝ ինչպես ասում է լատիներեն ասացվածքը.

**Dum spiro, spero
Քանի շնչում եմ, հույս ունեմ:**

Ամփոփում

Իր առօրյա կյանքում, ապրելակերպում համբերությամբ ու հույսով առաջնորդվող անհատը ոչ միայն ճիշտ է լինում իր արարքների մեջ, այլև օրինակ է հանդիսանում շրջապատի համար՝ կյանքի դժվարությունները հաղթահարելու ճանապարհին:

Հույսը մարդուն երբեք մեռնակ չի թողնում ոչ վտանգի ժամանակ, ոչ փորձության և վերացում է անհատի հուսալքման ցանկացած դրսևորում, պարտվողական-հաշտվողական կեցվածք:

Հարցեր

1. Ինչպե՞ս են հիմնավորում նիհիլիստներն ամեն ինչ ժխտելու իրենց դիրքորոշումը:
2. Ինչո՞ւ հեղոնիզմի և էվդեմոնիզմի սկզբունքները չեն կարող բարոյականության հիմք համարվել:
3. Ի՞նչ է համբերությունն անհատի կյանքում:
4. Ո՞րն է հույսի սահմանումը:
5. Ինչո՞ւ է «Ոսկե կանոնը» տրամագծորեն հակառակ էվդեմոնիզմին:

Առաջադրանքներ

- ա) Ուսուցչի օգնությամբ քննարկե՛ք բարոյագիտական ընկալումների մեջ գոյություն ունեցող այնպիսի տեսակետներ, ինչպիսիք են նիհիլիզմը, հեղոնիզմը, էվդեմոնիզմը:
- բ) Կատարե՛ք «Պրիզմա» վարժությունը՝ որպես հիմնական բառ ընդունելով «հույսը»:

14. ՀՎԱՏՏԱՐՄՈՒԹՅՈՒՆ

Ինչպես արդեն գիտենք նախորդ դասերից, ամեն մի անհատ իմաստավորում է իր կյանքը՝ ձգտելով բարոյական կատարելության:

Այդպես է գործնական կյանքում ձևավորվում որոշակի փորձառություն, ստուգվում անհատի իմացական կարողությունների և իրական կյանքում այդ կարողությունների դրսևորման համապատասխանությունը: Հայտնի է՝ միշտ չէ, որ այն, ինչ ուզում ենք անել և այն, ինչ անում ենք, համապատասխանում են իրար: Իմացականի ու գործնական արարքների փոխհարաբերությունը որոշում է անհատի **հավատարմության աստիճանը**՝ ըստ իր բարոյական կերպարի:

Խոսքի ու գործի փոխհարաբերության մասին լավագույն օրինակ է հոր և երկու որդիների հայտնի ավետարանական առակը:

Երկու որդիների առակը

Մի մարդ ուներ երկու որդի: Նա ավագին ասաց. «Գնա՛ այգում աշխատելու»: Ավագն ասաց՝ «Կգնամ», բայց չգնաց: Կրտսերին էլ հայրը ասաց նույն բանը: Կրտսերն ասաց. «Չե՛մ գնա», բայց հետո զղջաց ասածի համար ու գնաց աշխատելու:

Այս երկուսից ո՞վ կատարեց հոր կամքը, կամ ո՞վ հավատարիմ եղավ հորը:

Հայտնի է՝ միշտ չէ, որ այն, ինչ ուզում ենք անել և այն, ինչ անում ենք, համապատասխանում են իրար:

Իմացականի ու գործնական արարքների փոխհարաբերությունը որոշում է անհատի հավատարմության աստիճանը՝ ըստ իր բարոյական կերպարի:

Պատասխանն արդեն միանշանակ հայտնի է: Ակնհայտ է, որ ավագ եղբայրը խաբեց հորը, իսկ կրտսերը, ճիշտ է, սկզբում մերժեց, բայց հետո կատարեց հոր ասածը:

Հավատարմություն

Հավատարմությունը այն ներքին առաքինությունն է, որով անհատը ճանաչում է իրեն:

Մենք նախորդ դասերում արդեն ցույց ենք տվել, որ բարոյականության վերաբերյալ այն տեսությունները, որոնց հիմքում ընկած չէ սիրո գաղափարը, թերի պատկերացում են տալիս մարդու բարոյական նկարագրի մասին: Քրիստոնեական բարոյական համակարգը՝ մերձավորին սիրելու պատվիրանով ու Ոսկե կանոնով, ի տարբերություն այլ տեսությունների վրա ձևավորված համակարգերի, իր նկարագրով ամենաիրատեսականն է ու, հետևապես, հնարավոր է այն իրականություն դարձնել: Մարդն իր կյանքում ենթակա լինելով զանազան փորձությունների, գրեթե միշտ փորձվում է, թե ինչքանով է հավատարիմ բարոյական համակարգի արժեքներին: Իսկ քանի որ **բարոյական կատարելությունը սահման չունի**, ինչպես որ **սերը սահման չունի**, անհատի համար բացվում է մի անհուն տիեզերք և հնարավորություն՝ հասնելու կատարելության տանող արժեքներին:

Այս ամենը վերացական սկզբունքներ ու սահմանումներ չեն, այլ իրականության մեջ դրսևորվող երևույթներ, որոնք առաջին հերթին երևան են գալիս մերձավորների հետ ունեցած անհատի փոխհարաբերություններում: Բարոյականության մեջ

մարդկանց փոխհարաբերությունների վերաբերյալ կան երկու իրարամերժ ու հակադիր տեսակետներ՝ կոսմոպոլիտիզմ և հայրենասիրություն կամ ազգասիրություն:

Ի՞նչ է կոսմոպոլիտիզմը

Բառացի՝ կոսմոպոլիտիզմ նշանակում է տիեզերական կամ համաշխարհային քաղաքացիություն: Համաձայն այս ուսմունքի՝ մարդը «տիեզերքի քաղաքացին» է և ոչ թե իր պետության կամ երկրի: Կոսմոպոլիտիզմը չի ընդունում ոչ մի ազգային-պետական առանձնահատկություն. բոլոր մարդիկ պետք է լինեն մի ընտանիքի անդամներ: Առաջին հայացքից դա նման է քրիստոնեական բարոյական չափանիշներին, և հենց այնտեղից է վերցրել կոսմոպոլիտիզմն իր հիմնական սկզբունքները՝ սերը, եղբայրասիրությունը, իրար հանդեպ բարի լինելը: Եվ միայն այսքանը: Կոսմոպոլիտիզմի մեջ միայն այդ է գնահատելի: Բայց կոսմոպոլիտիզմը քարոզում է ողջ մարդկության հանդեպ ցուցաբերել ավելի մեծ սեր, քան իր հայրենիքի, և հայրենիքի նկատմամբ սերը հակադրում է համաշխարհային քաղաքացիությանը: Այս գաղափարը անբնական է դարձնում կոսմոպոլիտիզմը, որովհետև բնականից բխող սերն է առաջնայինը և ոչ թե հակառակը, որովհետև մասնավոր սիրո մեջ պետք է ցուցանա ընդհանրականը:

Մերձավորի հանդեպ ունեցած սիրուն է հաջորդում սերը այլ ազգերի ու մարդկանց հանդեպ և ոչ թե հակառակը:

Քրիստոնեական բարոյական համակարգը՝ մերձավորին սիրելու պատվիրանով ու Ոսկե կանոնով, ի տարբերություն այլ տեսությունների վրա ձևավորված համակարգերի, իր նկարագրով ամենափրատեսականն է ու, հետևապես, հնարավոր է այն իրականություն դարձնել:

Բնականից բխող սերն է առաջնայինը և ոչ թե հակառակը, որովհետև մասնավոր սիրո մեջ պետք է ցոլանա ընդհանրականը:

Ազգասիրություն, հայրենասիրություն

Հայրենիքն անհատի համար ոչ միայն այն երկիրն է, որտեղ նա ծնվել է, այլ նաև հասարակությունը՝ իր պետական կառուցվածքով, հավատով, լեզվով, մշակույթով, բարքերով, սովորություններով և պատմությամբ: Եվ ինչպես որ անհատը սիրում է իր ծնողներին, նույնպես և պիտի սիրի իր հայրենիքը: Հայրենիքի հանդեպ սերը բնական է մարդու համար, և այդ սերը պետք է արտահայտվի իրականում: Բարոյական քաջագործություն է անձնական շահերը և բարեկեցությունը ստորադասելը հայրենիքի շահերին:

Հայրենիքի հանդեպ սերը մղում է քաղաքացիներին ծառայել նրա բարօրության, հզորացման համար, ինչպես նաև պաշտպանել այն օտարների հարձակումներից:

Հայրենիքին ծառայելը նշանակում է նաև պարտաճանաչ կերպով կատարել մեզ վրա դրված ամենաչնչին պարտականություններն անգամ ու երբեք չօգտագործել այդ ծառայությունն անձնական նպատակների իրագործման համար:

Հայրենիքի սերը վեր է անձի շահերից

Սկզբում միգուցե այդ սերը բնազդաբար է արտահայտվում, բայց աստիճանաբար այն վերածվում է զորեղ գիտակցության: Հայրենիքի պաշտպանությանը զուգահեռ առարկայաբար առաջանում է նաև ազգային հոգևոր արժեքների

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

պաշտպանության հարցը: Անձնական փառքի, պատվի, ապահովության և բարօրության հետ միաժամանակ ձևավորվում է ազգի ու հայրենիքի փառքի, ապահովության և բարօրության գաղափարը: Մի գաղափար, որի վառ դրսևորումը Վարդանանց դյուցազնապատումն է, Արցախյան հերոսամարտը:

Հայրենիքն անհատի համար ոչ միայն այն երկիրն է, որտեղ նա ծնվել ու ապրում է, այլ նաև հասարակությունը՝ իր պետական կառուցվածքով, հավատով, լեզվով, մշակույթով, բարքերով, սովորություններով և պատմությամբ: Եվ ինչպես որ անհատը սիրում է իր ծնողներին, նույնպես և պիտի սիրի իր հայրենիքը:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Ինչո՞ւ Լյուսնոպոլիտը չի կարող սիրել մերծավորին: Որպես օրինակ բերեք Ֆրանսիական մեծ հեղափոխության Լյուսնոպոլիտական կարգախոսները և իրականությունը՝ գիլիոտինի (մահապատիժն իրագործելու սարք) հայտնաբերումը:
2. Վարդանանց կարգախոսներից էր՝ «Վասն հայրենյաց և վասն հավատո»: Կարելի՞ է արդյոք բաժանել այս երկուսն իրարից: Բերել օրինակներ:

Քննարկեք

Կազմակերպեք քննարկում «Ի՞նչ է նշանակում ծառայել հայրենիքին» թեմայով:

Հաղպատ

15. Մարդ անասն և եկեղեցին

Մարդը՝ արարչության պսակ

Մարդ արարածը մյուս արարածների հանդեպ գրավում է եզակի դիրք: Մարդու արարումը լրացրեց և ամբողջացրեց Տիեզերքը, աստվածային բանականությամբ իմաստավորեց ողջ արարչագործությունը:

Քրիստոնեական բարոյագիտության մեջ այդ առումով է մարդ արարածը գրավում եզակի դիրք, որովհետև մարդը ստեղծվեց Աստծու պատկերով և նմանությամբ:

Ո՞րն է Աստծու պատկերն ու նմանությունը

Ինչպես որ Աստված ի զորու է փոխել բնությունը, աշխարհը՝ իր կամքի համաձայն, այդպես էլ մարդն իբրև Աստծո տնտես ի վիճակի է փոխելու իրեն շրջապատող աշխարհը, բնությունը, քանի որ իրեն տրվեց այդ իշխանությունը: Աստվածային պատկերն ու նմանությունը մարդուն հնարավորություն են տալիս իշխել իր զգայական աշխարհի վրա, ձգտել կատարելության: **Բանականությունը, մտածելու, ընտրելու, արարքների մեջ ազատ լինելու և ստեղծագործելու** կարողությունը մարդուն վեր են դասում կենդանական աշխարհից՝ շեշտելով նրա աստվածային նմանությունն ու պատկերը: Պատահական չէ, որ եկեղեցու երևելի հայրերից մեկը՝ Ս. Գրիգոր Նյուսացին գտնում է, որ մար-

Քրիստոնեական բարոյագիտության մեջ մարդ արարածը եզակի դիրք է գրավում, քանի որ ստեղծվել է Աստծու պատկերով և նմանությամբ:

*Շնորհ տալը Աստծու գործն է.
այն պահելն ու պահպանելը՝
քոնը:*

Ս. Կյուրեղ Երուսաղեմացի

դու՝ Աստծու պատկերով ու նմանությամբ ստեղծված լինելը ցույց է տալիս նրա բացարձակ ազատությունը:

Մարդուն տրված է նաև իրական աշխարհը ճանաչելու հնարավորություն, ազատորեն ընտրելու իր ճանապարհը և, եթե այն ճիշտ է ընտրված, այդ ճանապարհով գնալու կարողություն:

Մարդը հին հույների պատկերացմամբ

Պլատոնն իր «Հանրապետություն» երկասիրությունում նկարագրում է մի երևակայական աշխարհ՝ քարանձավ, որի բնակիչները շղթաներով գանձված բանտարկյալներ են, լույսի աղբյուրը գտնվում է նրանց հետևում, և նրանք տեսնում են միայն արտաքին աշխարհում գտնվող մարդկանց և իրենց սեփական ստվերները: Այսինքն՝ իրականությունը և արտաքին աշխարհը նրանց համար այդ պատերի վրայի ստվերներն են միայն: Բանտարկյալներից մեկին հաջողվում է ազատվել կապանքներից և հետ գնալով տեսնել լույսի աղբյուրը, որը նրա աչքերին ցավ է պատճառում, քանի որ մինչ այդ երբեք լույս չէր տեսել և լույսին անսովոր էր: Եվ չնայած այդ ամենին՝ նա համոզվում է, որ մինչ այդ իր տեսած ամեն բան միայն ստվեր էր:

Մարդու կյանքն այս իրական աշխարհում, առանց քրիստոնեական բարոյական չափանիշների, պլատոնյան քարանձավի կյանքն է՝ մութ և անիրական ստվերներով: Մարդուն քարանձավին կապող շղթան մեղքն է, նրա հակվածությունը դեպի

չարը գործելու, որոնք զրկում են մարդուն իրական պատկերից ու նմանությունից և կապում պլատոնյան քարանձավի պատերին: Ազատվելով այդ կապանքներից՝ նա դուրս կգա քարանձավից դեպի լույսը և միայն այդ դեպքում կճանաչի թե՛ իրեն և թե՛ շրջապատող իրական աշխարհը:

Մարդու մեջ գիտակցականության առկայությունը և աստիճանական զարգացումը, փորձառաբար՝ ճիշտ և սխալ արարքներ կատարելով կատարելության ձգտելը, սխալները վերացնելու համար ճիգ գործադրելը նրան ազատում է այն բոլոր սահմանափակումներից, որոնք պարտադրվում են նյութական աշխարհի կողմից: Մարդն ավելին է, քան նյութական աշխարհը, և նա ի վիճակի է ձգտել ու գերի չլինել այդ կապանքներին: Այս ձգտումը, նպատակը հենց այն ուժն է, որ կարող է վերափոխել մարդուն, այլ կերպ ասած՝ «ՄԱՐԴՈՒՆ ՄԱՐԴ» դարձնել: Ցանկացած գաղափարական շեղում այդ ճանապարհից առաջ է բերում Մարդուն Մարդու կերպարանքից զրկելու ուսմունք կամ վարդապետություն, որոնցից մի քանիսը ներկայացված են նախորդ դասերում:

Եկեղեցին

Քրիստոսն իր առաքյալների միջոցով այս աշխարհում հաստատեց մի նոր կառույց, որը մարդկանց պիտի սովորեցնի, դաստիարակի՝ համաձայն քրիստոնեական ուսմունքի բարոյական չափանիշների, և հանդիսանա այն «տապանը», որն ուղեկցելու է անհատին դեպի անմահության

*Հիշենք հայտնի դարձվածքը.
«Եկեղեցուց դուրս չկա
փրկություն»:*

*Ջղջացող ու ապաշխարող
անհատին քահանան ներում է
շնորհում: Այդ շնորհը դարձյալ
տրված է եկեղեցուն:*

հանգրվան՝ երկնային արքայության: Այդ հաստատությունը եկեղեցին է: Ըստ եկեղեցու հայրերի և աստվածաբանների՝

Եկեղեցին երկինքն է երկրի վրա, այն Աստծու և մարդու հանդիպավայրն է:

Ամնահությունը սկսվում է այն պահից, երբ անհատը մկրտվում է եկեղեցում՝ հոգևորականի ձեռքով: Վերջին պայմանը կարևոր է, քանի որ միայն քահանայական դասին է տրված մկրտելու իշխանությունը՝ անձամբ Հիսուս Քրիստոսի կողմից:

Մկրտությամբ անհատի համար սկսվում է նոր կյանքը: Բայց, ինչպես գիտենք, մարդուն բնորոշ է սխալվելը, ուստի նա պարբերաբար պետք է կարիք ունենա մաքրվելու, սրբվելու իր կատարած սխալներից: Այստեղ դարձյալ օգնության է հասնում եկեղեցին՝ իր խորհուրդներով ու իշխանությամբ: **Ջղջացող** ու **ապաշխարող** անհատին եկեղեցու սպասավորը ներում է շնորհում: Այդ շնորհը դարձյալ տրված է եկեղեցուն:

Աստվածային շնորհը եկեղեցու միջոցով բաշխվում է մարդկանց, բայց մարդն էլ ջանք պիտի գործադրի այդ շնորհին արժանանալու համար: **Հայոց եկեղեցու դռները բաց են բոլորի համար, և եկեղեցին պատրաստ է իր հոգևոր արժեքները բաշխել բոլորին:**

Մեր մատենագրության մեջ այդ հարցի լուսաբանումը գեղեցիկ ձևով ներկայացնում է Ս. Գրիգոր Տաթևացին՝ արծվի օրինակը բերելով:

Արծվի օրհնակը

Արծիվը երկու թև ունի: Մեկը աստվածային շնորհն է, մյուսը իր՝ արծվի ջանքը վեր թռչելու համար: Եթե թևերից որևէ մեկը չգործի, ապա արծիվն ի վիճակի չի լինի վեր բարձրանալու և կընկնի գետնին: Իսկ երկու թևերը միասին աշխատելով՝ արծիվն կհանեն երկինք:

Ամփոփում

Աստված մարդուն ստեղծել է առանց մարդու մասնակցության, բայց նրան փրկելու համար պահանջում է նույն այդ մարդու կամքը և ցանկությունը, քանի որ մարդն ազատ է ստեղծված և ինքն է որոշում ու ընտրություն կատարում: Մարդն ազատորեն կարող է ընտրել բարին կամ չարը, փրկությունը կամ կործանումը: Եկեղեցու հիմնական առաքելությունների շարքում է մարդուն օգնելը, զգուշացնելը, սովորեցնելը՝ ճիշտ ընտրություն կատարելու և Աստծուն մշտապես հաղորդակից լինելու համար:

Ինչպես հիշում եք, եկեղեցի բառն առաջացել է հունարեն **էկլեսիա** բառից, որ նշանակում է ժողովարան, ժողովրդի հավաքույթ: Այդ առումով էլ եկեղեցու հիմնական առաքելություններից է նաև ժողովրդին հոգ տանելը, հովվելը, Աստվածաշնչի պատգամները քարոզելը, Աստծու խոսքը ժողովրդին հասցնելը:

Եկեղեցին երկինքն է երկրի վրա, այն Աստծու և մարդու հանդիպավայրն է:

Հայոց եկեղեցու դռները բաց են բոլորի համար, և եկեղեցին պատրաստ է իր հոգևոր արժեքները բաշխել բոլորին:

Աստված մարդուն ստեղծել է առանց մարդու մասնակցության, բայց նրան փրկելու համար պահանջում է նույն այդ մարդու կամքը և ցանկությունը, քանի որ մարդն ազատ է ստեղծված և ինքն է որոշում ու ընտրություն կատարում:

Այդ պատճառով է, որ եկեղեցին նաև ճշմարիտ հավատի պահապանն է: Եկեղեցու մեջ են պահվում հազարամյակներով փորձված ու հաստատված ճշմարտությունները, որոնք եկեղեցական արարողությունների, խորհուրդների, ծեսերի միջոցով մատուցվում են ժողովրդին՝ նպաստելով մարդկանց բարոյական կերպարի կատարելությանը:

Եկեղեցին Քրիստոսի գործի շարունակողն է այս աշխարհում:

Ինչպես գիտենք, Հայոց եկեղեցին, մաս կազմելով Ընդհանրական եկեղեցու, իր ծառայական պաշտոնի մեջ, բացի վերը թվարկածից, ունի նաև մի շարք այլ առաքելություններ. Հայոց եկեղեցին **Ազգային եկեղեցի** է և նրան է վիճակված լուծել ազգային խնդիրների մի ողջ շարան, քանի որ դարերով զրկված լինելով պետականությունից՝ պետականության առաքելությունները դարեր շարունակ նույնպես ստանձնել է եկեղեցին:

Անկախության այս շրջանում եկեղեցու գործունեության ծիրը գնալով ընդլայնվում է, քանի որ ավելի է կարևորվում մարդկանց բարոյական դաստիարակության խնդիրը: Բացի այդ, եկեղեցին իր գործունեությամբ նպաստում է նաև ժողովրդի և հատկապես մատաղ սերնդի կրթությանն ու դաստիարակությանը, հայրենի պետության հզորացմանը, մարդկանց կենսամակարդակի բարձրացմանը, զանազան սոցիալական խնդիրների լուծմանը:

Նորավանք

Եկեղեցու մեջ են պահվում հազարամյակներով փորձված ու հաստատված ճշմարտությունները, որոնք եկեղեցական արարողությունների, խորհուրդների, ծեսերի միջոցով մատուցվում է ժողովրդին՝ նպաստելով մարդկանց բարոյական կերպարի կատարելությանը:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Ինչո՞ւ է մարդն արարչության պսակ համարվում:
2. Ի՞նչ է նշանակում «Մարդն Աստծու պատկերով և նմանությամբ է ստեղծված»:
3. Ե՞րբ է լույսը մարդու համար անսովոր:
4. Ո՞րն է եկեղեցու հիմնական առաքելությունն այս աշխարհում:

Անհի Մայր տաճարը

**16. Հայոժ եկեղեցու
Ժամերգութիւնները եւ
Ս. Պատարագը**

Դարերի ընթացքում եկեղեցին հաստատել և օրինակարգել է Աստծու հետ հարաբերվելու միջոցներ ու եղանակներ:

Աստվածաշնչում Աստծու հետ հարաբերվելու առաջին և կարևորագույն միջոց է համարվում **աղոթքը**:

Աղոթքի վերաբերյալ աստվածաշնչյան հորդորները և ցուցումներն ուսանելի են Աստծու հետ քրիստոնյայի հարաբերությունը ճիշտ և ներդաշնակ դարձնելու համար: Հատկապես կարևոր է Քրիստոսի հետևյալ պատվիրանը: **Երբ աղոթես, չլինես կեղծավորների նման, որոնք սիրում են ժողովարաններում և հրապարակների անկյուններում աղոթքի կանգնել, որպեսզի մարդկանց երևան: Այլ դու երբ աղոթես, մտիր քո սենյակը, փակիր քո դռները և ծածուկ աղոթիր: Աղոթելիս շատախոս մի եղեք, ինչպես հեթանոսները, քանզի նրանք կարծում են, թե իրենց շատ խոսքերի պատճառով լսելի կլինեն:** Այս պատվիրանի մեջ կարևորությամբ առաջին հրահանգը վերաբերում է ցուցադրական աղոթքից կամ ցուցադրական բարեպաշտությունից խուսափելուն և Աստծու հետ առանձնական հաղորդակցմանը, երկրորդը՝ աղոթքի մեջ շատախոս չլինելուն:

Եզնիկ Կողբացին իր խրատներում պատվիրում է. «Լավ է մաքուր մտքով քնել, քան պիղծ խորհրդով աղոթել և իզուր չարչարվել»:

Եկեղեցու բոլոր հայրերը պատվիրում են աղոթելիս միտքն ու հոգին զերծ պահել երևակայական պատկերներից, որևէ ձևից կամ գույնից, որովհետև Աստված իբրև աննյութական էություն վեր է դրանցից:

Աղոթքների տեսակներն են՝ խնդրական, փառաբանական,

Ի՞նչ է աղոթքը

Աղոթքը բարձրագույն հոգևոր վիճակ է, որի ընթացքում աղոթողն առավելագույն կենտրոնացումով իր խոսքն ուղղում է Աստծուն: Առանց հավատի աղոթքն անուժ է, և միայն հավատից բխող աղոթքն է, որ կարող է լսելի լինել Աստծուն:

Եզնիկ Կողբացին իր խրատներում պատվիրում է. «Լավ է հստակ խորհրդով քնել, քան պիղծ խորհրդով աղոթել և իզուր չարչարվել»: Մեկ այլ խրատում ուշադրության և կենտրոնացումի մասին ասում է. «Երբ աղոթում ես, հավաքիր խորհուրդդ և ապա սաղմոսիր»: Նույնքան կարևոր է աղոթքի ներքին բովանդակությունը. եկեղեցու բոլոր հայրերը պատվիրում են աղոթելիս միտքն ու հոգին զերծ պահել երևակայական պատկերներից, որևէ ձևից կամ գույնից, որովհետև Աստված իբրև աննյութական էություն վեր է դրանցից:

Աղոթքի խորհուրդները շատ գեղեցիկ է նկարագրել Գրիգոր Տաթևացին: Ըստ Տաթևացու՝ աղոթքի սրբությունները երեքն են՝ **սրտի, լեզվի և ձեռքերի**, քանզի աղոթքը նրանց միջոցով է կատարվում: Ձեռքերի սրբությունն ազահությունից, զրկանք պատճառելուց, արյունից մաքուր մնալն է, լեզվի սրբությունը բարկությունից, հայիոյանքներից, աղաղակներից զերծ մնալն է, իսկ սրտի սրբությունն աղոթքի սրտաբուխ լինելն է՝ սիրտը մաքրելով բոլոր մեղքերից, չար խորհուրդներից:

Առ Աստված ուղղված աղոթքները լինում են **ընդհանրական**, երբ հավատացյալները միասին են հավաքվում աղոթելու, և **առանձնական**, երբ

աղոթքը կատարվում է միայնակ:

Հայ առաքելական եկեղեցին սահմանել է նաև աղոթքներ, որոնք ասվում են ծիսական արարողությունների ժամանակ: Ծիսական աղոթքը և Աստվածաշնչից ընտրված ընթերցումները կազմում են աստվածապաշտական արարողակարգի էական տարրը: Ի տարբերություն առանձնականի՝ եկեղեցում կատարվող պաշտամունքը հավաքական է: Այստեղ հավատացյալները երգերով, աղոթքներով, միասնաբար մասնակցում են հոգևոր արարողությանը: Հիսուս Քրիստոսը ոչ միայն մասնակցեց հնուց ավանդված ծիսական արարողություններին, այլև ինքը սովորեցրեց նոր աղոթք («Հայր մեր»), հաստատեց խորհուրդներ: Դրանց հիման վրա եկեղեցու հայրերն օրինակարգեցին **ընդհանրական կամ հասարակաց** աղոթքի ժամեր, որոնք և դարձան ժամերգության հիմքը:

Հայոց եկեղեցին ունի ինը ժամերգություններ.

Գիշերային

Առավոտյան

Արևագալի

ճաշու երրորդ ժամ

ճաշու վեցերորդ ժամ

ճաշու իններորդ ժամ

Երեկոյան

Խաղաղական

Հանգստյան

Ըստ Տաթևացու՝ աղոթքի սրբությունները երեքն են՝ սրտի, լեզվի և ձեռքերի, քանզի աղոթքը նրանց միջոցով է կատարվում: Ձեռքերի սրբությունն այն է, որ նրանք մաքուր պահվեն ազահությունից, զրկանք պատճառելուց, արյունից: Լեզվի սրբությունն այն է, որ զերծ մնա բարկությունից, հայհոյանքներից, աղաղակներից: Իսկ սրտի սրբությունն այն է, որ աղոթքը լինի սրտաբուխ՝ սիրտը մաքրելով բոլոր մեղքերից, չար խորհուրդներից:

Աղոթքներ

Աղթնանալիս.

«Հայր մեր» և ապա.

- Լցաք առաւոտու ողորմութեամբ քով, ցնծացաք և ուրախ եղաք զամենայն աւուրս կենաց մերոց:

Քննելուց առաջ.

«Հայր մեր» և ապա.

- Պահապան ամենայնի Քրիստոս. աջ Քո հովանի լիցի ի վերայ իմ ի տուէ եւ ի գիշերի. ի նստիլ ի տան, ի գնալ ի ճանապարհ, ի ննջել և ի յառնել՝ զի մի երբեք սասանեցայց: Եւ ողորմեա Քո արարածոց եւ ինձ բազմամեղիս:

Ս. Գրիգոր Լուսավորչի ժամանակ Հայոց եկեղեցուն **հասարակական** կամ **ընդհանրական** աղոթքները կազմված էին գլխավորապես Աստվածաշնչի ընթերցանությունից, սաղմոսերգությունից: Դրանք կատարվում էին հունարեն և ասորերեն լեզուներով: Սակայն որոշ ժամանակ անց սուրբգրային ընթերցումները թարգմանվում են հայերեն և իբրև քարոզ մեկնաբանվելով՝ մատուցվում հավատացյալներին: «Ժամագրքի» կազմավորումն ու ժամասացության կարգավորումը կատարվում է Ս. Սահակ Պարթևի և Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի կողմից: Հետագայում ժամագիրքը ճոխացվում է նորանոր միավորներով: Հատկապես մեծ է Ս. Ներսես Շնորհալի կաթողիկոսի բերած նպաստը ժամերգությանը, որի մեջ ներմուծվեցին նրա բազում աղոթքները, հորդորներն ու երգերը: Հետագայում ժամագիրքը խմբագրվեց և իր այսօրվա տեսքը ստացավ XV դարում Տաթևի դպրոցի սաների և XVIII դարում՝ Սիմեոն Երևանցու կողմից:

Ս. Պատարագ

Բացի աղոթքից և ժամերգությունից, Հայոց եկեղեցու արարողակարգի մեջ բացառիկ կարևոր տեղ է զբաղեցնում **Ս. Պատարագը**: Այն նշանակում է **զոհ, ընծա, նվեր**: **Ս. Պատարագի կենտրոնը, բուն խորհուրդը Հաղորդությունն է**, որն, ինչպես հայտնի է, հաստատել է Հիսուս Քրիստոսը Խորհրդավոր (Վերջին) ընթրիքի ժամանակ: **Ս. Պատարագի ժամանակ հացն ու գինին փոխակերպվում և դառնում են Քրիստոսի մարմինը և արյունը**: Հաղորդությունը

Հիսուս Քրիստոսի ինքնագոհաբերման խորհուրդն է:

Հաղորդության միջոցով մենք ընդունում ենք Քրիստոսին և միանում նրա հետ:

Ս. Պատարագն ունի իր դրսևորման ձևը, որ հաստատված է Քրիստոսի կողմից և բյուրեղացված՝ եկեղեցու հայրերի փորձառության հիման վրա: Պատարագի սրբազան արարողությունը ծիսական պատկերագրումն է Քրիստոսի խաչելության և հարության: Ծեսի մեջ այն շոշափելի և առարկայական է դառնում խորհրդապաշտական գործողություններով, նշաններով, սուրբգրային ընթերցումներով, սաղմոսների և շարականների երգեցողությամբ, խրատներով, քարոզներով և աղոթքներով: Այսօր մեր պատարագը բաղկացած է **չորս հիմնական մասերից:**

Ա. Պատրաստություն. տեղի է ունենում եկեղեցու ավանդատան մեջ աղոթքներով և պատարագիչ քահանայի հանդերձավորմամբ: Այնուհետև խորանի առջև պատարագիչ քահանան ստանում է մեղքերի թողություն, լվանում է ձեռքերը և բարձրանում խորան: Պատրաստությունն ավարտվում է եկեղեցու մեջ՝ թափորով:

Բ. Երախայից պատարագ. կոչվում է նաև ճաշու պատարագ: Այն սկսվում է թափորից հետո, երբ պատարագիչ քահանան նորից խորան է բարձրանում, և շարունակվում է մինչև սպասավորող սարկավազը ժողովրդին ազդարարում է. «Մի՛ ոք յերախայից, մի՛ ոք ի թերահաւատից և մի՛ ոք յապաշխարողաց և յանմաքրից մերձեսցի յաստուածային խորհուրդս»: Երախաները դեռևս

*Ուտելուց առաջ.
«Հայր մեր» և ապա՝
- ճաշակեսցուք խաղաղութեամբ զկերակուրս, որ պարգեւեալ է մեզ ի Տեառնէ. օրհնեալ է Տէր ի պարգև իւր. ամէն:*

*Ուտելուց հետո.
«Հայր մեր» և ապա՝
- Ձլիութիւն ի վերայ սեղանոյս անհատ եւ աննուազ արասցէ Քրիստոս Աստուած մեր, որ զմեզ կերակրեաց եւ լիացոյց. Նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:*

Աղոթքներ

Ծանապարհ գնալուց առաջ.
 - **Տէր, ուղղեա՛ գգնացս մեր ի ծանապարհս խաղաղութեան.**
Տէր, ուղղեա՛ եւ առաջնորդեա՛ հոգւոց մերոց եւ ամենայն հաւատացելոց գնալ յարդարութեան ծանապարհն եւ ի կեանսն յաւիտենից:

Գործ սկսելուց առաջ.
 - **Զգործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա ի մեզ, Տէր եւ զգործս ձեռաց մերոց յաջողեա մեզ:**

չմկրտվածներն են անկախ տարիքից, որոնք դեռ չեն կարող մտնել Ս. Հաղորդությանը: Պատարագիչ քահանայի՝ սուրբ Սեղանի շուրջ խնկարկելը և այնտեղից իջնելը, ժողովրդին խնկարկելն ու դարձյալ նույն տեղը վերադառնալը Հիսուս Քրիստոսի երկիր իջնելու և դարձյալ երկինք բարձրանալու խորհրդապատկերն է:

Գ. Հավատացելոց պատարագ. սկսվում է, երբ հացն ու գինին բերվում են Սուրբ Սեղանի վրա, և պատարագիչ քահանայի աղոթքներով և աստվածային զորությամբ սրբազործվում: Ապա Քրիստոսի Մարմին և Արյուն դարձած հացն ու գինին մատուցվում են հավատացյալներին:

Դ. Արձակում. կատարվում է գոհաբանական աղոթքից և վերջին օրհնությունից հետո, երբ ժողովուրդը արձակվում և դուրս է գալիս եկեղեցուց:

Պատարագի ծիսակարգը սկիզբ է առել առաքելական շրջանում, երբ տակավին գրավոր պատարագամատույց չկար և աղոթքների մի զգալի մասը կատարվում էր հանպատրաստից: Մինչև V դ. Հայոց եկեղեցին օգտագործում էր Պատարագի այն տարբերակը, որ Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը բերել էր Կեսարիայից: Հայոց Պատարագամատույցը հիմնականում ամբողջացավ արդեն X դարում: Այն հարստացավ ոչ միայն Ս. Գրիգոր Լուսավորչի, Ս. Սահակ Պարթևի և Ս. Հովհան Մանդակունու, այլև Ս. Գրիգոր Նարեկացու, Ս. Ներսես Շնորհալու, Ս. Ներսես Լամբրոնացու և այլոց ջանքերով: Պատարագամատույցի կազմավորումն իր ավարտին հասավ XVII դարում:

Հարցեր

1. Ի՞նչ է աղոթքը: Ի՞նչն է աղոթքը լսելի դարձնում Աստծուն:
2. Ո՞րն է «աղոթք» բառի նշանակությունը: Ո՞րն է աղոթքի կատարելատիպը:
3. Աղոթքի ի՞նչ ձևեր գիտեք:
4. Որո՞նք են միջնադարյան Հայաստանում տարածված աղոթքները:
5. Ո՞րն է առանձնական և ընդհանրական աղոթքների տարբերությունը:
6. Ի՞նչ է ժամերգությունը: Ժամերգության ի՞նչ տեսակներ գիտեք:
7. Ի՞նչ է պատարագը, և ո՞րն է պատարագի խորհուրդը: Քանի՞ մասից է բաղկացած այսօրվա մեր պատարագը:
8. Ի՞նչ է «Պատարագամատույցը»:

Առաջադրանք

- ա) Կատարեք «Պրիզմա» վարժությունը «Աղոթք» բառով:
- բ) Ինչպե՞ս է Գրիգոր Տաթևացին մեկնում աղոթքի խորհուրդը:
Դու մասնակցե՞լ ես պատարագի արարողությանը: Պատմի՞ր այդ մասին:
- գ) Դու երբևիցե աղոթե՞լ ես: Եթե այո, ապա ի՞նչ զգացումներ և ապրումներ ես ունեցել այդ ժամանակ:

17. Հոգևոր բարեպաշտական սովորույթներ

Հոգևոր բարեպաշտական արարողություններից շատերը (խաչակնքում, մոմավառություն, մյուռնօրհներ, տնօրհներ, ուխտագնացություն, ջրօրհներ և այլն) հատուկ են քրիստոնեական շատ եկեղեցիների, մյուսները զուտ Հայոց եկեղեցուն բնորոշ ազգային քրիստոնեական արարողություններ են (աղօրհներ, մատաղ, խաղողօրհներ, Տյառնընդառաջի խարույկ և այլն):

Տոներից բացի, Հայոց եկեղեցու կողմից հաստատված ծիսաարարողական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են կազմում հոգևոր բարեպաշտական մի շարք արարողություններ ու եկեղեցական տոներ:

Հոգևոր բարեպաշտական արարողություններից շատերը (խաչակնքում, մոմավառություն, մյուռնօրհներ, տնօրհներ, ուխտագնացություն, ջրօրհներ և այլն) հատուկ են քրիստոնեական շատ եկեղեցիների, մյուսները զուտ Հայոց եկեղեցուն բնորոշ ազգային քրիստոնեական արարողություններ են (աղօրհներ, մատաղ, **Խաղողօրհներ**, **Տյառնընդառաջի խարույկ** և այլն): Հոգևոր կենցաղավարության մեջ հատկապես մեծ տարածում ունեն **խաչակնքումը, մոմավառությունը, երկրպագությունը, խնկարկությունը, տնօրհները** և այլն:

Խաչակնքում

Քրիստոնյան **խաչակնքում** է եկեղեցական արարողությունների ընթացքում, եկեղեցի, սրբատեղի մտնելիս և ելնելիս, աղոթքի սկզբում և վերջում, սրբապատկերին կամ որևէ սրբության մոտենալիս, խնկարկության և պատարագիչ քահանայի խաչանիշ օրհնության ժամանակ: Հաճախ մենք խաչակնքում ենք նաև վտանգի, փորձության պահին, պաշտպանելով սեփական անձը չարի դեմ՝ խնդրելով Աստծու օրհնությունը և ապավինելով

Ս.Խաչին:

Խաչակնքելու սովորությունը սկիզբ է առել դեռևս առաքելական շրջանում, հետագայում եկեղեցին մկրտագործել է այն: **Խաչակնքումը կատարվում է աջ ձեռքի երեք մատները (բթամատը, ցուցամատն ու միջնամատը) միացրած, ինչը խորհրդանշում է անբաժան և միասնական Սուրբ Երրորդությունը: Մյուս երկու մատները ծալվում են ավի մեջ՝ խորհրդանշելով Քրիստոսի մեջ կատարյալ Աստծո և կատարյալ մարդու անբաժան միությունը:**

Խաչակնքելիս աջ ձեռքի երեք միացրած մատները տանում ենք դեպի ճակատը՝ ասելով «**Հանուն Հոր**», իջեցնում ենք ներքև՝ ասելով «**և Որդվո**», ապա ձեռքը տանում ենք դեպի ձախ՝ ասելով «**և Հոգվույն**» և դեպի աջ՝ ասելով «**Սրբո**»: Այս ձևով խաչակնքվողն իր վրա պատկերում է Ս.Խաչի նշանը: Այնուհետև, ձեռքի բաց ավր դնելով կրծքին՝ խոնարհվում ենք՝ ասելով «**Ամեն**», որը նշանակում է «Թող այդպես լինի», «ճշմարիտ է»:

Մոմավառություն

Մոմավառությունը հոգևոր ապրումի արտահայտություն է, որը խորհրդանշում է խավար շրջապատի, դարձի չեկածների, հեթանոսների և անհավատների լուսավորումը, ինչպես նաև քրիստոնյայի լուսավոր հավատը, աստվածային կրակով մեղքի մոխրացումը («*Դո՛ւք եք աշխարհի լույսը ...*»):

Դո՛ւք եք աշխարհի լույսը...

Հոգևոր կենցաղավարության մեջ հատկապես մեծ տարածում ունեն խաչակնքումը, մոմավառությունը և երկրպագությունը, խնկարկությունը, տնօրինեքը և այլն:

Խաչակնքելիս աջ ձեռքի երեք միացրած մատները տանում ենք դեպի ճակատը՝ ասելով «Հանուն Հոր», իջեցնում ենք՝ ասելով «և Որդվո», ապա ձեռքը տանում ենք դեպի ծախ՝ ասելով «և Հոգվույն» և դեպի աջ՝ ասելով «Սրբո»: Այս ձևով խաչակնքվողն իր վրա պատկերում է Ս. Խաչի նշանը: Այնուհետև, ձեռքի բաց ափը դնելով կրծքին՝ խոնարհվում ենք՝ ասելով «Ամեն», որը նշանակում է «Թող այդպես լինի», «Ճշմարիտ է»:

Եկեղեցում մոմ գնելը և վառելը դիտվում է նաև որպես գոհաբերություն, ինչպես նաև՝ նյութական օժանդակություն եկեղեցուն:

ԽՆԿԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ և ԵՐԿՐԱԿԱԳՈՒԹՅՈՒՆ

ԽՆԿԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆԸ խորհրդանշում է առ Աստված բարձրացող աղոթքն ու օրհնությունը: Հայոց եկեղեցուն ծիսակատարության և պատարագի ընթացքում գործածվող խունկը նախապես օրհնում է քահանան: Մաշտոց ծիսարանը հատուկ աղոթք է պարունակում խունկն օրհնելու համար: Խնկարկությունը կատարվում է նաև մեծեցյալների տանը կամ գերեզմանատուն այցելելիս, ինչպես Յուզաբեր կանայք Հիսուսի թաղման հաջորդ օրն այցելել են գերեզման՝ իրենց հետ խունկ տանելով:

Երկրպագությունը պատարագի և մյուս ծիսական արարողությունների ընթացքում Աստծուն երկրպագելու սովորություն է: Ընդհանրապես բոլոր եկեղեցական արարողությունները, ծեսերը, տոները, ժամերգությունները երկրպագություն են Աստծուն՝ ի դեմս Սուրբ Երրորդության երեք Անձերի, ինչպես նաև սրբերի մասունքներին՝ որպես հարգանքի, ակնածանքի, հեղինակության անվերապահ ընդունում նրանց անձի, կյանքի և գործերի նկատմամբ: Երկրպագությունը կատարում են պատարագիչ քահանան և հավատացյալները, երբ պատարագի ընթացքում ասվում է **«Աստուծոյ երկրպագեսցուք»**: Երկրպագելիս երեսը խաչակնքում են և խոնարհվում դեպի գետին:

Տնօրհներ և անդաստան

Տնօրհները քրիստոնեական շատ եկեղեցիներին հատուկ արարողություն է: Ս.Ծնունդին և Ս.Ջատկին քահանան այցելում է իր ծխի տները՝ Հիսուսի Ծնունդը և Հարությունն ավետելու, նրանց տները օրհնելու, որպեսզի Աստված հովանի և պահապան լինի տան բնակիչներին:

Տնօրհների ժամանակ քահանան օրհնում է տան հացը, ջուրը և աղը: Տնօրհներ կատարվում է նաև այն ժամանակ, երբ տանը խախտվում է խաղաղությունը, հանգիստը, ընտանիքի անդամների առողջությունը և այլն:

Անդաստանը աշխարհի չորս ծագերի օրհնության արարողություն է: Այն կատարվում է նաև արտերի պտղաբերության և արգասավորության համար: Հնում անդաստանի արարողությունը կատարվել է եկեղեցուց դուրս՝ արտերի և այգիների մեջ: Տոնացույցի համաձայն՝ «անդաստան ելանել» կամ «անդաստան օրհնել» նշանակում է եկեղեցու ատյանում շրջելով՝ աշխարհի չորս կողմերն օրհնել:

Արարողության ժամանակ հոգևոր դասը խաչով, խաչվառով և Ավետարանով, երգելով օրհնում է **Արևելքը և այնտեղ գտնվող Հայոց հայրապետությունը՝ Ս.Խաչի և Ավետարանի նշանով, հանուն Սուրբ Երրորդության:**

Այնուհետև օրհնվում է և առ Աստված խնդրանքներկայացվում աշխարհի արևմտյան կողմի համար, որտեղ քրիստոնյա թագավորություններ և ազգեր կան: Դեմքերը դեպի հարավ դարձնելով՝ օրհնում են հարավը, այնտեղի երկրները, անդաս-

Բոլոր եկեղեցական արարողությունները, ծեսերը, տոները, ժամերգությունները երկրպագություն են Աստծուն՝ ի դեմս Սուրբ Երրորդության երեք Անձերի:

Արարողության ժամանակ հոգևոր դասը խաչով, խաչվառով և Ավետարանով, երգելով օրհնում է Արևելքը և այնտեղ գտնվող Հայոց հայրապետությունը՝ Ս. Խաչի և Ավետարանի նշանով, հանուն Սուրբ Երրորդության:

տանները և տարվա պտղաբերությունը: Իսկ դեպի հյուսիս դառնալով օրհնվում են աշխարհի հյուսիսային կողմն ու այնտեղ գտնվող վանքերը, քաղաքներն ու գյուղերը և նրանց բնակիչները:

Գերեզմանօրհներ և հոգեհանգիստ

Հանգուցյալին հողին հանձնելուց, քահանայի կողմից գերեզմանը խաչով կնքելուց և համապատասխան աղոթքից հետո գերեզմանը համարվում է օրհնված և կնքված: Օրհնելուց և կնքելուց, համապատասխան աղոթքներից հետո քահանան ննջեցյալի գլխավերևում ասում է. «Թող Աստծո ծառայիս գերեզմանի վրա գրված տերունական կնիքն անշարժ լինի մինչև Քրիստոսի գալուստ, որ երկրորդ անգամ գալով պիտի փառքով նորոգի ի փառս Հոր և Սուրբ Հոգու. ամեն»:

Հոգեհանգիստը ննջեցյալի հոգիների համար կատարվող արարողություն է և բառացի նշանակում է «հանգիստ հոգու համար»: Հայոց եկեղեցում հանգուցյալների հիշատակումը կատարվում է հոգեհանգստի միջոցով, ինչպես նաև Տաղավար տոներին հաջորդող գերեզմանօրհների ժամանակ: Համաձայն Հայոց եկեղեցու վարդապետության՝ մահացածները սպասում են Վերջին դատարանի օրվան: Հոգեհանգստյան արարողությունն էլ այս իմաստով է կատարվում: Ողջերը, հիշելով նրանց, հոգեհանգստի ընթացքում ողորմություն են հայցում Աստծուց ննջեցյալների հոգիների համար:

Հոգեհանգստյան արարողության ընթացքում երգվում են հանգստյան շարականներ, ընթերցվում

է հանգստյան Ավետարանը և վերջում՝ «Քրիստոս Որդի Աստծոյ» աղոթքի ընթացքում, հիշատակվում են ննջեցյալների անունները, որպեսզի Վերջին դատաստանի օրը Աստված հիշի նրանց և գթությամբ դատաստան անի:

Մատաղ

Դեռևս Ս. Գրիգոր Լուսավորիչն է սահմանել, որ կուռքերին զոհեր մատուցելու փոխարեն մորթված անասուններն իբրև ողորմություն բաժանեն աղքատներին: Մատաղն ըստ Ս. Գրիգոր Տաթևացու ունի «մատո աղ = մատուցիր աղը» իմաստը: Ծիշտ է, Քրիստոսով՝ որպես մեծագույն զոհով տեղի է ունեցել Աստծու և մարդու հաշտեցումը, և անասունների զոհաբերությունը դարձել է ավելորդ, սակայն մատաղը հայոց մեջ ազգային-ավանդական նշանակություն է ստացել: Այն կատարվում է Աստծու տված շնորհների համար երախտագիտություն հայտնելու նպատակով: Սխալ է, երբ մատաղը նույնացվում է զոհաբերության հետ: Աղը մաքրության և անապականության խորհրդանիշ է, ուստի քահանան օրհնում է մատաղի համար նախատեսված աղը:

Ս. Գրիգոր Լուսավորչի ժամանակներից սկսած՝ մատաղ էին անում Տերունական և Սրբոց տոների, ննջեցյալների հիշատակի համար և որպես հոգեհաց բաժանում աղքատներին, կարիքավորներին ու ուխտավորներին:

Մատաղն արգելված է Մեծ պահքի ժամանակ և ընդհանրապես պահոց օրերին:

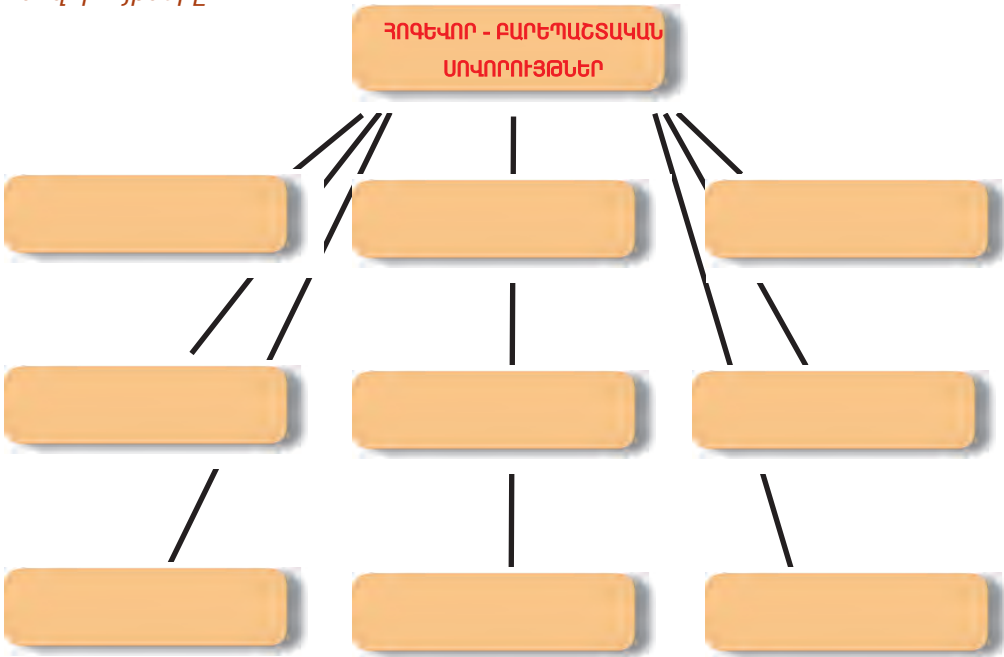
«Անշարժ եղիցի կնիք տերութեան ի վերայ գերեզմանի ծառայիս Աստուծոյ մինչև ի գալուստն Քրիստոսի, որ եկեալ միւսնգամ նորոգեսցէ փառօք ի փառս Դօր և Դոզույն Սրբոյ. ամեն»:

«Թող Աստծո ծառայիս գերեզմանի վրա գրված տերունական կնիքն անշարժ լինի մինչև Քրիստոսի գալուստ, որ երկրորդ անգամ գալով պիտի փառքով նորոգի ի փառս Դօր և Սուրբ Դոզու. ամեն»:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Լրացրեք գծակարգը՝ շրջանակներում գրելով հոգևոր-բարեպաշտական սովորույթները.

2. Ներկայացրեք խաչակնքելու ձևը և խորհուրդը:
3. Ի՞նչ է նշանակում մոմավառություն:
4. Առանձին-առանձին բացատրեք խնկարկության և երկրպագության խորհուրդները:
5. Ինչո՞ւ է կատարվում տնօրհները:
6. Ինչո՞ւ է անհրաժեշտ գերեզմանի օրհնությունը: Ո՞րն է հոգեհանգստի խորհուրդը:

Քննարկենք

ա) Հոգևոր-բարեպաշտական սովորույթներն այսօր էլ մեր կյանքում և կենցաղում նշանակալից դեր ունեն: Ինչո՞վ եք դա բացատրում:

բ) Հոգևոր-բարեպաշտական որևէ սովորույթի օրինակով կատարեք «Պրիզմա» վարժությունը:

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Ի խորոց սրտի խոսք Աստուծո Հետ
 Ընդունիր սիրով, մեծազո՛ր Աստված,
 Աղաչանքները դառնացած սրտիս.
 ԱմոթաՀարիս մոտեցիր մեծիդ բարեգթությամբ.
 Փարատիր իսպառ, ամենապարզե՛լ,
 Տխրությունն իմ այս նշավակելի.
 Այս անտանելի ծանրությունները
 Վերցրո՛ւ, թոթափիր ինձնից, ողորմա՛ ծ.
 Կտրիր մահացու սովորույթներն այս, ո՛վ Հնարագետ.
 Ավարի՛ մատնիր, մշտապես Հաղթող
 Հրապույրները մոլորապատիր:
 Ցրիր, վերնային, գայթակղության մառախուղն անՀետ.

Խափանիր, փրկիչ, Հարձակումները կորուստ նյութողի.
 Ջնջիր, ծածկատես, որոգայթներն այս նենգ ու պատրական.
 Խոյացումներն այս խռովարարի խորտակիր, Հզո՛ր:
 Կնքիր անոնովդ լուսանցույցն Հարկիս.
 Պարփակիր ձեռքո՛վդ առաստաղն իմ տան,
 Օծիր քո արյամբ մուտքն իմ սենյակի,
 Սուրբ նշանը Քո դրոշմիր ամուր
 Մաղթողիս բոլոր ճամփեքի վրա.
 Աջովդ ամրացրո՛ւ խշտիս Հագստյան
 Մաքրիր անկողնուս ծածկարանն իսպառ վարմ ու թակարդից,
 Կամքովդ պահպանիր Հոգիս տառապյալ
 Ու մարմնիս շունչը, քեզնից շնորհված, անարատ պահիր,
 Շրջափակիր ինձ ամուր՝ երկնային զորքիդ բազմուկթյամբ՝
 Որպես դիմամարդ դեւերի գնդին:
 Սուրբ Աստվածածնիդ եւ ընտրյալների բարեխոսուկթյամբ՝

Հնորհիւր նիրհիս այս մահահանգույն
 Խորին գիշերում բերկրալի հանգիստ:
 Ամիսփիւր մտքիս եւ զգայության
 Տեսանելիքի պատուհանները, պարուրիւր այնպես,
 Որ մնան նրանք անասանելի, խաղաղ, աներկյուղ՝
 Ամեն մրրկահույզ ալեբախումից,
 Առօրյա նանիր հոգսերից բոլոր,
 Անըջական սին երազանքներից,
 Այս ցնորքներից խենթ ու խողական,
 Եվ հիշատակով հույսիդ պահպանվեն անվթար, անեղծ:
 Որպեսզի կրկին, երբ որ սթափվեմ այս ծանր քնից,
 Լիովին զգաստ ու հոգենորոգ
 Մի զվարթությամբ կանգնած Քո առաջ
 Մաղթանքներն իմ այս, հավատքիս բուրմամբ,
 Ռ՛վ ամենօրհնյալ ու անճառելի փառքի թագավոր,
 Զուգաձայնությամբ ողջ երկնագումար
 Փառաբանական բազմություններիդ,
 Բարձունքներդ ի վեր առաքեմ առ Քեզ:
 Քանզի դու բոլոր արարծներից
 Փառավորյալ ես հավիտյանս հավիտենից. ամեն:

Ս. Գրիգոր Նարեկացի,

«Մատյան ողբերգության» Բան ժԲ1.

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ 3

Գլուխ I

ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

2. ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԴԱՏԿԵՐԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ՄԻՆՉՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ 5

3. ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ 17

ԳԼՈՒԽ II

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԴԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

4. ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԻԴԵԱԼ..... 23

5. ՄԱՐԴ ԱՆՀԱՏԻ ԴԵՐԸ ԵՎ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ..... 35

6. ԱԶԱՏ ԿԱՄՔ ԵՎ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ..... 42

7. ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ..... 50

8. ԽՈՆԱՐՀՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆ..... 61

9. ԳԹԱՍՐՏՈՒԹՅՈՒՆ (ՈՂՈՐՄԱԾՈՒԹՅՈՒՆ) ԵՎ ԱԳԱՀՈՒԹՅՈՒՆ..... 69

10. ԺՈՒԺԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՈՐԿՐԱՄՈՒԹՅՈՒՆ..... 77

11. ՈՂՋԱԽՈՐՀՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԲՂՋԱԽՈՐՀՈՒԹՅՈՒՆ..... 83

12. ՈՍԿԵ ԿԱՆՈՆ..... 89

13. ՀԱՄԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ..... 96

14. ՀԱՎԱՏԱՐՄՈՒԹՅՈՒՆ..... 103

15. ՄԱՐԴ ԱՆՀԱՏԸ ԵՎ ԵԿԵՂԵՑԻՆ 109

ԳԼՈՒԽ III

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԾԵՍԵՐՆ ՈՒ ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՍՈՎՈՐՈՒՅԹՆԵՐԸ

16. ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ Ս. ԴԱՏԱՐԱԳԸ..... 117

17. ՀՈԳԵՎՈՐ ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՍՈՎՈՐՈՒՅԹՆԵՐ..... 124

Հայոց եկեղեցու պատմություն

Հանրակրթական ավագ դպրոցի
10-րդ դասարանի դասագիրք

Գեղարվեստական և տեխնիկական խմբագիր՝

Մ. Պետրոսյան

Լեզվական խմբագիր՝ Ա. Ոսկանյան

Սրբագրիչ՝ Ա. Պապյան

Համակարգչային շարվածքը՝

Հ. Հովհաննիսյանի

Ա. Այվազյանի

Ա. Միրզաթունյանի

Չափսը՝ 70x100 ¹/₁₆

Ծավալը՝ 8,5 տպ. մամուլ

Պատվեր՝ 1256: Տպաքանակը՝ 20271:

Տպագրված է «Տիգրան Մեծ» հրատարակչություն ՓԲԸ տպարանում